

**T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ'NDE TÜRK DÖNEMİ
BERGAMA YAPILARI**

Emine Betül EREN

**Ağustos 2019
DENİZLİ**

**T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ'NDE TÜRİ DÖNEMİ
BERGAMA YAPILARI**

**Pamukkale Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yüksek Lisans Tezi
Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı
Sanat Tarihi Programı**

Emine Betül Eren

Danışman: Dr. Öğr. Ü. Saim CİRTİL

**Ağustos 2019
DENİZLİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ ONAY FORMU

Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Bilim Dalı öğrencisi Emine Betül EREN tarafından Dr. Öğr. Ü. Saim CİRTİL yönetiminde hazırlanan “T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi’ nde Türk Dönemi Bergama Yapıları” başlıklı tez aşağıdaki jüri üyeleri tarafından 19.08.2019 tarihinde yapılan tez savunma sınavında başarılı bulunmuş ve Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Osman KUNDURACI

Jüri Başkanı

Dr. Öğr. Ü. Saim CİRTİL

Jüri Üyesi

Doç. Dr. Mustafa BEYAZIT

Jüri Üyesi

Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 11/09/2019 tarih ve 36/01 sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Ahmet BARDAKCI

Müdür

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atıfta bulunulduğunu beyan ederim.

İmza
Emine Betül EREN

ÖN SÖZ

Arşiv kayıtlarına dayalı olarak, Bergama hakkında hazırlanmış çok fazla bilgi bulunmaması bizde bu alanda araştırma isteği uyandırmıştır. Bir takım arşiv kayıtlarının tahribata uğraması elbette tarihi verilerde eksikliğe sebebiyet vermiştir. Ancak yine de hakkında kaleme alınan eserler ve mevcut arşiv kayıtları Bergama tarihi hakkında bizlere önemli ölçüde kaynaklık etmektedir.

Araştırmam süresince gerek konu tespitinde gerekse tezin kontrol ve bitim aşamalarında göstermiş olduğu ilgiden dolayı tez danışmanım Dr. Öğr. Ü. Saim Cirtil'e, verilere ulaşmamda desteğini esirgemeyen sanat tarihçisi Hatice Özdemir'e, Fuat Recep'e, Emin Urgan'a teşekkür ve minnetlerimi sunuyorum.

Araştırmamın bir çok kısmında kaynak desteği yapan Bergama Halk Kütüphanesi personellerine, kütüphanelerini kullandırmakta kolaylık sağlayan Bergama Arkeoloji Müzesi personeline teşekkürlerimi sunarım.

Sanat Tarihi alanında ilerlemem için en başından bu yana yanımda olan, beni yüreklendiren eşim İrfan Eren'e, motivasyonumu sürekli canlı tutmaya çalışan arkadaşlarım Ebru Çelik, Zeynep Şahan ve Dilek Uçar ve Handan Yıldız Bayrak'a teşekkürlerimi sunarım.

Alana olan merakımı, ilgimi görmemi sağlayan Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Türk-İslam Sanatları Tarihi Ana Bilim Dalı Başkanı Sayın Prof. Dr. Abdülkadir Dündar'a ve aldığım her kararda beni hep destekleyen, eğitimim için elinden geleni yapan, hep bilgimi bir adım daha öteye taşımam gerektiğini öğütleyen babam Hasan Hüseyin Şahin ve annem Gülzade Şahin'e minnet, saygı ve teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ'NDE TÜRK DÖNEMİ BERGAMA YAPILARI

EREN, Emine Betül

Yüksek Lisans Tezi/Sanat Tarihi A.B.D.

Tez Yöneticisi: Dr. Öğrt. Ü. Saim CİRTİL

Temmuz 2019/ xiii+181 Sayfa

Tarihte birçok zaman şehir merkezi konumunda bulunan Bergama şuan İzmir ilinin kuzeyde Balıkesir ve doğuda Manisa ile sınırı bulunan bir ilçesidir. Sanat Tarihi alanı açısından incelendiğinde birçok veride olduğu gibi Bergama hakkındaki çalışmalarda da arşiv kayıtlarına yeterince yer verilmediği görülmüştür.

Bergama tarihinin M.Ö. III. yy.'a kadar dayandığı düşünülen, köklü, eski yerleşim yerlerinden biri olarak tarihe ışık tutması açısından çok önemli yerleşim yerleri arasındadır. Bir çok medeniyete ev sahipliği yapmış olan Bergama yerleşkesinin, inceleyeceğimiz alanı olan Osmanlı Dönemi 1337 tarihinde başlamıştır. Osmanlı Devleti, bünyesine aldığı bir çok kentte olduğu gibi Bergama'da da bir çok eser bırakmış ancak her eser günümüze ulaşmamıştır. Bu bağlamda ulaşmak istediğimiz arşiv kayıtlarında ismi geçse de hakkında herhangi bir bilgiye ulaşmakta zorluk çektiğimiz yahut ulaşamadığımız eser çoğunluktadır. Bazı eserlerin arşiv kayıtları özet nüshalarında da isimleri verilmemiş, kayıtlı belgelerden ulaşılmaya çalışılmıştır.

Bergama voyvodalarından Arapoğulları ve Karaosmanoğulları aileleri Bergama'nın iskân edilmesi konusunda önemli adımlar atmış, Osmanlı devri eserlerinin kazandırılmasında büyük katkıda bulunmuşlardır. Bergama'da Osmanlı Dönemi eserlerinin aydınlatılması açısından arşiv kayıtlarının öneminin büyük olduğunu düşünerek çalışmaya bu yönde başlamaya karar verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bergama, Pergamon, Osmanlı, Osmanlı Arşivi

ABSTRACT**T. C. PRESIDENTIAL STATE ARCHIVES PRESIDENTIAL
BERGAMA STRUCTURES IN THE OTTOMAN ARCHIVE**

EREN, Emine Betül

Master's Thesis / History of Art

Thesis Supervisor: Assist. Prof. Dr. Saim CİRTİL

July 2019 // xiii+181 Page

Bergama, which is in the city center for many times in history, is a district of İzmir, which is bordered by Balıkesir in the north and Manisa in the east. When it is examined in terms of Art History area, it is seen that archive records are not sufficiently included in the studies about Bergama as in many data.

The history of Bergama is one of the most important settlements in terms of shedding light on history as one of the oldest settlements, which are thought to date back to the 3rd century BC. The Ottoman Period, which is the area we will study, started in 1337 on the Bergama place, which hosted many civilizations. The Ottoman Empire, as in many cities in Bergama, has left a lot of work, but every artifact has not survived. In this context, we want to reach the name of the archive records, although we have difficulty in reaching any information about the work we have or can not reach the majority. Some of the works of the archive records are not given their names in the abstract copies, tried to be accessed from the registered documents.

The families of Arapoğulları and Karaosmanoğulları from Bergama voivodes took important steps in the settlement of Bergama and contributed greatly to gaining the works of the Ottoman period. Considering the importance of archival records in terms of enlightening the works of the Ottoman Period in Bergama, it was decided to start the study in this direction.

Keywords: Bergama, Pergamon, Ottoman, Ottoman Archives

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
BELGELER DİZİNİ.....	vii
FOTOĞRAFLAR DİZİNİ.....	x
KISALTMALAR DİZİNİ.....	xii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

BERGAMA

1.1. Bergama Tarihi-Coğrafyası.....	2
1.2. Konu Hakkında Yapılan Çalışmalar.....	4
1.3. T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi'nde Bergama..	7

İKİNCİ BÖLÜM

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ'NDE TÜRK DÖNEMİ BERGAMA YAPILARI

2.1. Günümüzde Ayakta Olan Yapılar.....	9
2.1.1. Selçuk Minaresi.....	10
2.1.2. Koyun Köprü.....	10
2.1.3. Ulu Cami ve Medresesi.....	10
2.1.4. Debbağihane Hamamı.....	13
2.1.5. Küplü Hamam.....	13
2.1.6. İncirli Mescid.....	14
2.1.7. Taşhan.....	14
2.1.8. Kurşunlu Cami.....	14
2.1.9. Çukurhan.....	17
2.1.10. Lonca Mescidi.....	17
2.1.11. Hacı Hakim Camii.....	17
2.1.12. Hacı Hakim Hamamı.....	18
2.1.13. Laleli Camii.....	18

2.1.14. Ansarlı Camii.....	18
2.1.15. Şadırvanlı Camii.....	18
2.1.16. Hoca Sinan Mescidi.....	18
2.1.17. Parmaklı Mescid.....	19
2.1.18. Arslancı Cami.....	19
2.1.19. Bedesten.....	19
2.1.20. Şeytan Köprüsü.....	20
2.1.21. Mescidaltı Mescidi.....	20
2.1.22. Kulaksız Cami.....	20
2.1.23. Harputlu Mescidi.....	20
2.1.24. Yeni Cami (Yeşilli Cami).....	21
2.1.25. Karaosman Sebili.....	24
2.1.26. Emir Sultan Cami.....	24
2.1.27. Acemhan.....	24
2.1.28. Hatuniye Mescidi.....	25
2.1.29. Selimiye Mescidi.....	25
2.1.30. Hükümet Konağı.....	25
2.1.31. Eski Belediye.....	31
2.1.32. Eski Komutanlık.....	31
2.1.33. Rum Anaokulu.....	31
2.1.34. Arrenegogion Ruhban Okulu.....	32
2.1.35. Daru'l-hadis.....	32
2.1.36. Fakirler Yurdu.....	32
2.1.37. Arasta.....	32
2.1.38. Eski Bergama Erkek Lisesi.....	33
2.1.39. Eski Kız Meslek Lisesi.....	33
2.1.40. İslam Gureba Hastanesi.....	33
2.2. Ayakta Olmayan Yapılar.....	34
2.2.1. Su Değirmenleri.....	36
2.2.2. Bergama Hapishanesi.....	39
2.2.3. Hapishane Avlusundaki Kahve ve Bakkal.....	46
2.2.4. Sultan Mahmut Han Evkafi'na Ait Dükkan vs.....	48
2.2.5. Topuzoğlu Oseb'in Pamuk Fabrikası.....	50
2.2.6. Köprüler.....	55

2.2.7. Bergama Rüşdiyesi.....	57
2.2.8. Bergama İnas Mektebi.....	63
2.2.9. Müze.....	69

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KARŞILAŞTIRMA VE DEĞERLENDİRME.....	74
SONUÇ.....	78
KAYNAKLAR.....	79
HARİTA.....	81
BELGELER.....	82
FOTOĞRAFLAR.....	148
ÖZ GEÇMİŞ.....	181

BELGELER DİZİNİ

- Belge 1. Y.MTV.
Belge 2. MF.MKT. 80/90
Belge 3. MF.MKT. 80/90
Belge 4. MF.MKT. 80/93
Belge 5. MF.MKT. 95/27
Belge 6. ŞD. 184/28
Belge 7. ŞD. 184/28
Belge 8. İ.EV. 46/3-1
Belge 9. İ.EV. 46/3-2
Belge 10. BEO 3210/240733
Belge 11. BEO 3210/240733
Belge 12. DH.MKT. 437/57
Belge 13. DH.MKT. 2153/85
Belge 14. DH.MKT. 2517/23
Belge 15. DH.MKT. 652/17-1
Belge 16. DH.MKT. 652/17-2
Belge 17. DH.MKT. 652/17-3
Belge 18. BEO 2076/155698
Belge 19. BEO 2076/155698
Belge 20. DH.MKT. 724/5
Belge 21. BEO 2434/182481
Belge 22. A.)MKT.UM. 362/39-1
Belge 23. A.)MKT.UM. 362/39-2
Belge 24. A.)MKT.UM. 362/39-3
Belge 25-26. BEO 3016/226166
Belge 27. DH.MKT. 1205/87
Belge 28. DH.MB.HPS. 112/6-1
Belge 29. DH.MB.HPS. 112/6-2
Belge 30. DH.MB.HPS. 112/6-3
Belge 31. DH.MB.HPS. 112/6-4
Belge 32. DH.MB.HPS. 112/6-4

- Belge 33. DH.MB.HPS. 112/6-5
Belge 34. DH.MB.HPS. 112/6-5
Belge 35. DH.MB.HPS. 112/6-6
Belge 36. DH.MB.HPS. 112/6-7
Belge 37. DH.MB.HPS. 112/6-7
Belge 38. DH.MKT. 945/88-1
Belge 39. DH.MKT. 945/88-2
Belge 40. İ.MVL. 259
Belge 41. İ.MVL. 259
Belge 42. İ.MVL. 259
Belge 43. İ.MVL. 259
Belge 44. İ.MVL. 516/23258
Belge 45. İ.MVL. 516/23258
Belge 46. İ.MVL. 516/23258
Belge 47. İ.MVL. 516/23258
Belge 48. İ.MVL. 516/23258
Belge 49. İ.MVL. 516/23258
Belge 50. İ.MVL. 516/23258
Belge 51. İ.MVL. 516/23258
Belge 52. İ.ŞD. 51/2822
Belge 53. İ.ŞD. 51/2822
Belge 54. MF.MKT. 569/25-1
Belge 55. MF.MKT. 569/25-2
Belge 56. MF.MKT. 569/25-2
Belge 57. MF.MKT. 569/25-3
Belge 58. MF.MKT. 569/25-4
Belge 59. MF.MKT. 569/25-4
Belge 60. MF.MKT. 569/25-5
Belge 61. MF.MKT. 569/25-5
Belge 62. MF.MKT. 569/25-6
Belge 63. MF.MKT. 789/7-1
Belge 64. MF.MKT. 789/7-2
Belge 65. MF.MKT. 789/7-3
Belge 66. MF.MKT. 789/7-4

Belge 67. MF.MKT. 789/7-5

Belge 68. MF.MKT. 789/7-6

Belge 69. MF.MKT. 789/7-7

Belge 70. MF.MKT. 789/7-7

Belge 71. MF.MKT. 789/7-8

Belge 72. MF.MKT. 1096/34-1

Belge 73. MF.MKT. 1096/34-2

FOTOĞRAFLAR DİZİNİ

- Fotoğraf 1. Selçuk Minaresi
Fotoğraf 2. Koyun Köprü
Fotoğraf 3. Ulu Cami
Fotoğraf 4. Ulu Cami Kuzey Cephe
Fotoğraf 5. Debbaghane Hamamı
Fotoğraf 6. Debbaghane Hamamı
Fotoğraf 7. Küplü Hamam
Fotoğraf 8. Küplü Hamam
Fotoğraf 9. İncirli Mescid
Fotoğraf 10. İncirli Mescid
Fotoğraf 11-12-13-14. Taşhan
Fotoğraf 15-16. Kurşunlu Camii
Fotoğraf 17-18. Çukurhan
Fotoğraf 19-20. Lonca Mescidi
Fotoğraf 21. Hacı Hakim Camii
Fotoğraf 22. Hacı Hakim Hamamı
Fotoğraf 23-24. Laleli Camii
Fotoğraf 25. Ansarlı Camii
Fotoğraf 26-27. Şadırvanlı Camii
Fotoğraf 28-29. Hoca Sinan Mescidi
Fotoğraf 30-31. Parmaklı Mescid
Fotoğraf 32-33. Arslancı Camii
Fotoğraf 34-35. Eski Bedesten
Fotoğraf 36. Şeytan Köprüsü
Fotoğraf 37. Mescidaltı Mescidi
Fotoğraf 38-39. Kulaksız Camii
Fotoğraf 40-41. Harputlu Mescidi
Fotoğraf 42. Yeni Camii
Fotoğraf 43. Karaosman Sebili
Fotoğraf 44-45. Emir Sultan Camii
Fotoğraf 46. Katırhan

Fotoğraf 47. Hatuniye Mescidi

Fotoğraf 48-49. Selimiye Mescidi

Fotoğraf 50. Hükümet Konağı

Fotoğraf 51. Eski Belediye

Fotoğraf 52. Eski Komutanlık

Fotoğraf 53. Rum Ana Okulu

Fotoğraf 54-55-56. Arrenegogion Ruhban Okulu

Fotoğraf 57. Daru'l-Hadis

Fotoğraf 58: Fakirler Yurdu

Fotoğraf 59: Arasta

Fotoğraf 60. Eski Bergama Erkek Lisesi

Fotoğraf 61. Eski Kız Meslek Lisesi

Fotoğraf 62-63-64. İslam Gureba Hastanesi

Fotoğraf 65. İlk Pamuk Fabrikası (Bergama Belediyesi UNESCO Dünya Mirası ve Alan Yönetimi Başkanlığı)

KISALTMALAR DİZİNİ

age.	Adı geçen eser
A(DFE.d..	Divan Kalemî Bab-1 Asafî Defterhane-i Amire
A(DVN.SMHM.d..	Divan Defterleri Kataloğu Mühimme Defterleri
AE.SABH.I	Ali Emiri Tasnifi Belgeleri
AE.SMMD.IV	Ali Emiri Tasnifi Belgeleri
AE.SMST.II	Ali Emiri Tasnifi Belgeleri
A.MKT.MHM	Bab-1 Asafî Sadaret Mektubi Kalemî Mühimme Defterleri
B	Receb
BEO	Bab-1 Ali Evrak Odası
BOA	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C	Cemaziyelahir
Ca	Cemaziyelevvel
DH.MB.HPS.	Dahiliye Nezareti Mebani-i Emiriye ve Hapishaneler Müdüriyeti Belgeleri
DH.MKT.	Dahiliye Nezareti Defterleri Mektubi Kalemî
DH.UMVM.	Dahiliye Nezareti Umur-1 Mahalliye-i Vilayat Müdüriyeti Belgeleri
EV.BRT	Evkaf Belgeleri
EV.d	Evkaf Defterleri
HAT	Hatt-1 Humayun Tasnifi
HR.HMŞ.İSO	Hariciye Nezareti Belgeleri Hukuk Müşavirliği İstişare Odası Belgeleri
Km	Kilometre
L	Şevval
M	Muharrem
M.Ö.	Milattan Önce
N	Ramazan
R	Rebiülahir
Ra	Rebiülevvel
S	Safer
s	Sayfa

Ş	Şaban
ŞD	Şura-yı Devlet Belgeleri
TC	Türkiye Cumhuriyeti
Yy	Yüzyıl
Y.MTV.	Yıldız Tasnifi Mütenevvi Maruzat Evrakı
Z	Zilhicce
Za	Zilkade

GİRİŞ

Geleceğini sağlam temeller üzerine kurmak isteyen her millet için geçmişinden iz taşıyan arşiv kayıtları önemli bir yer tutmaktadır. Osmanlı arşivi de gerek Türkiye Cumhuriyeti, gerekse bir zamanlar Osmanlı İmparatorluğu'na dahil olan devletler, milletler için önemli bir kaynak oluşturmaktadır. Bu düşünceden yola çıkarak Bergama hakkındaki araştırmalara bir de arşiv kayıtları üzerinden bakılmaya çalışılmıştır.

Dönem dönem arşiv kayıtları çeşitli tahribata uğrasa da günümüze aktarılabilen belge de azımsanmayacak derecededir. Bu bağlamda hazırlanan tez çalışmasında 3500 kadar arşiv kaydı incelenmiş, içerisinde yapılara görevli atamaları, işlenen suçlar ve inşa, tamirat, devir konuları dikkati çekmiştir. Alan itibariyle bu yapılardan yalnızca inşa, tamir ve yapı devri kayıtları ele alınmıştır.

Çalışmanın ilk bölümünde araştırmanın yürütüldüğü Bergama'nın kısaca tarihi hakkında bilgiler verilmiştir. Tarih öncesinde üzerinde hayat belirtisi görülen Bergama, birçok medeniyete ev sahipliği yapmış, kültür geçidinin yaşandığı bir bölge olmuştur. Hakkında, özellikle tarih öncesi döneme ait, birçok çalışma yapılmıştır. Avrupalı seyyahların da, özellikle Antik Dönem eserlerini barındırmasından dolayı, ilgi odağı olmuştur.

Yapılan çalışmalar hakkında kısaca bilgilere de birinci bölümde yer verilmiştir. Bu araştırmaların, çalışmaların bir kısmı tarih öncesi döneme aittir. Osmanlı Dönemi üzerine yapılan çalışmaların da belli başlı olanları dikkate alınarak bu eserlere tezde yer verilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde arşiv kayıtları ışığında Karesi Beyliği'nden Cumhuriyet Dönemi'ne kadar olan eserlerin tamire uğrayan, kullanım amacı değişiklik gösteren yahut inşa olunmuş olup günümüzde halen ayakta olanlar ve yapısal durumuyla günümüze kalmamış olan eserler şeklinde sınıflama yapılmıştır.

Üçüncü bölümde ise günümüzde ayakta olan yapılardan da yola çıkarak ele alınan yapıların günümüz durumları ve öncesi arşiv kayıtları ışığında değerlendirilip karşılaştırılmıştır.

Çalışma sırasında T.C. Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi Başkanlığı online belge tarama sistemi ve T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü'nden bizzat tarama yapılmış ve Bergama hakkında elde edilen arşiv belgeleri incelenmiştir. Tez konusu seçiminden sonra, 2018 yılında ismi değişen T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi adını almıştır. Bu

nedenle tezde isim değişikliğine gidilmemiş, eski Devlet Arşivleri ismi kullanılarak çalışma tamamlanmıştır.

BERGAMA TARİHİ-COĞRAFYASI

Tarih öncesi dönemlerden itibaren Bakırçay Havzası'na sahip olmasından dolayı yaşam kurulabilecek bir bölge olarak görülen ve yurt edinilen Bergama¹, sahip olduğu kültürel mirasla da 2011 yılında geçici, 2014 yılında ise kalıcı olarak İzmir'in ilk UNESCO Dünya Mirası listesine giren bölgesi olmuştur².

Bergama şehri, Ege Bölgesi'nin kuzey batısında, 39° 07' kuzey enleminde, 27° 12' doğu boylamı arasında yer almakta olup, doğusunda Kınık ve Manisa iline bağlı Soma ilçesi, kuzeyinde Balıkesir iline bağlı Burhaniye ve İvrindi ilçeleri olmak üzere, batısında Dikili, güneyinde Aliğa bulunmaktadır. Şehrin kuzeyinde Madra Dağı, güneyinde Yunt Dağı ve Bakırçay Ovası bulunmaktadır. Bakırçay ovasının uzunluğu 45 km, genişliği 15 ile 20 km arasında değişmekte, ilçe merkezinin rakımı 68 m. olup, Akropol'deki rakımı 331 m.'dir³.

Bergama tarihini, 1865 yılında Alman mühendis ve arkeologlar Carl Humann ve Alexandr Conze⁴ tarafından başlatılan Akropol kazıları esnasında yapılan yol çalışması sırasında bulunan taş baltalar, topraktan yapılmış çanak ve çömlekler nedeniyle M.Ö. 5000-3000 yılları arasından başlatmak mümkün olmaktadır⁵.

Persler egemenliği sırasında satraplık düzeni oluşmaya başlamış, Bergama da Küçük Asya Satraplığı'nda Misya olarak adlandırılan satraplığın bünyesinde bulunmuştur. Ancak siyasal ve ekonomik yönden Lidya hâkimiyeti görülmüştür⁶.

M.Ö. 334 yılında Anadolu'ya geçen Makedonya kralı Büyük İskender Perslerle olan mücadelesinde galip gelmiş ve Bergama'yı da ele geçirmiştir⁷. Ancak İskender'in vefatından sonra imparatorluk generaller arasında paylaşılmış, Bergama'yı krallığa götüren de Lysimachos olmuştur (M.Ö. 301)⁸. Bergama son kralı III. Attalos, Bergama'yı koşullu olarak Romalılara bırakmış ancak Romalılar Bergama Krallığı'na tam hâkimiyet

¹ Yüksel Güngör, *Bergama Krallık Kültü*, Bergama 2005, s. 17.

² T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, *Dünya Mirasında Türkiye*, s. 43.

³ Eyüp Eriş, *Bergama Uygarlık Tarihi Bakırçay Üçlemesi*, Bergama 2003, s. 6.

⁴ Anonim, *Bergama Müzesi*, Bergama 2006, s. 30.

⁵ Y. Güngör, *age.*, s.16.

⁶ Eyüp Eriş, *Bergama Uygarlık Tarihi*, İzmir 1990, s. 28-29.

⁷ E. Eriş, *age.*, s. 38.

⁸ E. Eriş, *age.*, s. 39.

için yola çıkmışlar ve M.Ö. 129 yılında Bergama, Asya Eyaleti adıyla Roma'ya bağlanmıştır⁹. M.S. 395 yılında Roma İmparatorluğu'nun ikiye bölünmesinden XIV. yy. başına kadar Bizans İmparatorluğu (Doğu Roma)'nun hâkimiyeti altında kalmıştır¹⁰.

1302 yılında Menteş Bey'in damadı Sasa Bey Bizans üzerine seferler düzenlemiş, Tire, Efes ve Birgi'yi ele geçirmiş, Aydınoğlu Mehmet Bey ile birlikte Bergama'ya kadar ilerlemişler ancak aralarında çıkan anlaşmazlık neticesinde Sasa Bey yenilgiye uğrayarak çekilmiş, Karasi Bey de Bizans'ın bıraktığı Bergama'yı ele geçirmiştir¹¹.

Karasi Bey'in vefatından sonra oğulları arasında anlaşmazlık çıkmış, bu sırada Bursa'da bulunan ve bu karışıklıktan faydalanmak isteyen Orhan Bey, 1337 yılında Bergama'yı ele geçirmiş, fethedilen bölgelerde uygulanan tekke, cami, medrese gibi kurum inşası Bergama için de geçerliliğini korumuş, böylece İslamlaşma hız kazanmıştır¹².

XVIII. yy.'dan itibaren Anadolu'da, bir idare şekli olarak âyânlık ortaya çıkmış ve Bergama'da ilk âyân ailesi Arapoğulları, ilk Bergama voyvodası ise Hacı İbrahim Ağa olmuştur¹³. Arapoğulları'nın âyânlık yaptığı dönemde bir kütüphane kurulmuş, İbrahim Ağa Medresesi inşa edilmiş, Mescidaltı Mescidi, Çınarlı Hamam, Altı Kubbeli Bedesten, Şeytan Köprüsü inşa edilmiştir¹⁴. Ancak 1775 yılında Sağancılı Veli Vak'âsı da denilen İzmir Baskını nedeniyle âyânlık Karaosmanoğulları'na verilmiş¹⁵ ve 1867 yılında, idare sisteminden doğan huzursuzluklar nedeniyle âyânlık tamamen kaldırılana kadar, bu ailede kalmıştır¹⁶. Karaosmanoğulları Bergama'da oldukça fazla eser bırakmış olsa da bunlardan günümüze kadar ulaşan eser sayısı sınırlıdır. Yeşilli Camii ve Medresesi, Acem Han, Hacı Ömer Ağa Hanı, konaklar, Hacı Ömer Ağa (Karaosmanoğlu) Sebili, Hacı Hüseyin Ağa Vakfı, Hacı Mehmed Ağa Vakfı bilinen eserlerinden bazılarıdır¹⁷.

1841 yılına kadar Karesi Sancağı'na bağlı olan Bergama, 1868 yılında kaymakamlığa dönüştürülerek Saruhan Sancağı'na bağlanmış, 1890 yılında da İzmir merkeze bağlı bir kaza konumuna gelmiştir¹⁸.

⁹ E. Eriş, *age.*, s. 123.

¹⁰ Hatice Özdemir, *Bergama'da Türk-İslam Mimarisi*, İzmir 2009, s. 2.

¹¹ E. Eriş, *Bergama Uygarlık Tarihi Bakırçay Üçlemesi*, Bergama 2003, s. 89.

¹² E. Eriş, *Bergama Uygarlık Tarihi*, s. 182.

¹³ E. Eriş, *age.*, s. 190.

¹⁴ Osman Bayatlı, *Bergama'da Yakın Tarih Olayları –XVIII ve XIX. Yüzyıl*, İzmir 2016, s.109.

¹⁵ O. Bayatlı, *age.*, s.110.

¹⁶ H. Özdemir, *age.*, s. 2.

¹⁷ İnci Kuyulu, *Karaosmanoğlu Ailesine Ait Mimari Eserler*, Ankara 1992, s. 16-174.

¹⁸ E. Eriş, *Bergama Uygarlık Tarihi Bakırçay Üçlemesi*, Bergama 2003, s.104.

KONU HAKKINDA YAPILAN ÇALIŞMALAR

Bergama hakkında en detaylı kaynaklara 1957 yılında Bergama Müze Müdürlüğü yapmış olan Osman Bayatlı ve Eyüp Eriş'in eserlerinden ulaşılmıştır. Ancak incelenen eserlerin birçoğunda arşiv kayıtlarından alınan verilere rastlanmamıştır.

Ali İhsan Süter, Bergama Görsel Tarihi (Fotoğraflarla Bergama-1880'lerden 1970'lere): Eserde henüz kazıların başlamadığı dönemden, kazının ilk başladığı zaman fotoğrafları, tarihi yapılar, halk eğlenceleri, okul müsamereleri, kermesler, şehre gelen önemli şahsiyetler, bando gösterilerine ait fotoğraflara yer verilmiştir. Yalnızca fotoğraflardan oluşan eserde arşivî bilgiye rastlanmamıştır. Eserde, konumuzla ilgili olarak, Ulu Cami ve caminin yıkıldıktan sonra onarım fotoğrafları, Kurşunlu Camii, 1949'da açılan Bergama Müzesi, Bergama Rüşdiyesi önünde öğrencilerle olan fotoğraflar yer almaktadır.¹⁹.

Bozkurt Ersoy, Bergama Camii ve Mescitleri: Eserde 19 yapıyı mimari ve tarihi yönden incelenmiştir. İncelenen bu yapıların hiç birinde arşiv belgesi kullanılmamıştır²⁰.

Bergama Müzesi, Anonim: Bergama'da başlayan kazı çalışmalarından, ilk kurulan müze nüvelerinden sözedildikten sonra bugün Bergama'da bulunan müzenin kuruluşu ve müzede bulunan eserleri kronolojik olarak incelemiş, görsellerine de yer vermiştir²¹.

Eyüp Eriş, Bergama Uygarlık Tarihi: Eserde, Bergama isminin tarih sahnesine çıkışından, Prehistorik Dönem kalıntılarında da başlayarak günümüze kadar Bergama tarihinden bahsetmiş, antik kalıntılar, Türk-İslâm yapıları arasında; Selçuk Minaresi, Ulu Cami, Kurşunlu Camii, Hacı Hekim Camii, Laleli Cami, Ansarlı Camii, Şadırvanlı Cami, Arslanlı Cami, Kulaksız Cami, Yeni Cami, Emir Sultan Camisi, Hatuniye Camisi, Selimiye Camisi, Parmaklı Mescid, Lonca Mescidi, Hoca Sinan Mescidi, İncirli Mescid, Mescitaltı Mescidi, Harputlu Mescidi, Külahbaş Mescidi olarak isimlendirilen ibadethanelerden bahsetmektedir. Ayrıca, Çukurhan, Taşhan, Acemhan, Katırhan, Tabaklar Hamamı, Küplü Hamam, Hacı Hakim Hamamı, Çınarlı Hamam, Koyun Köprü,

¹⁹ Ali İhsan Süter, *Bergama Görsel Tarihi, (Fotoğraflarla Bergama, 1880'lerden 1970'lere)*, Bergama 2013.

²⁰ Bozkurt Ersoy, *Bergama Camii ve Mescitleri*, Ankara 1989.

²¹ Anonim, *Bergama Müzesi*, Bergama 2006.

Şeytan Köprüsü, Sebiller, Bedesten ve mezar taşlarından sözetmiştir. Bunun yanında halk kültürü örneklerine de yer vermiştir²².

Eyüp Eriş, Bergama Uygarlık Tarihi Bakırçay Üçlemesi: Bu eserinde ise Bergama tarihini Bergama, Dikili ve Kınık üzerinden anlatmıştır. Bu eserinde de Bergama’da bulunan Antik Dönem eserlerini, fotoğraflarını, atasözlerini, yörede bulunan bâtil inanışları, önemli şahsiyetler, maniler ve türküleri, Bergama’nın zaman içerisinde değişen konumunu, nüfus hareketlerini, savaşlardaki durumu, direnişe katılanları, halkı etkilemiş önemli hadiseleri ele almıştır. Tarihi bir çok veriye yer vermiş, bazı eserlerin kitabe bilgilerini de paylaşmış, bazı devlet hizmetlerinin kayıtlarını sunmuş, salnamelerde Bergama’nın yerine değinmiş, İl yıllıklarına başvurmuştur²³.

Eyüp Eriş, Bergama Söylenceleri: Söylence kelimesini açıklayarak başladığı eserinde tarih öncesi dönemden itibaren Bergama hakkında anlatılan destansı hikâyelerden, doğüstü hadiselerden bahsetmiştir. Tanrısal, doğasal söylenceler, Türk söylenceleri, efsunlu türbeler ve efsane dedeler başlıklarıyla tek tek hadiseleri anlatmıştır²⁴.

İlhan Pınar, Seyyahların Gözüyle Tarih içinde Bergama 1671-1892: Eserde Avrupalı seyyahların Bergama’ya yaptıkları seyahatlerinde kaleme aldıkları gözlemleri incelenmiştir. Burada genel olarak görülmektedir ki Avrupalı seyyahlar Bergama’ya geldiğinde Antik Dönem eserlerine ulaşmayı, onları incelemeyi öncelik edinmiş, genel olarak Türklerin eserleri harab ettiğinden bahsetmiş ve Paşa Hamamı’nda (Küplü Hamam olarak da bilinmektedir) sergilenen eski bir küpün süslemeleri hakkında bilgi vermişlerdir²⁵.

İnci Kuyulu, Karaosmanoğlu Ailesine Ait Mimari Eserler: Eserinde ayanlıkla ilgili bilgi vermiş ve Karaosmanoğulları döneminde ayan olarak atandıkları yerlerde verdikleri eserlerden bahsetmektedir. Mevcud olan yapılar, kaynaklarda bilinen yapılar, Karaosmanoğulları’na maledilen yapılar ve onardıkları yapılar şeklinde sınıflamıştır. Bergama’daki yapılardan eserinde yer verdikleri şöyledir: Bergama Yeni Camii ve Medresesi, Karaosmanoğlu Sebili, Acem Hanı, Hacı Ömer Ağa Hanı, Hacı Ömer Ağa Konağı, Karaosmanoğlu Konağı. Karaosmanoğulları’na mal edilen yapılarda ise Bergama’da bulunanları Yazıcıoğlu Hanı, Mehmed Bey Konağı, İsmail Ağa Konağı

²² E.Eriş, *Bergama Uygarlık Tarihi*, İzmir 1990.

²³ E.Eriş, *Bergama Uygarlık Tarihi Bakırçay Üçlemesi*, Bergama 2003.

²⁴ E.Eriş, *Bergama Söylenceleri*, Bergama 2009.

²⁵ İlhan Pınar, *Seyyahların Gözüyle Tarih İçinde Bergama 1671-1892*, Bergama 2016.

şeklinde incelemiştir. İnci Kuyulu, eserinde arşiv kaynaklarından şer'iyeye sicilleri, vakfiyeler ve tapu kayıtlarından faydalanmıştır²⁶.

Müzeyyen Gazez, Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne Bergama (1831-1927): Eser, döneme ait idarî yapı, nüfus hareketleri ve ziraat hayat, eğitim-öğretim ve kültür hayatı ile ilgili, Aydın Vilayet Salnameleri ve Osmanlı Arşiv'i 1844-1845 yıllarına ait temettuat defterlerinden edinilen bilgiler ışığında aktarılmış Yüksek Lisans Tezi'dir. Temettuat defterlerinden edinilen bilgiler istatistikî şekilde sunulmuştur²⁷.

Necip Altınışik, Bergama'da Eski Türk Yapıları: Eserinde Karesi Beyliği'nden Cumhuriyet Dönemi'ne kadar geçen sürede inşa olunan belli başlı eserler incelenmiştir. Altınışik eserinde yapıları dini yapılar, sivil yapılar, su ile ilgili yapılar, ticaret yapıları, köprüler şeklinde sınıflamıştır. Dini yapılardan Eyüp Eriş'in Bergama Uygarlık Tarihi eserinde yer alan yapılardan Külahbaş Mescidi dışında kalanları konu edinmiştir. Sivil yapılar arasında Mustafa Ağa Konağı, Mehmet Bey Konağı, Hacı Rıza Evi, Hükümet Konağı ve Lise binası hakkında bilgi vermiş, ticaret yapıları ve köprülerden ise Eyüp Eriş'in aynı eserinden farklı olarak Acemhan'ı konu edinmemiştir²⁸.

Osman Bayatlı, Bergama'da Yakın Tarih Olayları: Eserinde bazı yapılara doğal yahut insan eliyle verilen zararlardan da bahsetmiştir. XVIII-XIX. yy.'da Bergama'da gerçekleşen hadiselerden, âyân ailelerinden, baskınlardan, veba salgınından, depremler ve tabiat olaylarından, göçebelerin iskanı, kanlı fabrika olayından da söz edildiği görülmektedir. Osmanlı arşiv kayıtlarına dair bilgilere eserde yer verilmemiştir²⁹.

Osman Bayatlı, Bergama Tarihi'nde Türk-İslam Eserleri: Eserde Bergama'da şuan ayakta bulunan eserler hakkında bilgi vermektedir. Eserde arşiv kayıtlarına yer verilmemiştir³⁰.

²⁶ İ. Kuyulu, *age.*, Ankara 1992.

²⁷ Müzeyyen Gazez, *Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne Bergama (1831-1927)*, İzmir 1993.

²⁸ Necip Altınışik, *Bergama'da Eski Türk Yapıları*, İzmir 1982.

²⁹ O. Bayatlı, *Bergama'da Yakın Tarih Olayları –XVIII. XIX. Yüzyıl*, İzmir 1957.

³⁰ O. Bayatlı, *Bergama Tarihi'nde Türk İslam Eserleri*, İzmir 1996.

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ'NDE BERGAMA

Bergama, Karasi Beyliği'nin Osmanlı'ya katılmasının ardından Osmanlı arşivinde yer bulmuştur. Tez konusu olan inşa, tamir ve yapı devri konuları dışında Bergama'nın arşiv kayıtlarında ne şekilde yer almış olduğu bu başlık altında incelenecektir. Ancak alan gereği ayrıntılarıyla bahsi geçmeyecektir.

Arşiv kayıtlarını incelediğimizde öncelikle Bergama'da, Osmanlı Devleti'nde yeni keşfedilen bölgelerin nüfus, arazi, emlakının tespit edilmesi, padişahın değişmesinden sonra yenilenen düzenin kaydının yapıldığı³¹ tahrir defterleri ile ilgili kayıtlar bulunmaktadır³².

Mali ya da askeri konularda yetersiz olunan noktalarda komşu vilayetin kadısından yardım talebi³³, gerekli görülen konularda asker tedariki³⁴, yeniçerilerin sefere çağırılması³⁵, savaşlar ve yol açtığı zararların tesbit ve giderilmesi³⁶, eşkıyalara karşı önlem alınması³⁷ hususunun kayda geçtiği görülmektedir.

Huzursuzluk çıkaran Türkmenlerin iskân edileceği bölgelerin belirlenmesi, ödeme talepleri, kararları, vergi tahsilleri, maaş ödemeleri³⁸, sürgün kararları³⁹, suçluların

³¹ E.Eriş, *Bergama Uygarlık Tarihi Bakırçay Üçlemesi*, İzmir 2003, s.6.

³² BOA. A.(DFE.d...Hüdavendigar Sancağı'nın Bergama Nahiyesi'nde bulunan şehzade haslarının tahrir defteri sureti.g.tt

³³ BOA. A.(DVNSMHH.d...Yeniçeri Ağası'na hüküm: Biga Beyi Ahmed mektub gönderip kendi mübaşeretiyle Kemer'de yapılacak kadirganın kerestesini ihzara memur edilen on iki kadılık kafi gelmeyeceğini cihetle İvrindi ve Bergama kadılarının ilave olunmasını ve Molova ve Midilli ve Sakız'dan neccar ve kalafatçı celbine lüzum bulunduğunu yazdığından mezkur kadılara yazılıp kendisine gönderilen hükümleri bir firkate donatıp bir çavuşla göndermesi ve çıkartılacak neccar ve kalafatçıları Biga beyine acele teslim ettirmesi.

³⁴ BOA. A.(DVNSMHH.d...Anadolu Valisi Vezir Mustafa Paşa'ya: Sefer-i Hümayun için asker tedariki.

³⁵ BOA. A.(DVNSMHH.d...Bergama, Tuzla, Bayramiç, Kepsud, Gökçedağ, Balıkesir, Bigadiç, İvrindi, Sındırgı, Edremid, Kemer Edremid, Ayazmend, Kozak maa Seki, Güzelhisar, Menemen kadılarına ve zikrolunan kazalarda bulunan ayan-ı vilayet ve iş erlerine: Akdeniz kıyılarında ve Kaz Dağı'nda bulunan kazaların tahsil edilemeyen vergilerinin toplanarak bu kazalarda bulunan yeniçerilerin sefere katılmalarının sağlanması.

³⁶ BOA. HR. HMŞ. İSO. 115/1 Aydın vilayeti ve bazı kazalarında Yunan işgalinden doğan zarar ziyanla ilgili yazışmalar.

³⁷ BOA. A.(DVNSMHH.d...Anadolu Beylerbeyi Ebubekir Paşa'ya, Denizli, Uşak ve Çal kadılarına, Biga ve Karesi sancakları mütesellimlerine, vilayet ileri gelenleri ve iş erlerine: Yol kesip adam katleden Ekrad eşkıyasının hakkından gelinmesi.

³⁸ BOA. DH.MKT. 1004/30 Aydın'a tabi Bergama Nahiyesi Müdürü Zeynelabidin ve Ayazmend Nahiyesi Müdürü Mehmed Şükrü Efendilerin tensib kılınan maaşlarının kendilerine ödenmesi.

³⁹ BOA. A.(DVNSMHH.d... Aydın ve Saruhan muhassılı İsmail Paşa'ya: Tire'de sakin Bergama'dan mazül Hasan'ın vilayet işlerine karıştığından Midilli adasına sürgün edilmesi.

cezalandırılması⁴⁰, zulmün araştırılması ve önlenmesi⁴¹ konularında arşiv kayıtlarına rastlanmıştır.

İnşa için kereste tedariki, inşa edilecek yapıların ve açılacak olanların kontrol edilerek onaylanması, vakıfların muhasebe, vazife, icar kayıtlarına⁴² da arşiv belgeleri içerisinde ulaşmak mümkün olmaktadır.

Vilayetteki çeşitli görevlere görevli ataması⁴³, yer değişikliği, görev devri⁴⁴, görevlinin uygunsuz davranışları nedeniyle azledilmesi, görevliye ödül verilmesi⁴⁵, Almanlar tarafından âsâr-ı atikada başlayacak kazı için izin verilmesi⁴⁶, kazı sürelerinin dolması nedeniyle sürenin uzatılması⁴⁷, Bergama'nın Kaymakamlık olmasına hüküm verilmesine⁴⁸ dair evraklara, yazışmalara ulaşılabilmektedir.

⁴⁰ BOA. DH.MB..HPS. 98/57 İzmir'in işgalinden itibaren mücrimlerin yargılanmasının Yunan divan-ı harblerine aid olduğu iddiası ile İzmir Hapishane-i Umumisi ve diğer hapishanelerdeki müslim ve gayrimüslim mahbusların yargılanmak üzere Atina'ya nakledildikleri.

⁴¹ BOA. DH.MKT. 1054/43 Bergama'nın Karakeçiki karyesi merasına Hacıpaşazade Hacı İsmail Ağa tarafından yapılan müdahalenin men edilmesi konusunda, karye adına imam Mehmed Nuri ve Muhtar Mehmed tarafından gönderilen istidanın tahkiki ile meraya yapılan müdahalenin önlenmesi.

⁴² BOA. EV.d... /1342 Aydos'ta Sultan Selim Han Evkafi, Siroz'da Sarıca Paşa Evkafi, Kocaeli'de Sultan Murad Han Evkafi ve defterde isimleri olan diğer vakıfların mukataatına ait muhasebe kayıtları.

⁴³ BOA. EV.BRT. 13/18 Tevcih, berat, müderrislik, Zekeriya ibn Mehmed, Yeni Camii Medresesi (Boyacı Karyesi, Bergama Kazası)

⁴⁴ BOA, HAT. 1593/35 İlica-i Bergama kazasının Adranlı karyesinde bulunan caminin imam ve hatibi Mehmed Halife b. Musa'nın kendi rızasıyla imamet ve hitabeti büyük oğlu Mustafa Halife'ye devrine izin verilmesi.

⁴⁵ BOA. DH.MKT. 1032/2 Eşkiya derdesti hususunda hüsn-i hizmeti görülen Bergama Kazası Polis Komiseri Ali Rıza Efendi'nin beşinci rütbeden Mecidi nişanı ile taltifi.

⁴⁶ BOA. BEO. Bergama Kazası'nda vaki Pergamon nam şehir-i kadiminde Berlin Encümen-i Daniş azasından Prof. Dr. Kansa'nın asar-ı atika taharrisine ve iktiza-yı halde hafriyat icra eylemesine müsaade itası. (Maarif)

⁴⁷ BOA. BEO. Bergama Kazası'nda hafriyat yapan Almanyalı Mösyö Konca'nın kazı izin süresinin uzatılması.

⁴⁸ BOA. BEO. Bergama Kazası'nın birinci sınıf kaymakamlığa terfii. (Meşihat)

İKİNCİ BÖLÜM

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ'NDE TÜRK DÖNEMİ BERGAMA YAPILARI

Çalışmanın ikinci bölümünde Bergama'da günümüzde varlığından söz edebildiğimiz yapılar öncelikle ele alınmıştır. Bu yapılar arasında, Bergama'da ayakta olduğu bilinen yapılara, incelenen arşiv kayıtlarında yer almasa da, kronolojik bütünlük açısından yer verilmiştir. Bir takım yapıların ise arşiv belgelerinde ismine rastlanmaktadır. Ancak bu belgelerde eserin mimari yapısına etki ile ilgili bilgiye ulaşamadığı için yalnızca hangi hususta ismi geçtiği kısa bir şekilde aktarılmıştır.

Bu bölümde yer alan diğer başlığımızda ise arşivden elde edilen belgelere göre yapısına mimari olarak etki edilen ancak günümüzde varlığından söz edemediğimiz eserlere yer verilmiştir. Ayrıca arşiv belgeleri ışığında ele alınan tüm yapıların konu dışında da arşivde kaydı olup olmadığı incelenmiş ve varsa bilgisi eklenmiştir.

2.1. Günümüzde Ayakta Olan Yapılar

Bergama mimari eserleri üzerine yapılan çalışmalar daha çok günümüzde Bergama'da ayakta olan yapılar üzerine yoğunlaşmıştır. Bergama'da bulunan ve günümüzde ayakta olan Türk-İslam yapıları üzerine oluşturulan eserlere baktığımızda, ibadethanelerden, cami yapısı günümüze kalmayan Selçuk Minaresi, Parmaklı Mescid, Lonca Mescidi, Hoca Sinan Mescidi, İncirli Mescid, Mescitaltı Mescidi, Harputlu Mescidi, Külahbaş Mescidi, Hatuniye Mescidi, Selimiye Mescidi, Ulu Cami, Kurşunlu Cami, Hacı Hakim Camii, Laleli Camii, Ansarlı Camii, Şadırvanlı Camii, Arslancı Camii, Kulaksız Camii, Yeni Cami isimleri geçmektedir. Yoğunluğu cami ve mescidlerin oluşturduğu yapılar arasında mezar taşları, Karaosmanoğlu Sebili, Koyun Köprü, Şeytan Köprüsü, Tabaklar Hamamı, Küplü Hamam, Hacı Hakim Hamamı, Çınarlı Hamam, Çukurhan, Taşhan, Acemhan, Katırhan, Kapalıçarşı, Bedesten de sayılmaktadır. Ancak çalışmanın konusu olan inşa, tamir ve işleyiş devri konularında bize bilgi vermemesi nedeniyle adı geçen eserlerin tamamı hakkında ayrıntılı bilgiye yer verilmeyip kısaca bahsi geçmiştir.

Konu itibariyle, çalışmanın bu bölümünde, Osmanlı arşiv kayıtlarından elde edilen bilgiler ışığında ve günümüzde ayakta olduğu saptanılan beş yapıya ait belgeler ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir.

2.1.1. Selçuk Minaresi

Selçuk Mahallesi Ergun Şenlendirici Caddesi'nde Şadırvan Camii yanında yer almaktadır. İzmir valisi Kazım Dirik tarafından 1930 yılında yıktırılan Arap Camii'ne ait olduğu bilinmekte ancak camiden başka bir bölümün günümüze kadar ulaşmadığı görülmektedir (Fotoğraf 1). Yine aynı tarihte vali tarafından tamir edilen minarenin inşa edildiği tarih net olarak bilinmese de 14.-15. Yy. kalma olabileceği tahmin edilmektedir⁴⁹.

2.1.2. Koyun Köprü

Bergama Soma yolu üzerinde 5. km'de, iki gözlü olarak inşa edilmiştir (Fotoğraf 2). Feleküddin oğlu Eyne Bey Sübaşı tarafından 1384 yılında yaptırıldığı bilgisine yapının kitabesinden ulaşılmaktadır⁵⁰.

2.1.3. Ulu Cami ve Medrese

Cami günümüzde, adını, incelediğimiz camiden alan Ulucami Mahallesi 1.Türkeli Sokak No:2'de bulunmaktadır (Fotoğraf 3). Yıldırım Camii ya da Yıldırım Bayezid Han Camii olarak da bilinen cami kuzey kapısı üzerinde bulunan kitabeye göre, Yıldırım Bayezid tarafından 1399 tarihinde yapılmış bir selatin camii olduğu bilinse de tek minaresi bulunmakta ve boyuna dikdörtgen bir şekilde inşa edildiği görülmektedir⁵¹. Yapının aslına ait olan minarenin kuzey yönünde olduğu ancak hasar görüp yıkıma uğradığından yapının batı yönüne bir minare inşa edildiği bilinmektedir (Fotoğraf 4). 1905 tarihinde Bergama Kaymakamı Kemal Bey tarafından esaslı onarımına başlandığı bilinmektedir⁵². Ancak arşiv kayıtlarını incelediğimizde onarımın başlama tarihi olarak daha sonraki yıllar gösterilmektedir. Bazı kaynaklarda Bergama Kaymakamı'nın yapıyı

⁴⁹ E. Eriş, *Bergama Uygarlık Tarihi*, İzmir 1990, s. 320.

⁵⁰ Ekrem Hakkı Ayverdi, *Osmanlı Mimarisi*, İstanbul 1989, c. I, s. 229.

⁵¹ B. Ersoy, "Bergama Ulu Cami", *Arkeoloji ve Sanat Tarihi Dergisi*, c. 4/s. 4, Ege Üniversitesi 1988, s. 60.

⁵² E. Eyüp, *Bergama Uygarlık Tarihi*, İzmir 1990, s. 321.

ortaya çıkardığı belirtilse de daha sonra bahsedeceğimiz belgeye dayanarak yapının , belge tarihinden 30 yıl önce yani 1870 yıllarında ortaya çıktığı, tamirine başlandığı ancak sonuca ulaşamadığı belirtilmektedir.

Ulu Cami'nin günümüzde kullanılmayan ana giriş kapısında bulunan iki mermer sütun ve duvarlarda bulunan devşirme malzemeler nedeniyle kilise olabileceği yönünde varsayımlar da mevcuttur. Bu fikrin oluşma sebebi ise yapısal özellik olarak öncesinde ve sonrasında benzerliğine rastlanan bir yapının olmayışı⁵³. Yapının kilise olabileceğini düşünen, 1832 yılında Bergama'ya gelen Fransız seyyah Charles Texier 30 yıl Anadolu'da gezerek oluşturduğu Küçük Asya adlı tarih kitabında Ulu Cami'den "Küçük Ayasofya" olarak bahsetmiştir⁵⁴. Yapının doğu duvarında her iki köşede merdivenler ve birer demir kapı bulunmaktadır.

Osmanlı arşiv kayıtlarında adı geçen yapının medrese bölümüne ait günümüzde herhangi bir ize rastlanmamaktadır. Yapıya ait elde edilen bir belgenin tercümesi aşağıda verilmiştir.

Belgenin Tercümesi:

Y.MTV 306/112

"Aydın Vilayeti

Mektubi Kalemî

Aded: 131

Mabeyn-i Hümayun-ı cenab-ı mülikâne Başkitabet-i celilesi cânib-i âlisine Maruz-ı çâkerleridir

Cennet-mekan Yıldırım Bayezid Han hazretlerinin Bergama'da inşa ve ihyâ buyurmuş oldukları cami-i şerîfin murûr-ı zamanla müşrif-i harâb olarak derununda edâ-yı salat edilemeyecek bir hale ve mevki'inin el-yevm Hristiyan Mahallesi'ne tesadüf etmesinden ve avlusu ve üç tarafı toprakla mestûr olmasından dolayı külliye metrûk ve nâbûd olmak derecesine gelmiş ve otuz sene evvel tamirine başlanılmış ise de her nasılsa muvaffak olunamamış olmasından dolayı ahâlî-i İslâmiye müteessif ve nukûd ve akarı gibi evkafının gayr-i mevcud ve münderis olmasına mebnî masarîf-ı tamiriyesi ahalî tarafından kemal-i haheşle tedarik ve ita ve bedenen dahi sarf-ı nakdine-i ihtimam olunarak bi-mennihi'l-kerim sâye-i diyanet ve ma'mûriyet-vâye-i cenab-ı Hilâfet-penâhîde geçen sene tamirine mübaşeret olunarak emr-i tamirat ve inşââtıyla telvînatının ikmalî ve minaresi de ilâveten ve müceddeden inşa olunmuş ve avlusunda

⁵³ E. H. Ayverdi, *age.*, c. I, s. 373.

⁵⁴ E. Eyüp, *age.*, s. 200.

on iki odayı hâvî müceddeden bir bab medrese ve müftü-i beldenin ikâmetine mahsus bir daire vücuda getirilmiş olduğu beyanıyla resm-i küşâdının icrasına ve medrese-i mezkurenin nam-ı ulviyet ittisâmı cenab-ı Hilâfet-penâhîye şeref-i izâfetle "Medresetü'l-Hamîdiyye" tevsîmine müsâ'ade-i seniyye-i mülûkâne istihsali ve emr-i inşaâtde en ziyade gayret ve hizmetleri sebk edenlerden Bergama Müftüsü Ahmed Hulusi Efendi'nin Devriye Müderrisliği ve Tahrirât Kâtibi Mehmed Râsih Efendi'nin rütbe-i râbi'a ve Belediye Kâtibi Osman ve Komiseri Hüseyin ve Onbaşı diğer Hüseyin Efendilerin Beşinci rütbeden Mecîdî nişan-ı zîşânları ile taltifleri vesâilinin istikmâli Bergama Kazası Kaymakamlığı'ndan inhâ ve câmi-i şerîfîn cihât-ı muhtelifesini ve medreseyi musavver aldırılan altı kıta fotoğraf isrâ edilmiş ve Hazine-i Celîleye bâr olmaksızın âsâr-ı müteberrike ve kadîmeden bulunan mezkûr câmi'-i şerif ile medresesinin imar ve ihyâsı gibi sezâvâr-ı takdir olan bir emr-i hayrda mumâ-ileyhimin gayret ve himmetlerini beyân ve tasdik etmekte olan Kaymakam-ı Kazâ Kemal Bey'in dahi bu hususda vesâir vezâif-i mev'dû'asında ikdâm ve mesâ'îsi mesbûk olmasına mebnî mumâ-ileyhin dahi hâiz olduğu sâniye rütbesinin bir derece terfî'i suretiyle şâyeste-i âtîfet-i ulyâ görülerek sâlifü'l-arz altı kıta fotoğraf leffen takdim kılınmış olmakla medresenin ber-vech-i maruz tevsîmi ve sâye-i lutf-vâye-i Hazret-i Pâdişâhîde mumâ-ileyhimin suver-i maruza vechle taltifleri hususuna müsâ'ade-i seniyye-i cenab-ı Mülkdâr-ı a'zamînin erzân buyurulması istidâsına cüret kılındı ol babda emr u ferman hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fi 16 Muharrem sene 1326 ve fi 5 Şubat sene 1323

Aydın Valisi

Mühür: Faik"

1908 yılında tamirata uğradığı belirtilen, Yıldırım Bayezid Han tarafından yapılan Ulu Cami ve Medresesinin belirtilen tarihten otuz sene evvel de tamirata düşünüldüğü ancak gerçekleşmediği belirtilmektedir. İncelediğimiz belgeye göre bir yıl önce halk tarafından onarımına başlanan camiye bir minare yapılmış, bahçesinde bulunan 12 odalı bir medrese ve müftü için olan bir daire yeniden inşa edilmiş ve Medresetü'l-Hamidiye ismi verilmek istenmiştir. Daha önce de belirttiğimiz gibi bahsi geçen medreseye ait günümüzde her hangi bir iz görülmemektedir. Ayrıca belgede yapının Hristiyan mahallesinde olduğu vurgulanmış ve 30 senedir aksayan tamiratın halkı üzmesi nedeniyle, kendi maddi ve manevi çabalarıyla işe başladıkları belirtilmiştir.

Ulu Cami'ye ait tamirat dışında mevcut arşiv kayıtlarını incelediğimizde görev devri⁵⁵, görevin tamamen verilmesi kararı⁵⁶, görev yenilenmesi⁵⁷ konularının da bulunduğu görülmektedir.

2.1.4. Debbaghane Hamamı

Ulu Cami karşısında Kozak yolu üzerinde Bergama Çayı kenarında bulunmaktadır. Yapım tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte süslemelerinden de yola çıkılarak Ulu Cami ile aynı dönemde, Yıldırım Bayezid tarafından yaptırılmış olabileceği fikri ağırlık kazanmakta, 1842'de derenin taşması sonucu büyük oranda yıkıma uğradığı bilinmektedir⁵⁸. Günümüzde harap durumdadır ve bir bölümünün ev olarak kullanıldığı görülmektedir (Fotoğraf 4-5). Yapı günümüzde Tabaklar Hamamı ismiyle anılmakta, Patırna da denilebilmektedir.

2.1.5. Küplü Hamam

Günümüzde Barbaros Mahallesi Osman Bayatlı Caddesi No:35 adresinde bulunmaktadır. Mahmud Hatiboğlu Hibetullah Çelebi tarafından 1427 de inşa ettirilmiştir (Fotoğraf 7-8). Kapısı fazlaca tamir görmüştür⁵⁹. İçerisinde bulunan mermer küp nedeniyle bu ismi almıştır⁶⁰. Günümüzde halen hamam olarak kullanılmaktadır ancak bahsi geçen küpten bir iz rastlanmamaktadır.

Yapının kitabesinden de elde ettiğimiz bilgiler ışığında, arşivde Hatib Paşa Han ve Hamamı olarak adına rastladığımız yapıyla aynı yapı olabileceği kanaati oluşmaktadır⁶¹.

⁵⁵ BOA, AE.SABH.I. , 185/12291, Bergama'da Sultan Yıldırım Bayezid Han Camii'nde Serhane-i Bergama Mukataası malından almak üzere yevmi iki akçe vazife ile naathan olan Halil bin Mustafa'nın vefatı üzerine vazifesinin büyük oğlu İbrahim'e tevcihi.

⁵⁶ BOA, AE.SMMD.IV. , 100/11749, Bergama'da Sultan Yıldırım Bayezid Han Camii İmam ve Devirhanı Mevlana Mehmed Halife'nin Bergama Mukataası'ndan mutasarrıf olduğu bir senelik vazifesinin tamamen verildiği.

⁵⁷ BOA, AE.SMST.II. , 136/15087, Bergama'da Sultan Yıldırım Bayezid Camii'nde hatib olan İbrahim Halife'nin beratının yenilenmesi.

⁵⁸ E. H. Ayverdi, *age.*, c. I, s. 373.

⁵⁹ E. H. Ayverdi, *age.*, c. II, s. 273.

⁶⁰ O. Bayatlı, *Bergama'da Yakın Tarih*, s. 213, O. Bayatlı, *Bergama'da Küplü Hamam*, İzmir 1995, s. 15.

⁶¹ BOA, C.BLD., 94/4689, Bergama'da Hatib Paşa Han ve Hamamı Evkafı gelirlerine vakfiye şartları hilafında müdahale edildiğinin men'i.

2.1.6. İncirli Mescid

Küplü Hamam yanındadır. Yine Hibetullah Çelebi tarafından yaptırılmış, 1965 yılında da bir minare eklenmiştir⁶². Kitabesi yoktur, Küplü Hamam ile Taşhan arasında bulunduğu için aynı dönemde yapıldığı düşünülmektedir⁶³ (Fotoğraf 9-10).

2.1.7. Taşhan

Rüşdiye Mektebi Caddesi üzerinde İncirli Mescid Sokak'ta İncirli Mescid yanında bulunmaktadır (Fotoğraf 11-12). Kitabesine göre 1432 yılında Hibetullah Efendi tarafından yaptırılmıştır. Hibetullah Medresesi olarak bilinen ancak günümüzde varlığından söz edemediğimiz medreseye vakfedilmiştir. Yapı günümüzde harabe durumdadır. Direkler ve başlıkları Bergama harabelerinden getirilmiş, bir dönem otel olarak kullanılan handan geriye çok fazla bölüm kalmamıştır⁶⁴.

2.1.8. Kurşunlu Camii

Kurşunlu Camii günümüzde Zafer Mahallesi'nde İlçe Emniyet Müdürlüğü yanında bulunmaktadır (Fotoğraf 15-16). Doğu duvarı üzerinde bulunan kitabeye göre Safi oğlu Hacı Hasan tarafından 1433 tarihinde yapılan yapının kubbesinin kurşun kaplı olması sebebiyle bu adı almış olduğu bilinmektedir⁶⁵. Kitabenin altında bir kapının olduğu üzerindeki silmelerden anlaşılmaktadır. Caminin kuzey yönünde bulunan şimdiki kapısı sonradan açılmıştır⁶⁶. Bir dönem cami avlusunda bir mezarlık bulunduğu bilinmekte ve buradan alınan Hacı Mehmet Ağa'ya ait mezar taşının da Bergama Müzesi bahçesine kadırıldığı bilgisine ulaşılmaktadır⁶⁷.

Camiye ait olup onarım bilgisi içeren toplam üç belge mevcuttur. Belgelerin tercümesi aşağıdadır.

⁶² E. H. Ayverdi, *age.*, c. II, s. 268.

⁶³ O. Bayatlı, *age.*, s. 217.

⁶⁴ E. H. Ayverdi, *age.*, s. 271-272, E. Eriş, *Bergama Uygarlık Tarihi*, s. 328, H. Özdemir, *Bergama'da Türk-İslam Mimarisi*, s.27, O. Bayatlı, *Bergama'da Yakın Tarih*, s.215.

⁶⁵ H. Özdemir, *age.*, s. 6.

⁶⁶ E. Eriş, *Bergama Uygarlık Tarihi*, İzmir 1990, s. 322.

⁶⁷ O. Bayatlı, *Bergama'da Yakın Tarih*, s. 219.

Belgenin Tercümesi:**MF_MKT_00080_90_001_001****“Nezaret-i Maarif***Müze-i Hümayun Müdüriyet-i behiyyesine**Saadetli efendim hazretleri*

*Bergama'da Hükümet konağının üst tarafındaki cami-i şerifin duvarında bulunan oymalı ve resimli âsâr-ı atıkadan bir parça taşın Müze-i Hümayun'a gönderilmesi hakkında sebk eden işara cevâben **camiin bir gûne îrâdı olmadığından masarîf-ı tamiriyesi mukâbilinde mezkur taşın terk edilmesine dair Aydın Vilayet-i celilesinden vârid olan tahrirat ve melfûfu bulunan arzuhal ve mazbata Meclis-i Maarif ifadesiyle leffen irsal kılınmış olmakla bu babda olan mutâla'a-i aliyyelerinin işar ve tahrirat-ı mezkurenin dahi takımıyla iâde ve tisyâr buyurulması babında irade efendim hazretlerindedir.***

*Fi 9 Cumadelâhire sene [1]300 ve fi 4 Nisan sene [12]99**Mustafa**Devletli efendim hazretleri*

*Müfâd-ı emr-i âlî-i cenab-ı Nezaret-penâhîleri müdrike pirâ-yı kemterânem oldu. Kazâ-i mezkurda asâr-ı atıkadan bulunan işbu bir parça taş için sebk eden işar üzerine vilâyetin cevabnâmesinde camiin îrâdı olmadığından **taşın masarîf-ı tamiriye mukabilinde terk edileceği bildiriliyorsa da bu gibi âsâr-ı hayriyeden olan cevâmi' ve medârisin imar ve âbâdânîsi Evkaf-ı Hümayun Nezaret-i celilesine şâmil mevâdd cümlesinedn olarak müzeye ait bir taş mukabilinde masraf namıyla para i'tâ etmek müttehad bir usule muvâfık olamayacağından ve eserin irsali dahi mültezem ediğinden şu halde icra buyurulacak muamele herhalde merhûn-ı rey ve irâde-i alî-i cenab-ı nezâret-penâhîleri bulunmuş ve melfuf evrâk iâde ve takdim kılınmış olmağın ol babda emr u ferman hazret-i men lehü'l-emrindir.***

*Fi 16 Cumade'l-âhire sene [1]301 ve fi 11 Nisan sene [1]291**Müze-i Hümayun Müdür Vekili Kadri***MF_MKT_00080_90_001_002***K fi 12 Nisan sene [12]99*

İcabı Aydın Vilayet-i Celilesine yazılmıştır. Fi 5 Receb sene [1]300 ve fi 30 Nisan sene [12]99”

Belgenin Tercümesi:**MF_MKT_00080_93_001_001***“Aydın Vilayet-i celilesine*

*Bergama'da Hükümet konağının üst tarafındaki cami-i şerifin duvarında bulunan oymalı ve resimli âsâr-ı atıkadan bir parça taşın mukaddemâ satılması murad olunmuş ve yüz lira bedel ile iştirâsına tâlib bulunmuş ise de **camii bir gûne îrâdı olduğundan masarîf-i tamiriyesi mukabilinde terk ettirilmiş olmasına mebni** bunun Müze için dahi celbinden sarf-ı nazarla yine o halle terk ve ibka edilmesini müstedi mahalli ahali tarafından verilen urzuhal ile kaza idare meclisinden vurud eden mazbata leffen irsal buyurulduğu cevaben varid olan 12 Ramazan sene [12]99 tarih ve beş yüz on beş numaralı tahrirat-ı aliyye-i vilâyet-penâhîlerinde işar buyurulup taşın müzece şayân-ı teşhir ve itibar asârdan olup olmadığı hakkında bahs ve sarahat görülememiş olduğundan burasının ve mukaddemâ yüz lira ile iştirâsına tâlib zuhur eylediği beyan olunmasına göre kıymet-i hakikiyesi ne derecede olduğunun işar buyurulması ve mamafih Müze Müdürü saadetli Hamdi Beyefendi hazretleri bazı atıka tahkikâtı zımında Ayntab taraflarına azimet etmiş olduğundan ve avdetinde yine İzmir'e uğrayacağından ana bi'l-ifâde layıkıyla icra-yı tetkikât ettirilmesi menut-ı emr ve irade-i aliyye-i vilâyet-penâhîleri buyurulmağın ol babda.*

*5 Receb sene [1]300 / 30 Nisan sene [12]99**İşaret olundu”***Belgenin Tercümesi:****MF_MKT_00095_00027_001_001***“Müze-i Hümayun Müdüriyet-i aliyyesine*

*Bergama'da vâki' Kurşunlu Cami-i şerifi duvarından bi'l-ihrac Müze-i Hümayun'a nakl olunan mermerin esmâni olup **camii mezkurun tamirat-ı mukteziyesine karşılık tutulan on beş bin kurşun lüzum-ı tesviyesi hakkında** Evkaf-ı Hümayun Nezaret-i celilesinden mevrûd tezkire 7 Safer sene [1]304 tarihli tezkire-i âcizânemle irsal ve mutâla'a-i aliyyeleri istifsâr olunmuştu. Henüz cevabı vurûd etmemiş olduğundan bu babdaki mutâla'a-i aliyyelerinin işarı ve tezkire-i mezkurenin iadesi hususuna himem-i aliyye-i atufileri derkar buyurulması siyakında rakime-i senaveri terkim kılındı efendim.*

*Fi 20 Muharrem sene [1]305 ve fi 26 Eylül sene [1]303**İşaret olundu.”*

1883-84 yıllarına ait söz konusu belgelere göre, eski eser (devşirme malzeme) olduğu anlaşılan ve cami duvarında duran oymalı mermer taşın caminin tamir masrafını karşılamak için Müze-i Hümayun'a gönderilmek istendiği belirtilmiştir. Ancak Müze Müdürlüğü'nden gelen cevapta cami onarımlarının evkaf tarafından yapıldığından bahsi geçen taş için para ödenmeyeceği, bahsedilen eserin yine de müzeye gönderilmesi gerektiği bildirilmiştir. Arşiv kayıtlarında Kurşunlu Camii, görevli atamaları⁶⁸, değerli eşya hırsızlığı şüphesi⁶⁹ konuları ile ismi geçmektedir.

2.1.9. Çukurhan

Barbaros Mahallesi Şadırvan Caddesi No:54 adresinde bulunmaktadır. II. Murad zamanında 1451 tarihinde inşa edilmiştir⁷⁰. Günümüzde kullanılmamaktadır (Fotoğraf 17-18).

2.1.10. Lonca Mescidi

Yapı, Barbaros Mahallesi Marufhan Sokak No:8'de bulunmaktadır (Fotoğraf 19-20). Cafer Çelebi, Divan-ı Hızır, Semerciler, Sarıhoca Mescidi olarak da anılmaktadır. Yapı çeşitli zamanlarda tamire uğramıştır⁷¹.

2.1.11. Hacı Hakim Camii

Günümüzde Barbaros Mahallesi Bankalar Caddesi No:35 adresinde bulunan caminin, kapı üzerindeki kitabesine göre Mevlana Hacı Hakim tarafından 1513 tarihinde yapıldığı bilinmektedir⁷². Günümüzde restorasyon çalışmaları sürmektedir (Fotoğraf 21).

Arşiv kayıtları incelendiğinde ise Hacı Hakim Camii'nin görevli ataması hususunda adı geçmektedir⁷³.

⁶⁸ BOA, A.)MKT.MHM., 754/104, Bergama Kurşunlu Camii ve vakfının imamet cihetinin Molla Mehmed'in oğullarından ehil olana, yoksa başkasına verilmesi.

⁶⁹ BOA, MF.MKT., 215/27, Bergama'da Kurşunlu Camii'nde bulunan ve çalınacağı haber alınarak mahalli hükümet dairesine koyulan değerli seccadenin korunması için mahallince senet alınarak evkaf vekaletine verildiği ve seccadenin de İmam Sadeddin Efendi'ye teslim edildiği.

⁷⁰ E. Eriş, *age.*, s. 328.

⁷¹ O. Bayatlı, *age.*, s. 207.

⁷² E. Eriş, *age.*, s. 322, O. Bayatlı, *age.*, s. 220.

⁷³ BOA, EV.BRT., 246/9, Tevcih, berat, hitabet, Mehmed Emin, el-Hac, Hafız, İsmail, Molla, Hacı Hekim Camii.

2.1.12. Hacı Hakim Hamamı

Hacı Hakim Camii karşısındadır (Fotoğraf 22). Caminin masraflarını karşılamak için inşa edildiği sanılmaktadır⁷⁴. Çiftahamamlar ya da Çarşı Hamamı olarak da adlandırılır. Osman Bayatlı'nın eserinde de bahsedilen 1918 tarihli ibraz bu sanıyı doğrulamaktadır. Günümüzde kullanılır durumdadır.

2.1.13. Laleli Camii

Atmaca Mahallesi Laleli Camii Sokak Camii No:1 adresinde bulunan yapı Abacılar Camii olarak da adlandırılmaktadır (Fotoğraf 23-24).

2.1.14. Ansarlı Camii

Yapı Selçuk Mahallesi 1. Çukurbağ Caddesi No:21 adresinde yer almaktadır. Kapı üzerindeki kitabeğe göre Ali oğlu Hacı Ahmet tarafından 1544 tarihinde yapılmıştır. 1895 yılındaki depremde minaresi ve caminin bir bölümü yıkılmıştır⁷⁵ (Fotoğraf 25).

2.1.15. Şadırvanlı Camii

Selçuk Mahallesi Ergun Şenlendirici Caddesi No:4 adresinde bulunmaktadır (Fotoğraf 26-27). Kapı üzerindeki mermer kitabede Hacı Osmanoğlu Hacı Hasan tarafından 1550 yılında yaptırılmıştır⁷⁶.

2.1.16. Hoca Sinan Mescidi

Mescid, Turabey Mahallesi Beylik Ambarı Sokak No:5'de yer almaktadır (Fotoğraf 28-29). Kitabesi bulunmayan mescidin 1597 tarihli vakfiyesine göre Şeyhülkurra Ahmed Efendi tarafından Zeytinlideğirmen'e vakfedildiği anlaşılmaktadır.

⁷⁴ E. Eriş, *age.*, s. 330, O. Bayatlı, *age.*, s. 222-223.

⁷⁵ E. Eriş, *age.*, s. 323.

⁷⁶ O. Bayatlı, *age.*, s. 227.

Bu tarih de mescidin, belirtilen tarihe yakın bir dönemde inşa edildiğini göstermektedir. 1824 tarihinde de yapı tamire uğramıştır⁷⁷.

2.1.17. Parmaklı Mescid

Barbaros Mahallesi Cami-i Kebir sokak No:2 adresinde yer almaktadır (Fotoğraf 30-31). Pencere parmaklıkları sebebiyle bu ismi aldığı bilinmektedir. Kitabesi yoktur ancak 16. yy.'dan kalma olduğu sanılmaktadır. Mescid yapımında devşirme taşlar kullanılmıştır⁷⁸.

2.1.18. Arslancı Camii

Arslanlı Camii olarak da bilinen cami, Ulu Cami mahallesi 1. Türkali sokak No:2 adresinde bulunmaktadır (Fotoğraf 32-33). Kapı üzerinde yer alan kitabeye göre Arslancızade yeniden inşa etmiş, Sofizade Hacı Ahmed de 1660 tarihinde tamir ettirmiştir. Kesin bir tarihi bilgiye ulaşamamakla birlikte cami yanında bulunan bir mezar taşındaki 1544 tarihi, caminin inşa tarihiyle ilgili çıkarımda bulunulmasına yardımcı olmaktadır⁷⁹.

2.1.19. Bedesten

Şadırvan Caddesi üzerinde yer alan bedestenin kitabesi bulunmamakla beraber yapı özelliklerinden yola çıkarak 16.-17. Yy.'a tarihlendirilebilmektedir⁸⁰. Bedestenin dört kapısı olduğu bilinmekteyse de günümüzde yalnızca biri görünür durumdadır (Fotoğraf 34-35). Ancak yapının restorasyon aşaması tamamlanmamış ve kullanıma açılmamıştır.

⁷⁷ O. Bayatlı, *age.*, s. 228.

⁷⁸ B. Ersoy, "Bergama'da Parmaklı ve Lonca Mescidleri", s. 38, O. Bayatlı, *age.*, s. 205-206.

⁷⁹ E. Eriş, *age.*, s. 324, H. Özdemir, *age.*, s. 11, O. Bayatlı, *age.*, s. 230.

⁸⁰ E. Eriş, *age.*, s. 333, H. Özdemir, *age.*, s. 28, O. Bayatlı, *age.*, s. 235.

2.1.20. Şeytan Köprüsü

Bakırçay üzerinde yer alan köprü Kaşıkçı ve Sindel köylerini birleştirmektedir (Fotoğraf 36). Kitabesi yoktur ancak Osman Bayatlı Bergama'da Yakın Tarih adlı eserinde, 1742 yılında Hacı Osmanoğlu Mehmed Ağa tarafından yaptırıldığını belirtmektedir. Köprü 1935 yılında yıktırılmış yerine yenisi inşa edilmiştir.

2.1.21. Mescidaltı Mescidi

Barbaros Mahallesi 1. Mescidaltı Sokak No:11 adresinde bulunmaktadır (Fotoğraf 37). Kapı üzerindeki kitabesinden 1745 yılında Hüseyin Ağa tarafından yaptırıldığı yazmaktadır. Kemerlerin oluşturduğu tonoz hem binanın zemini durumunda hem de açık halde bulunan bu katta bir şadırvan bulunmaktadır. Günümüzde mescid olarak kullanılmamaktadır⁸¹.

2.1.22. Kulaksız Camii

Barbaros Mahallesi Karadut Caddesi No:8 adresinde yer alan caminin kitabesinde 1803 tarihinde Çelebi Hacı Mehmed kızı Ayşe tarafından yaptırıldığı görülmektedir⁸² (Fotoğraf 38-39).

İncelediğimiz arşiv kayıtlarına baktığımızda, eserlerde Kulaksız Camii olarak adı geçen yapının belgelerde Kulaksız İsmail Ağa Camii adını aldığını görmekteyiz. Cami ile ilgili olarak, avlusunda bir medresenin olduğu ve o medreseye yapılan görevli ataması hususunda adının geçtiği görülmektedir⁸³.

2.1.23. Harputlu Mescidi

İnkılap Mahallesi Harputlu Caddesi No:25'de bulunan mescid İplikçi Yunus Mescidi olarak da anılmaktadır (Fotoğraf 40-41). Yapının kitabesine göre 1809 tarihinde Harputluzade Murtaza oğlu Hacı Mustafa Ağa tarafından yaptırılmıştır⁸⁴.

⁸¹ E. Eriş, *age.*, s. 327, H. Özdemir, *age.*, s. 17, O. Bayatlı, *age.*, s. 233.

⁸² E. Eriş, *age.*, s. 324, H. Özdemir, *age.*, s. 10, O. Bayatlı, *age.*, s. 232.

⁸³ BOA. BEO, 415/31077, Bergama Kasabası'ndaki Kulaksız İsmail Ağa Camii içindeki medresenin Bergama Kazası sabık Müftüsü Mütevelli İsmail Hakkı Efendi'den münhal olan müderrislik cihetinin, Mehmed Rasih Efendi'ye tevcihi hakkında vilayetten cevap beklendiği.

⁸⁴ E. Eriş, *age.*, s. 327, H. Özdemir, *age.*, s. 18, O. Bayatlı, *age.*, s. 237.

2.1.24. Yeni Cami

Yeşil Cami ya da Yeşilli Camii olarak da anılan, günümüzde Barbaros Mahallesi Bankalar Caddesi'nde bulunan yapının avlu kapısı üzerinde bulunan kitabeye göre Karaosmanoğlu İbrahim Nazif Ağa tarafından 1814 yılında yaptırılmıştır⁸⁵ (Fotoğraf 42). Yapı giriş kapısı üzerinde bulunan kitabeye göre, Karaosmanzade İbrahim Nazif Ağa adına Hacı Ömer Ağa tarafından 1814 yılında inşa ettirilmiştir⁸⁶. Caminin avlusunda ayrıca 16 odalı medrese bulunduğu bilinmektedir. Ancak bu medrese günümüze ulaşmamıştır⁸⁷.

Yeni Cami, arşiv belgelerindeki ismine göre Yeşilli Cami ile ilgili Osmanlı Arşivi'nden elde edilen üç belgenin tercümesi aşağıdadır.

Belgenin Tercümesi:

ŞD_00184_00028_001

“Nezaret-i Evkaf-ı Hümayun

Mektubi Kalemi

412

Evkaf-ı mazbutadan Karaosmanzâde Hacı Hüseyin Ağa Vakfı'ndan Bergama'da kâin Yeşilli Cami-i şerifinin muhtac-ı tamir olmasına mebnî mahallince icrâ kılınan keşfini mübeyyin tanzim ve leffen takdim kılınan deftere nazaran tamirat-ı mukteziye Mecîdî on dokuz kuruş hesabıyla otuz dokuz bin dört yüz on iki kuruş masrafla vücuda geleceği anlaşılmuş ve tamirat-ı merkumeyi maktû'en deruhde edecek talib zuhur etmemiş olduğundan bahisle emâneten icrâ-yı tamirat olunmak üzere meblağ-ı mezburun sarfına mezuniyet itası Aydın Vilayet-i aliyyesinden bâ-tahrirat işar olunmuş olduğundan kaide-i tasarrufâta bi'r-ri'âye keşfinden noksanıyla ve kemâl-i metanet ve rasanetle vücuda getirilmeye sa'y ve gayret olunmak üzere tamirat-ı merkumenin emaneten icrası için zikr olunan otuz dokuz bin küsur kuruşun üç yüz yirmi üç senesi bütçesi dahilinde tesviyesine mezuniyet itası zımında keyfiyetin huzur-ı me'âlî-mevfûr-ı cenab-ı Sadaret-penâhîlerine arzı Masarîfât İdaresi'nden ifade olunmakla ol babda emr u ferman hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fi 11 Receb sene 1325 ve fi 7 Ağustos sene 1323

Müsteşâr-ı Sadr-ı âlî ve Evkaf-ı Hümayun Nazır vekîli Mehmed Ali.

⁸⁵ O. Bayatlı, *age.*, s.239.

⁸⁶ H. Özdemir, *age.*, s.13.

⁸⁷ E. Eriş, *age.*, s.325.

ŞD_00184_00028_002

Vürudu 12 B sene [1]325

9 Evkaf 129

1276

Mazbata 2379 fi 12 Şevval sene [1]325 412

Şura-yı Devlet'e fi 13 B sene [1]325

Maliye Dairesi'ne i 15 Receb sene [1]325

Cahid Beyefendi'ye fi 12 minhü”

Belgenin Tercümesi:

İ.EV 46/3-1

“Şura-yı Devlet

Maliye Dairesi

Aded: 2379

Evkaf-ı Hümayun Nezareti Vekaleti'nin Şura-yı Devlet'e havale buyurulan 11 Receb [1]325 tarihli ve dörtyüz on iki numaralı tkriri mefufuyla Maliye Dairesi'nde kiraat olundu.

Takrir-i mezkur meâlinde evkaf-ı mazbutadan Karaosmanzâde Hüseyin Ağa Vakfı'ndan Bergama'da kâin Yeşilli Cami-i şerifinin muhtac-ı tamir olmasına mebnî mahallince icra kılınan keşfinde Mecîdî on dokuz kuruş hesabıyla otuz dokuz bin dört yüz on iki kuruş masrafla vücuda geleceği ve maktû'an deruhdeye tâlib bulunmadığı beyanıyla emâneten icra-yı tamiri zımında meblağ-ı mezburun sarfına mezuniyet itası Aydın Vilayeti'nden işar olunmuş olduğundan kaide-i tasarrufâta bi'r-riâyeye keşfinden noksanıyla ve kemâl-i metanet ve rasanetle vücuda getirilmeye sa'y ve gayret olunmak üzere meblağ-ı mezkurun üç yüz yirmi üç senesi bütçesi dahilinde tesviyesi istizân kılınmıştır.

Tamirat-ı merkumenin maktû'an icrasının ihtiyârı mahallince talibi zuhur etmemesinden neşet eylediği ve muamelât-ı keşfiyesi usulüne muvafık suretde icra kılındığı anlaşılmiş olmakla tervîc-i işar münasib ve hükm-i nizama muvafık görüldüğünden tamirat-ı mezkurenin şerâit-i muharrere dairesinde olmak üzere emâneten icrâsıyla masarîf-ı keşfiyesinin ber-minvâl-i muharrer tesviyesi zımında nezaret-i müşârun-ileyhâya mezuniyet itası tezekkür ve mevcut keşf defteri leffen takdim kılındı ol babda emr u ferman hazret-i men lehü'l-emrindir.

Fi 12 Şevval [1]325 ve fi 5 Teşrinisani [1]323

[Şura-yı Devlet Maliye Dairesi üyelerinin mühürleri]

İ.EV 46/3-2

Babıali

Daire-i Sadâret

Amedî-i Divan-ı Hümayun

3377

Devletli efendim hazretleri

Evkaf-ı Hümayun Nezareti Vekaleti celilesinin Şura-yı Devlet'e havale olunan takriri üzerine Maliye Dairesi'nden tanzim ve melfufuyla arz ve takdim kılınan mazbatada evkaf-ı mazbutadan Karaosmanzâde Hüseyin Ağa Vakfı'ndan Bergama'da kâin Yeşilli Cami-i şerifinin emâneten tamiri için ber-mûceb-i keşf Mecîdî on dokuz kuruluş hesabıyla sarfi iktizâ eden otuz dokuz bin dört yüz on iki kuruluşun üç yüz yirmi üç senesi bütçesi dahilinde tesviyesi hususunun nezaret-i müşârun-ileyhâya havalesi lüzumu dermiyan kılınmış olmakla ol babda her ne vechle irade-i seniyye-i hazret-i Hilafet-penâhî şeref müte'allik buyurulur ise mantuk-ı âlisi infaz edileceği beyanıyla tezkire-i senâverî terkîm kılındı efendim.

Fi 26 Şevval [1]325 fi 19 Teşrinisani [1]323

Sadrazam Ferid

Maruz-ı çâker-i kemineleridir ki

Reside-i dest-i tazim olup melfuflarıyla manzur-ı âlî buyurulan işbu tezkire-i sâmiye-i Sadâret-penâhîleri üzerine mucebince irade-i seniyye-i cenab-ı Hilfat-penâhî şeref sudur buyurulmuş olmakla ol babda emr u ferman hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fi 10 Zilkade [1]325 ve fi 2 Kanunuevvel sene [1]323

Serkatib-i Hazret-i Şehriyârî Tahsin”

Belgenin Tercümesi:

BEO 3210/240733

“Sadaret Mektubi Kalemî

Numara: 2768

Tarih-i tebyizi: 12 Zilkade [1]325 / 4 Kanunuevvel [1]323

Evkaf-ı Hümayun Nezaret-i celilesine

Suretleri bâlâda muharrer tezkire-i maruza ve şeref sâdır olan irâde-i seniyye-i cenab-ı Hilafet-penâhîyi mübelliğ hamış ve leffen iade kılınan keşf defteri mucebince Evkaf-ı Hümayun Nezaret-i celilesinden icra-yı icabına himmet buyurulmak.

Bergama'daki Yeşilli Camii'nin tamiri hakkında.”

1907 yılına ait belgelerde bahsi geçen yapının tamirata mecbur kaldığı ve izin istendiği görülmektedir. Bu evraklara bağlı olarak yapı 1908 senesinde bir tamirat geçirmiş ve yeşile boyanmıştır. Yeşil Cami ile ilgili diğer arşiv kayıtlarına bakıldığında camide bulunan malzeme kayıtları⁸⁸, vezaif ve mesarif defterleri⁸⁹, görevli ödemeleri⁹⁰ hakkında belgelere ulaşılmıştır.

2.1.25. Karaosman Sebili

Karaosmanoğlu Hacı Ömer Ağa tarafından 1814 tarihinde yaptırılmış olan sebil, Yeni Cami karşısında yer almakta, üç cephesinde de mermer işçiliği görülmektedir⁹¹ (Fotoğraf 43).

2.1.26. Emir Sultan Camisi

Turabey Mahallesi Emir Sultan Sokak'da yer alan yapının kitabesine göre Yıldırım Bayezid döneminde Emir Sultan tarafından yaptırılmış ancak bir süre harab durumda kalmış ve 1831 yılında voyvoda Mustafa Ağa tarafından yeniden yaptırılmıştır⁹² (Fotoğraf 44-45).

2.1.27. Acemhan

Barbaros Mahallesi Uzunçarşı Sokak'da yer alan yapılar ayrı ayrı bulunan kitabelerine göre 1858 yılında Karaosmanzade Ömer Bey tarafından inşa ettirilmiştir⁹³ (Fotoğraf 46).

⁸⁸ BOA, EV.d..., .../10429, Evkaf-ı Hümayun Hazinesi'ne bağlı Kara Osmanzade Hacı Hüseyin Ağa Vakfı müsakkafatından Bergama'da bulunan hane, dükkanlar, sabunhane, debbağhane, yağhane, bardakçılarhane ve sebze bahçelerinin miktarı ile Yeşil Camii, Kurşunlu Camii, Kınık Kasabası Camii ve sair camilere verilen revgan-ı zeyt, şem-i asel ile sair mazemenin kayıtları.

⁸⁹ BOA, EV.d..., .../39570, Bergamalı Hacı Hüseyin Ağa Evkafı'nın Bergama ve sair yerlerdeki müsakkafatının tahrir defteri ile mülhakatı olan Bergama'daki Yeşil Camii, Paşaoğlu Medresesi ve Kurşunlu Camii vezaif ve mesarif defteri.

⁹⁰ BOA, İ.DH., 1176/91925, Bergama'daki Karaosman-zadeler vakfından Yeşil Medrese derunundaki cami görevlilerinin verilen zammına dair.

⁹¹ E.Eriş, *a.g.e.*, s.332.

⁹² E. Eriş, *a.g.e.*, s.325, H. Özdemir, *a.g.e.*, s.11, O. Bayatlı, *a.g.e.*, s.242.

⁹³ E. Eriş, *a.g.e.*, s.329, H. Özdemir, *a.g.e.*, s.11, O. Bayatlı, *a.g.e.*, s.244.

2.1.28. Hatuniye Mescidi

Ertuğrul Mahallesi Hatuniye Caddesi No:24’de yer alan mescidin kitabesine göre Şemsi Hanım tarafından 1875 tarihinde inşa ettirildiği anlaşılmaktadır (Fotoğraf 47). Onarım gören binanın minaresi yeniden inşa edilmiştir⁹⁴.

2.1.29. Selimiye Mescidi

Zafer Mahallesi’nde yer alan yapının kitabesine göre 1883 tarihinde Tırnovalı Koca Mehmed ve Bergama halkının destekleriyle mahallenin kuruluş aşamasında yapılmıştır⁹⁵ (Fotoğraf 48-49).

2.1.30. Hükümet Konağı

Günümüzde İlçe Emniyet Müdürlüğü olarak kullanılan ve Cumhuriyet Mahallesi’nde bulunan yapının doğu yönündeki giriş kapı açıklığı üzerinde bulunan kitabesinde 1867 yılında inşa edildiği görülmektedir (Fotoğraf 50). Ancak ebced hesabıyla bakıldığında tarihlendirmenin kesin olmadığı görüşü de hakimdir⁹⁶. Prof. Dr. Recep Torbalı tarafından okunan kitabesinin Türkçe tercümesi yapının duvarında yer almaktadır. Kitabe şu şekilde okunmuştur: “*Pek güzel inşa olundu bu binâ vü haneler. Hayr-bahşâ-yı uyûn oldu bu âli yirler. Az gayretle hisâb iddi bu zât tarihini. Bârekallah pek rasîn oldu bu âli yirler.*”

Hükümet Konağı ile ilgili, konumuz dahilinde bulunan altı belgeye ulaşılmış ve bu belgelerin tercümeleri aşağıda belirtilmiştir.

Belgenin Tercümesi:

DH.MKT 437/57

“Dahiliye Mektubi Kalemi müsveddesine mahsus varakadır.

2199

Tarih-i tebyizi: 13 R [1]313 / 21 Eylül [1]311

Aydın Vilayet-i celilesine

⁹⁴ E. Eriş, *a.g.e.*, s.325, H. Özdemir, *a.g.e.*, s.11, O. Bayatlı, *a.g.e.*, s.243.

⁹⁵ E. Eriş, *a.g.e.*, s.325, H. Özdemir, *a.g.e.*, s.11, O. Bayatlı, *a.g.e.*, s.243.

⁹⁶ K. Toptaş, “*Bergama Hükümet Konağı Örneğinde II. Abdülhamit Dönemi Hükümet Konakları*”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, cilt.9, sayı.47, s.413

15. Ağustos [1]311 tarih ve yüz altmış dokuz numaralı tahrirat-ı aliyye-i dâverîleri cevabıdır. **Ebniye-i Emîriyyeden inşâ ve tamirine lüzum görülen mahallerin evvel emirde keşf ve münâkasası bi'l-icrâ keşf ve münâkasa ve mahalli rayic defterleriyle resminin irsali Ebniye Nizamnamesi ahkâmından ve iâne-i ahâlî ile inşâ olunacak mahaller için toplanacak mebâliğ kat'iyen taht-ı temîne alınarak mikdarıyla ashâb-ı iânenin esâmîsini mübeyyin pusulanın ve evark-ı keşfiyenin tisyârı dahi Şura-yı Devlet kararıyla 15 Ağustos [1]301 tarihinde tamimen sebk eden tebliğât icabından olmasına mebni beyan buyurulan Ilıca-i Bergama Nahiyesi Hükümet Konağı inşaatının dahi tebliğât-ı mezkure ahkâmına tevfikân keşf ve münakasa ve iâne defterleriyle resminin tanzim ve Meclis-i iaderece de tasdik edildikten sonra isrası ve muvakkaten isticâr edilmiş olan hükümet konağı bedel-i icârı hakkında makam-ı sâmi-i Sadaret-penâhîyle muhabere ceryan eylemekde olduğundan cevabının vürudunda tebliğ-i keyfiyet edileceği tabii bulunduğundan muhasebe ifadesiyle beyan olunur ol babda.**

Huzur-ı âlî-i hazret-i Sadaret-penâhîye

Bergama Kazası'nın Ilıca-i Bergama Nahiyesi Hükümet Konağı'nun ikamet olunamayacak derecede harab olmasına mebni müceddeden inşâ ve ikmâlîne kadar Hükümet Konağı ittihaz olunmak üzere istîcâr edilen hanenin şehri beşer Mecîdî'den icab eden icâresinin tesviyesine mezuniyet itası Aydın Vilayet-i celilesinden tevârüd eden 15 Ağustos [1]311 tarihli ve yüz altmış dokuz numaralı tahrirâtda işar kılınmasına binâen bedel-i icar-ı mezburun ifası rehin-i tensib-i sâmi-i fehîmâneleri buyurulduğu takdirde istîcâr tarihi olan üç yüz on senesi Kanunusanisi'nin on ikisinden üç yüz on bir senesi nihayetine kadar mikdarı bulunan bin iki yüz doksan altı kuruş on paradan yüz elli altı kuruş on parasının üç yüz on ve kusur bin yüz kırk kuruşunun dahi üç yüz on bir seneleri muvâzeneleri açıklarına ve taşra hükümet konakları icârâtı tertîbleri fazlalarına ilaveten ve âtisinin dahi üç yüz on iki senesi muvâzenesine idhâlen tesviye ve mahsûbunun Maliye Nezaret-i celilesiyle nezâret-i çâkerîye emr ve işarı muhasebe ifadesiyle arz ve beyan olunur ol babda.

Battalı Muhasebe'ye verildi.”

Belgenin Tercümesi:

DH.MKT 2153/85

“Dahiliye Mektubi Kalemi müsveddâtına mahsus varakadır

Evrak numarası: 3680

Tarih-i tebyizi: 13 Şaban [1]316 / 15 Kanunuevvel [1]314

Aydın Valiyet-i celilesi canib-i âlisine

Müşrif-i harab olan Bergama Kazası Hükümet Konağı'nın enkaz bedeli olan beş bin kuruşun tenzilinden sonra Mecîdî on dokuz kuruş hesabıyla doksan sekiz bin sekiz yüz otuz iki kuruş masrafla yeniden inşası mümkün olacağı anlaşıldığından ve kazâ-i mezkurun üç yüz on senesi emânet a'şârî anbar fazlasından yetmiş beş bin kuruş inşaat-ı mezkureye tahsis olunduğu halde üst tarafı iâne-i ahali ile tedarik edilebileceğinden bahisle inşaata başlanılmak üzere sâlifü'z-zikr yetmiş beş bin kuruşun sene-i merkume anbar fazlası bedelinden sarfına mezuniyet itası tevârüd eden 16 Temmuz [1]314 tarihli ve yüz yetmiş üç numaralı tahrirat-ı aliyye-i daver-i ekremülerinde izbar buyurulması üzerine bilmuhâbere Maliye Nezaret-i aliyyesinden alınan 3 Teşrinisani sene m. tarihli ve bin on beş numaralı tezkirede bilumum taşra hükümet konakları masarîf-ı inşaiye ve tamiriyesi nezaret-i âcizî bütçesi miyanında bulunan karşılıktan tesviye edilmekte olmasıyla kaza-yı mezkur Hükümüt Konağı masârîf-ı inşâiyesinin dahi karşılığından tesviyesi ve anbar fazlası devletin bütçesine ait vâridâtdan olmasına mebnî bunun açıktan masrafa karşılık tutulması câiz olamayacağından ana göre muamele ifası lüzumu işar kılınmasına nazaran zikr olunan yetmiş beş bin kuruşun Dahiliye tahsisâtından tesviyesi zaruri ise de mevsim-i inşaat murur etmiş olduğundan ba'dehû icabı işar edilmek üzere evvel emirde ianede bulunacak zevatın isimleriyle verecekleri iane mikdarını mübeyyin bir defterin tisyârî ve enkaz bedeli dahi alâ vechi's-sihha kaç kuruş tutabileceğinin ve bunlardan başka Hazine-i Celile'den kaç kuruş tesviye olunmak lazım geleceğinin ve bunun devâir üzerine bi't-taksim her daireye isabet eden mikdarının zîri meclis-i idâre-i vilayetden musaddak olmak üzere bâ-mazbata muvazzahan işarı muhasebe ifadesiyle maruzdur ol babda.

Evrakı muhasebeye verildi.”

Belgenin Tercümesi:

DH.MKT 2517/23

“Dahiliye Mektubi Kalemî

Evrak numarası: 1290/25

Tarih-i tebyiz: 15 Rebiülâhir [1]319 / 18 Temmuz [1]317

Maliye Nezaret-i celilesine Evkaf-ı Hümayun Nezaret-i celilesine, Taraf-ı Vâlâ-yı Seraskerî'ye

Müşrif-i harab olmasına mebnî müceddeden inşa edilecek olan Bergama Kazası Hükümet Konağı'nın yalnız ustalarla ameleye verilecek masarîf-ı inşâiyesi Mecîdî yirmi kuruş hesabıyla altmışyedi bin yüz yetmiş yedi kuruş elli beş santime bâliğ olup taş kum ve kereste gibi levâzımı da mahallince iâneneten tedarik edileceği ve bu babda tanzim olunan

harita ve keşfnâme ve evrak-ı müteferri 'asının gönderildiği Aydın Vilayet-i celilesinden gelen 29 Mayıs [1]317 tarihli ve yüz on bir numaralı tahriratda izbar olunmuştur. Mezkur Hükümet Konağı masârîfât-ı inşâiyesinden Adliye ve Dahiliye hisselerine isabet eden mikdar için icab eden muamele ba'dehû icra edilmek üzere masarîf-ı mezkureden nezaret-i celilelerine isabet eylediği evrak-ı mürsele miyanında bulunan taksim pusulasından anlaşılın Mecîdî 19 kuruş hesabıyla on altı bin beş yüz on yedi kuruşun tesviyesi hakkında lazım gelen muamelenin ifa ve neticesinin inbası hususunun muhasebe ifadesiyle beyânına ibtidar kılındı ol babda.

Battalı Muhasebe'ye verilmiştir.”

Belgenin Tercümesi:

DH.MKT 652/17-1

“Dahiliye Mektubi Kalemî

Evrak numarası: 418

Tesvidi tarihi: 22 Kanunusani [1]318

Tarih-i tebyizi: 14 Zilkade [1]320 ve fi 30 Kanunusani [1]318

Orman ve Maadin ve Ziraat Nezaret-i celilesine

Îâne-i ahali ile tamir edilecek olan Bergama Kazası Hükümet Konağı'na muktezî keresteden bir kısmının Balıkesri dahilindeki Mavar nâm mîrî ormanlarında bu seneki harîkden mahsul vermeyecek hale gelen kestane ağaçlarından bilâ-resm kat'ına mezuniyet itâsına dair Aydın Vilayet-i celilesinden gelen 9 Kanunusani [1]318 tarih ve dört yüz on sekiz numaralı tahrirat leffen tısyar kılınmıştır. Suret-i işara nazaran iktizâsının ifa ve inbâsı hususuna himem-i aliyye-i dâverîleri derkar buyurulmak bâbında.

DH.MKT 652/17-2

Orman ve Maadin ve Ziraat Nezareti

Mektubi Kalemî

Aded: 1

Dahiliye Nezaret-i celilesine

Devletli efendim hazretleri

Îâne-i ahali ile tamir edilecek olan Bergama Kazası Hükümet Konağı'na muktezi keresteden bir kısmının Balıkesri dahilindeki Mavar nâm mîrî ormanlarında bu sene vuku bulan harikden mahsul vermeyecek bir hale gelen kestane ağaçlarından bilâ-resm kat'ına ruhsat itası hakkında Aydın Vilayet-i celilesinden mevrud tahriratın leffen irsal buyurulduğu beyan-ı âlîsiyle icrâ-yı icâbına dair râha zîb-i tazîm olan 30 Kanunusani [1]318 tarihli ve yüz yirmi üç numaralı tezkire-i aliyye-i daverîleri Orman

Heyet-i fenniyesine lede'l-havâle zikr olunan ormandan muhterik olan eşcardan kereste imaline ruhsat itası bir takım mehâzîri mucib bulunduğu cihetle rehin-i cevaz olamayacağı ve ebniye-i emîriyyeye sarf olunacak kereste bedelâtının dahi nizam-ı mahsus mucebince beyne'l-hazîneteyn îrâd ve masraf vech ile tesviyesi lazimedden bulunduğu cihetle talep olunan keresteler hangi cins eşcârdan ve hangi ormandan kat' olunacak ise nizam-ı mahsus vech ile kat'ına mezuniyet verilmek üzere bunların cins ve mikdar ve ebadını ve çıkarılacağı ormanların esâmîsini mübeyyin pusulasının bittanzim irsali lüzumunun vilayet-i müşârun-ileyhâya tebliği hususunun cevaben savb-ı âlî-i âsafânelerine işarı bâ-mazbata ifade kılınmış olmakla ol vechle icrâ-yı icabı hususuna müsaade-i celile-i düstûrîleri sezavar buyurulmak babında emr u ferman hazret-i men lehü'l-emrindir.

Fi 15 Zilhicce sene [1]320 ve fi 1 Mart sene [1]319

Orman ve Maadin ve Ziraat Nazırı Selim

DH.MKT 652/17-3

Dahiliye Mektubi Kalemî

Evrak numarası: 1/5

Tesvidi tarihi: 8 Mart [1]319

Tarih-i tebyizi: 20 Mart [1]319

Aydın Vilayet-i celilesi canib-i âlîsine

Îâne-i ahali ile tamir edilecek olan Bergama Kazası Hükümet Konağı'na muktezi keresteden bir kısmının Balıkesri dahilindeki Mavar nâm mîrî ormanlarında bu sene vuku bulan harikden mahsul vermeyecek bir hale gelen kestane ağaçlarından bilâ-resm kat'ına ruhsat itası hakkında tevârüd eden 9 Kanunusani [1]318 tarih ve dört yüz on sekiz numaralı tahrirat-ı aliyye-i daver-i ekremîleri üzerine bi'l-muhâbere zikr olunan ormanda muhterik olan eşcardan kereste imaline ruhsat itası bir takım mehâzîri mucib bulunduğu cihetle rehin-i cevaz olamayacağı ve Ebniye-i Emîriyyeye sarf olunacak kereste bedelâtının dahi nizam-ı mahsusu mucebince beyne'l-hazîneteyn îrâd ve masr vech ile tesviyesi lazimedden bulunduğu binâen talep olunan keresteler hangi cins eşcardan ve hangi ormandan kat' olunacak ise nizam-ı mahsusu vech ile kat'ına mezuniyet verilmek üzere bunların cins ve mikdar ve ebadını ve çıkarılacağı ormanların esâmîsini mübeyyin pusulasının bittanzim irsal buyurulması lüzumunun savb-ı âlî-i dâver-i ekremîlerine işarı Orman ve Maadin ve Ziraat Nezaret-i celilesinden cevaben gelen 1 Mart [1]319 tarih ve bir numaralı tezkirede izbâr olunmuştur. İktizâsının ifasına müsaade-i aliyye-i daver-i ekremîleri sezavar buyurulmak babında.

Belgenin Tercümesi:**BEO_002076_155698_001_001***“Sadaret Mektubi Kalemî**Numara: 343**Tarih-i tesvidi: 26 Safer sene [1]321 / 11 Mayıs sene [1]319**Tarih-i tebyizi: 27 [Safer sene 1321] / 12 [Mayıs sene 1319]**Dâhiliye ve Maliye Nezaret-i celilelerine buyuruldu**Suretleri bâlâda muharrer tezkire-i maruza ve şeref sâdır olan irade-i seniyye-i cenab-ı Hilâfet-penâhîyi mübelliğ hamış Maliye Nezaret-i celilesine de tebliğ edilmiş olmakla Dâhiliye Nezaret-i celilesinden dahi icrâ-yı icabına himmet buyurulmak.****Bergama Kazası Hükümet Konağı'nın harâb olmasına mebnî memurînin ikameti için icar olunan hanenin bedel-i icarına dair.*****BEO_002076_155698_001_002**

155698

861 Dâhiliye

1129

343 fi 23 S sene [1]321

Fi 8 Mayıs sene [1319 irade-i seniyyesi mukayyidlerine i'tâ olunmuştur. Fi 4 Mayıs sene [1]319”

Belgelerden edinilen bilgiye göre Hükümet Konağı harab durumda olduğundan 1903 yılında görevlilerin geçici olarak kiralanan bir binaya taşınması uygun görülmüş, hükümet konağı inşa edilene kadar kiralanan bina kullanılmıştır.

Belgenin Tercümesi:**DH.MKT 724/5***“Dahiliye Mektubi Kalemî**Evrak numarası: 1009/11**Tesvidi tarihi: 12 Mayıs [1]319**Tarih-i tebyizi: 6 Ra [1]321 / 20 Mayıs [1]319**Aydın Vilayet-i celilesi canib-i âlîsine****Bergama Kazası Hükümet Konağı'nın hasbe'l-mevsim inşaatına başlattırılacağından sürat-i iadesi 21 Nisan [1]319 tarihli telgrafnâme-i âlî-i dâverîlerinde izbar buyurulan harita ve keşfnâme leffen takdim kılınmıştır. Bazı vilâyâtda toplatılan iâne ile kable'l-***

istizân inşâata mübâşeret olunarak iânenin kifayet edeceği mikdardan fazla inşaat meydana getirildikten sonra ikmâl-i nevâkısı için Hazine'den bir çok akçe sarfına lüzum gösterilmekde ve keşf-i evvel ve sâni defterleri istenildikde mahallince mimar olmadığından bahisle keşfi mümkün olamadığı cevabı verilmekde olup bu hal ise türlü türlü sû-i isti'mâlâta sebep vermekte olduğu gibi Hazine-i celilenin lüzumsuz fazla masraf ihtiyarını müstelzim olmakda iane vuku bulduğu halde evvel emirde hükmi nizâma tevfikân keşf ve münâkasası bi'l-icra mikdar-ı masarîfî tamamen anlaşılıp mezuniyet-i resmîyesi istihsal kılınmadıkça inşâata mübâşeret olunmaması 15 Ağustos [1]301 tarihinde umum sırasında tebliğ olunan Şura-yı Devlet kararı iktizâsından bulunmasına binâen tebliğât-ı mezkure ahkamına tevfikân icrâ-yı icabı iktizâ edeceğinin muhasebe ifadesiyle arz ve beyânına ibtidâr olundu ol babda.

Merbût evrakı muhasebeye”

1895-1903 tarihler arası belgelerde harap durumda olan hükümet konağının yeniden inşa edilmesi ve inşa edilene kadar bir hane kiralanması hususuyla ilgili kayıtlara rastlanmaktadır. Bergama Hükümet Konağı'na ait diğer arşiv kayıtları incelendiğinde ise yerine kiralanmış hane⁹⁷ ve yeniden inşaaı dışında bir kayda ulaşılamamıştır.

2.1.31. Eski Belediye

Ertuğrul mahallesi Bağlar Caddesi'nde bulunmaktadır (Fotoğraf 51).

2.1.32. Eski Komutanlık

Ertuğrul Mahallesi Bağlar Caddesi'nde Yeni Belediye Binası ile Eski Belediye arasında bulunmaktadır (Fotoğraf 52). Tek katlı yapı bir dönem İlçe halk Kütüphanesi olarak kullanılmış olup 2011 yılında yapılan restorasyonla beraber günümüzde Haluk Elbe Çok Amaçlı Toplantı Salonu olarak kullanılmaktadır⁹⁸.

2.1.33. Rum Ana Okulu

⁹⁷ BOA, DH.MKT., 541/64, Bergama kazasında hükümet konağı olarak hanın kira bedeli.

⁹⁸ Şaşmaz, E. (2012). Bergama Mekanları, <http://www.erolsasmaz.com/?oku=1743>.

Talatpaşa Mahallesi Dede Sokak No:39 adresinde bulunan yapı 19. Yy. Başlarında inşa edilmiştir (Fotoğraf 53). 2012 yılından itibaren de 14 Eylül İlkokulu'na dahil edilmiş idari bina olarak ve Bergamalı Kadri Eğitim Tarihi Müzesi olarak kullanılmaktadır⁹⁹.

2.1.34. Arrenegogion Ruhban Okulu

Kurtuluş Mahallesi Taksim Caddesi No:35 adresinde bulunan yapının 19. yy. ikinci yarısında Rum Erkek Çocuk Ruhban Okulu olarak inşa edildiği ve bünyesinde anaokulu, ilkokul ve bir de ortaokul bulundurduğu bilinmektedir (Fotoğraf 54). Cumhuriyet Dönemi'nde yapı Gazi Paşa İlkokulu olarak çevrilmiş ancak zamanla harap duruma gelmiştir¹⁰⁰. Günümüzde Bergama Belediyesi tarafından otel ve restoran olarak yeniden bakımı yapılan bina kullanıma açılmıştır.

2.1.35. Daru'l-Hadis

Selçuk Mahallesi 1. Çukurbağ Caddesi Ansarlı Camii yanında yer alan yapının banisi ve inşa tarihi bilinmemektedir. Günümüzde hane olarak kullanımı devam etmektedir (Fotoğraf 57).

2.1.36. Fakirler Yurdu

Ansarlı Camii yakınında bulunan binanın banisi ve yapım tarihi bilinmemektedir (Fotoğraf 58). Günümüzde Kur'an Kursu tabelası asılmış olsa da binanın kullanılmadığı görülmektedir¹⁰¹.

2.1.37. Arasta

Barbaros Mahallesi Şadırvan Caddesi'nde yer almaktadır. Çizmeciler Arastası ve Pabuçcular Arastası içerisinde bulunan bazı dükkan gruplarındandır (Fotoğraf 59). Günümüzde halen kullanılmaktadır.

⁹⁹ Şaşmaz, E. (2012). Bergama Mekanları, <http://www.erolsasmaz.com/?oku=1774>.

¹⁰⁰ Şaşmaz, E. (2012). Bergama Mekanları, <http://www.erolsasmaz.com/?oku=1771>.

¹⁰¹ Şaşmaz, E. (2012). Bergama Mekanları, <http://www.erolsasmaz.com/?oku=1747>.

2.1.38. Eski Bergama Erkek Lisesi

Ertuğrul Mahallesi Cumhuriyet Caddesi No:71 adresinde bulunan bina günümüzde İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü olarak kullanılmaktadır. 19. yy. sonlarında yapıldığı bilinmektedir (Fotoğraf 60)¹⁰².

2.1.39. Eski Kız Meslek Lisesi

Talatpaşa Mahallesi Abacıhan Sokak No:1 adresinde yer alan yapının daha önce de Rum bir aileye ait olduğu bilinmekte, yapım aşamasıyla ilgili net bir tarih ortaya konulamamaktadır¹⁰³. Yapı günümüzde İlçe Halk Kütüphanesi olarak kullanılmaktadır (Fotoğraf 61).

2.1.40. İslam Gureba Hastanesi

Günümüzde Atmaca Mahallesi Eski Mahkeme Sokağı ile Eski Hastane Sokağı arasında bulunan ve Atatürk İlkokulu olarak kullanılan yapının yapım tarihi bilinmemektedir. Okulun tarihçesinde 1956'da açılışının yapıldığı bilinse de elde ettiğimiz bilgilerde yapının daha eski tarihlere dayandığı görülmektedir. Hoca Emin'e ait bina onun vefatından sonra Gureba Hastanesi olarak kullanılmış taş binadır ve günümüzde oyun evi olarak kullanılan bir de morgu bulunmaktadır (Fotoğraf 62-63-64).

Yapıya ait belgenin tercümesi aşağıdadır.

Belgenin Tercümesi:

BEO_002434_182481_002_001

“Şura-yı Devlet

Maliye Dairesi

Aded: 2197

Defter-i Hakani Nezareti'nin Şura-yı Devlet'e havale buyurulan 22 Cumadelâhire sene [1]322 tarih ve yüz seksen dört numaralı tezkiresi Maliye Dairesi'nde kırâat olundu.

Meâli Bergama Kazası'nın Hacı Bayezid Mahallesi'nde Eski Mahkeme Sokağı'nda Hoca Emin'den mahlûl inde'l-müzâyede iki yüz otuz kuruşda İslam Gurebâ Hastahânesi nâmına takarrur eden bir kıta mülk arsanın mezkûr hastahaneye ait

¹⁰² Şaşmaz, E. (2012). Bergama Mekanları, <http://www.erolsasmaz.com/?oku=1195>.

¹⁰³ Şaşmaz, E. (2012). Bergama Mekanları, <http://www.erolsasmaz.com/?oku=1194>.

olmak üzere ihâle-i kat'iyyesinin icrasıyla senedinin kazâ-i mezkûr beledî idâresi nâmına i'tâsı istizânından ibaret bulunmuş ve suret-i işar münasib görünmüş olmakla ber-vech-i istizân icrâ-yı icabı hususunun nezaret-i müşârun-ileyhâya teblîği tezekkür kılındı ol babda emr u ferman hazret-i men lehü'l-emrindir.

Fi 5 Şaban sene 1322 ve fi 2 Teşrinievvel sene [1]320

[Şura-yı Devlet Maliye Dairesi başkan ve üyelerinin mühürleri]

1904 senesine ait belgeden edindiğimiz bilgiye göre, Eski Mahkeme Sokağı'nda Hoca Emin'den kalan binanın varisinin olmadığı ve binanın hastane olarak devredilmesi kararı bildirilmektedir. Belirtilen sokağa bakıldığında günümüzde ilkokul olarak kullanılan binanın bir bölümünün hastane olarak kullanıldığı ve bahçenin bir bölümünde yer alan ve günümüzde okulun oyunevi olarak kullanılan binanın da hastane morgu olarak kullanıldığı görülmektedir. Yapının bulunduğu Atmaca Mahallesi kayıtlarda müslüman mahallesi olarak geçmektedir¹⁰⁴. Yapıya ait diğer arşiv kayıtları incelendiğinde İslam Gureba Hastane ismiyle bir kayda rastlanmamış ancak Gureba Hastanesi şeklinde kayıtlar olduğu görülmüştür. Gureba Hastanesi kayıtları da görevli maaş ödemeleriyle ilgilidir¹⁰⁵.

2.2. Ayakta Olmayan Yapılar

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi'nden elde ettiğimiz bilgilerde Bergama ilçe merkezinde bulunan bir çok yapı ismine rastlanmış ancak bir çoğu işlerliğini yahut yapısal özelliğini günümüze kadar devam ettirememiştir. Arşivlerden elde ettiğimiz bilgilerde adı geçen ve ayakta olduğuna dair herhangi bir bilgiye rastlanmayan yapılar şu şekildedir: İnce Hatun'a miras kalan ev ve sabunhane¹⁰⁶,

¹⁰⁴ E. Eriş, *Bergama Uygarlık Tarihi Bakırçay Üçlemesi*, s. 140.

¹⁰⁵ BOA, DH.UMVM., 166/76, Yunan işgali dolayısıyla Dersaadet'e iltica eden Bergama Guraba Hastanesi Müdürü Mehmed Sami Efendi'nin biriken maaşlarının ödenmesi.

¹⁰⁶ BOA, A.)MKT.DV., 159/24: İnce Hatun'a irsen intikal eden Bergama'da bir ev ile Sabunhane'nin üvey annesi tarafından satılması üzerine bu konuda gereğinin yapılması.

Mehmed Nuri Bey'in çiftliği¹⁰⁷, çiftlikler¹⁰⁸, Kavaklı Mandıra Çiftliği¹⁰⁹, Beylik Çiftliği¹¹⁰, Hacı Hüseyin Ağa Vakfı¹¹¹(bahsi geçen vakıfla ilgili arşivde bir çok kayıt bulunmakta¹¹², vakfa dahil olan her yapının yeri belirlenememektedir), Ahmedülbuhari Dergahı'na vakfolunan değirmenler¹¹³, Kadı Hayreddin Vakfı¹¹⁴Tevkiî Cafer Çelebi Vakfı hanı¹¹⁵, Hacı Nebi Mescidi Vakfı¹¹⁶Celal Zaviyesi Vakfı¹¹⁷, Mehmed Bey Vakfı¹¹⁸, Ömer Paşa Zaviyesi Evkafı¹¹⁹, Osman Ağa Medresesi vakfı¹²⁰, Cennetmekan Vakfı¹²¹, Akteke Zaviyesi Evkafı¹²², Umur Bey ve Hatib Paşa Medreseleri¹²³, Paşaoğlu Medresesi¹²⁴, Aksak Ali Camii¹²⁵, Mekteb-i İbtidaiyye¹²⁶, Bergama Nisa Hapishanesi¹²⁷.

¹⁰⁷ BOA, A.)MKT.DV., 187/5: Babasından satın aldığı çiftlikten Karaosman'a hayvan satan Mehmed Nuri Bey'in hükümet marifetiyle hayvanları geri alan babasından alınarak iade edilmesi isteğinin Karesi Mutasarrıflığı'na bildirilmesi.

¹⁰⁸ BOA, AE.SABH.I., 297/19934, Dergah-ı Ali kapıcıbaşlarından sabık Bergama Voyvodası maktul Sağancı Veli ve biraderleri, Bergama ve tevabiinde çiftlikler ve saireye mutasarrıf olup vefat eden Arabzade Küçük Mehmed Ağa ve el-Hac İbrahim Ağa'nın mallarını haksız yere zabt ettikleri anlaşıldığından tesbiti yapılan malların İbrahim ve Küçük Mehmed ağaların evlatlarına verilmesi.

¹⁰⁹ BOA, C..EV., 520/26252, Cedid Valide Evkafı'ndan Bergama'da Kavaklı Mandıra Çiftliği'nin idare veya iltizamen ihalesiyle bedeli olan on dört bin kuruşun Haremeyn Evkafı Hazinesi'ne gönderilmesi.

¹¹⁰ BOA, DH.EUM.AYŞ., 42/9, Bergama'nın Beylik Çiftliği'nde Deveci Hüseyin'i döverek yaralayanların yakalanmalarının Yunan Fevkalade Komiserliği'nden bildirildiği.

¹¹¹ BOA, A.)MKT.DV., 218/93: Karaosmanzade Hacı Hüseyin Ağa Vakfı'nın han, hamam, bahçe ve akaratından gedik iddiası sebebiyle kiracılarla muhakeme için iddia sahipleri tarafından vekil tayin edilen Halil Kamil Efendi'nin maaş ve masraflarının tahsili.

¹¹²Bkz. BOA, A.)MKT.MHM., 137/70, 151/11, A.)MKT.UM., 128/39, DH.H..., 13/7, EV.d., 9821,

¹¹³ BOA, A.)MKT.UM., 143/100, Ahmedülbuhari Dergahı'na vakfolunan değirmenlerin mütezimlerinde olan alacakların tahsili.

¹¹⁴ BOA, AE.SAMD.III, 56/5579, Bergama'daki Kadı Hayreddin vakfının bila evlat fevt olan mütevellisi Mehmed'in yerine Mehmed ve İbrahim'in tayini.

¹¹⁵ BOA, A.)MKT.UM., 33/19, Tevkiî Cafer Çelebi Vakfı müsakkafatından Karasi'nin Bergama Nahiyesi'ndeki bir hanın alınmayan beş senelik kirası hakkında Karasi Mutasarrıfı'na şukka.

¹¹⁶ BOA, C..EV., 112/5600, Bergama'da Hacı Nebi Mescidi Vakfı imamet cihetinin tevcihi.

¹¹⁷ BOA, AE.SMST.III, 143/11255, Bergama kasabasında Celal Zaviyesi Vakfı zaviyedarlığının -Seyyid Süleyman'ın mahlulünden oğlu- Seyyid Mehmed'e tevcihi.

¹¹⁸ BOA, C..EV., 588/29678, Bergama'da Mehmed Bey Vakfı'nın öşür hissesinin Abdullah ve Osman'a tevcihi.

¹¹⁹ BOA, C..EV., 602/30445, Bergama ilçesinde Ömer Paşa Zaviyesi Evkafı tevliyetinin tevcihi.

¹²⁰ BOA, C..MF., 183/9112, Bergama'da Osman Ağa Medresesi vakfı müderrisliğinin tevcihi.

¹²¹ BOA, EV.d., .../10461, Sivas, Kayseri, Bursa, Bergama, Edirne, Selanik, Filibe, Pazarcık, Tekirdağ ve sair yerlerdeki Cenetmekan Vakfı dükkan gediklerinin icare kayıtları.

¹²² BOA, EV.d., .../12931, Evkaf-ı Hümayun Nezareti'ne bağlı Bergama'da Akteke Zaviyesi Evkafı'nın hasılat ve masarıfat muhasebesi.

¹²³ BOA, AE.SAMD.III, 176/17088, Bergama kazasında müftü olup Umur Bey ve Hatib Paşa Medreselerinin de mutasarrıfı olan İbrahim Efendi'nin vefatı sebebiyle tayin edilen Ahmed Efendi'nin mezkur medreselerinin uhdesine verilmesi talebine dair arzı üzerine şeyhülislamın derkenarı ve tevcih buyruldu.

¹²⁴ BOA, EV.d., .../39570, Bergama'lı Hacı Hüseyin Ağa Evkafı'nın Bergama ve sair yerlerdeki müsakkafatının tahrir defterleri ile mülhakatı olan Bergama'daki Yeşil Camii, Paşaoğlu Medresesi ve Kurşunlu Cami ve mesarif defteri.

¹²⁵ BOA, AE.SMMD.IV., 35/3961, Bergama'da Aksak Ali Camii Müezzini vazifesini beratsız olarak yapmakta Mehmed'e berat itası.

¹²⁶ BOA, DH.İD., 201-2/1, Aydın'ın Bergama ve Çeşme kazalarında iskan edilen muhacirlerin lisan ve fikir bakımından eğitilmelerini sağlayan Mekteb-i İbtidaiyye öğretmenlerinin maaşlarının ödenmesi için muvazene-i hususiyeden tahsisat ayrılması.

¹²⁷ BOA, DH.MB.HPS., 41/70, Bergama Nisa Hapishanesi kira bedeline ait havalenamenin gönderildiği.

Tezimizin konusu itibariyle bu bölümde ele alacağımız yapılar ise Bergama ilçe merkezinde bulunan, Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi'nde adı geçen ve inşa edilmiş ya da tamire uğramış fakat yapısal durumunu günümüzde korumayan yapılar üzerinedir.

2.2.1. Su değirmenleri

Bergama'da konumuna ulaşılabilen birden fazla su değirmeni olduğu bilinmektedir. Bunlar arasında köylerde olduğu gibi ilçe merkezinde de bulunan su değirmenlerinden bahsetmek mümkündür. Aşağıda tercümesi verilen belgede bahsi geçen su değirmenlerinin de Bergama ilçe merkezinde bulunanlar arasında sayılabileceği düşünülmektedir.

Belgenin Tercümesi:

A }MKT_UM_00362_00039_001_001

“Atufetli efendim hazretleri

*Ta'allukât-ı âcizîden Müteveffâ Şeyh Rıfki Efendi damadı Yusuf Ağa bendelerinin Karesi Sancağı dahilinde Bergama Kazalarında **müşteriki Yani ile mutasarrıf olduğu dört bâb su değirmenlerinin bazı ahvâllerinin isti'lâmını havi fi Za 7 sene [12]75 tarihinde Karesi kaymakamına hitâben ısdar ve tisyâr kılınmış olan emirnâme-i sâmi-i Sadaret-penâhîleri henüz cevabının adem-i vüruduna binâen tekidini havi iki kıta isti'lâm emirnâme-i samisi ısdarına ihtiyac hasıl olmuş ve isti'lâm-ı mezkurun bu tarafca müsta'mel olarak melzum bulunmuş olduğundan melfuf olan istidâları emr-i sâmi kaydı derkenarına havale buyurulduğu halde bir iki gün geri kalmasını müeddî bulunmuş olduğundan mâ'adâ [başka] emirname-i sâmi-i sabık-ı mezkurdan fazla olarak çenk kalem maddesinin isti'lâmının ilavesi muktezî olmakla istidâ-i mezkurlarının bilâ-tevakkuf tahriri hususuna ferman-ı âlîlerinin şeref sudurunun savb-ı vâlâlarına arz ve işârı hususu bi'l-îfâde suret-i isti'tâfda olmuş ve fi'l-hakika muma-ileyh bendelerinin akreb [çok yakın] müteallikât ve mensubât-ı dâ'îyânemizden bulunduğu cihetle bu babda ber-vech-i istida istihsâl-i mesruriyeti hususu fevka'l-gâye [son derece] mucib-i memnuniyet-i âcizî olacağına arz ve istifâdesi marazında takdim-i arîzaya ictisar kılındı ol babda emr u ferman hazret-i veliyyü'l-emrindir.***

Fi Muharrem 26 sene [12]76

Seccadenişin-i Dergâh-ı Sultan Selim der-Üsküdar

Mühür: Mehmed Hüdayi

A }MKT_UM_00362_00039_002_001

Maruz-ı çâker-i kemîneleridir ki,

Karesi Kaymakamlığı dahilinde vâki' nefsi-i Bergama ve Ilıca-i Bergama ve nevâhî-i Bergama kazalarında kâin iki yüz yetmiş iki tarihinde müşterikim Bergamalı Rali oğlu Yani ile bi't-teferru' mutasarrıflar olduğumuz dört bab su değirmenleri ve müştemilâtı bulunan tarla ve bahçelere lede'l-iştirâk merkum Yani civabında ben değirmen-i mezburları kable'l-iştirâk altmış bir tarihinde tamir etmiştim mademki el-hâletü hazîhi [şimdiki durumda] şerikler olduk tamir-i mezkur masarîfî olan yirmi beş bin kuruş münâsafeten kabul olunmak lazime-i hal-i şirketdendir deyü iddi'âya teşebbüsünün üzerine Abdurrahman Kavas mübaşeretiyile husus-ı mezbur isti'lâm kılındıkda merkum Yani'nin böyle tamir masarîfî kizb ve vâhî olduğundan başka değirmen-i mezkurlara kırk seneden beri o makule tamir vâki' olmadığını mübeyyin mukaddemâ ilamı ve mazbatası vârid olmuş ise de kazâen zayi olmuş olduğundan mahallinde kuyuduna bi'l-mürâca'at müceddeden bir kıta ilam bâ-mazbatasının tastiriyle zikr olunan değirmenlere şerikim merkumun altmış iki tarihinden beri tamir masârîfî vaki olmuş ise kaç bin kuruş sarf etmiştir. Ve harab olan hangisidir ve tamir vaki' olmamış ise kezalik tamir olunmadığı bi'l-etraf mazbatada derc ve izahen beyan olunmasıyla beraber zikr olunan değirmen ve müştemilâtı bulunan tarla ve bahçelerinin her birisinin mahallerinin isimleriyle her birinin mahallerine göre ne mikdar kıymetleri olduğu erbâb-ı vukûfdan lâyıkı vech üzre bi't-tahkik ale'l-infirâd ma'a müştemilât (bütün parçalarıyla) kıymetleri başka başka izah ve beyan kılınması ve değirmen-i mezkurların el-yevm hangisi mamur ve hangisi harab olup ve her birinin kaçar dönüm bahçe ve tarlası olduğu tahkik birle işarı ve bir de müşterikim merkumun bundan akdem zikr olunan değirmenlerdhen birisinin taşlarını yine değirmen-i mezkurların birisine nakl ile imar ederek henüz işletmekte olup beriki değirmeni taşsız ve mu'attal bırakması cihetle harab olmuş olduğu misillü müştemil olduğu bahçesinin külliyetli kavak ağaçlarını kat' ederek kereste biçtirip değirmen-i mezburu imar eylemiş olduğu dahi rivayet olunmakta olmakla adedlerini mübeyyin bu hususun dahi sıhhat hali tahkik olunarak keyfiyât-ı mezkurenin meclis marifetiyle ve marifet-i şer'iyile gereği gibi zahir ve mazbata-i mezkure derc olunarak inha ve işarını havi fi 7 Za sene [12]75 tarihiyle müverrahan kaymakam-ı müşârun-ileyhe hitaben bir kıta emirnâme-i samî-i Sadaret-penâhileri isdar ve vekilim İdris oğlu Şakir Ağa ile tisyar kılınmış ise de henüz cevabının adem-i vüruduna binâen emirnâme-i sâmi-i mezkurun zayi olması melhuzâtından salim olunamadığı beyanıyla bu suretde bâlâda bast ve beyan kılınan çend kalem isti'lâmın bi-temâmihâ derciyle zikr olunan emirnâme-i sâmi-i âsafaneleri vasıl olmuş ise icrasının temhidini ve vusul bulmamış ise adem-i muvasalatın

arz ve inhasıyla beraber keyfiyetin tekidini havi taraf-ı hazret-i Sadaret-penâhîlerinden kavas mübaşir olarak müşeyyedü'l-mazmun diğer bir kıta emirnâme-i sâmi-i cenab-ı vekil-i mutlakîleri ihsanına ihtiyacım beyanıyla merâhim-i aliyyelerinden mercudur ki muhtacı olduğum emirname-i sâmi-i mezkurun inayet ve ihsan buyurulması niyazım babında emr u ferman hazret-i men lehü'l-emrindir.

Fi Muharrem 25 sene [12]76

Bende

Tuğla Fabrikası Müdürü Yusuf Ağa kulları

A_MKT_UM_00362_00039_003_001

Maruz-ı çaker-i keminelidir ki

Karesi Kaymakamlığı dahilinde vâki' nefis-i Bergama ve Ilıca-i Bergama ve nevâhî-i Bergama kazalarında kain Bergamalı Rali oğlu Yani ile iştirâken mutasarrıf olduğumuz sekiz taşlı dört baba su değirmenleri ve müştemilâtı bulunan tarla ve bahçeleri iki yüz altmış iki senesi Muharreminin guresinden itibaren senevî on birer bin kuruş icare ile sarrafımız bulunan Hekimoğlu Agob marifetiyle üç seneliği Penbeci Dimitri'ye icâr olunmuş olmakla zıkr olunan üç senelik otuz üç bin kuruş icare hissemden merkum Dimitri sarraf-ı merkume ne mikdar akçe teslim eylemiş ise bi'l-icâb sarraf-ı merkum tarafından almış olduğu makbuz senedinin meâl ve mezâyâsının işârını ve eğer makbuz senedi almamış ise almadığını mübeyyin bâ-mazbata inhâ ve işârını ve yine değirmen-i mezkurların ma'a müştemilât iki yüz altmış altı tarihinde iki seneliği keزالik sarraf-ı merkum yediyle Giridî Abdullah Ağa'ya on on dokuz bin icar olunmuş olduğundan ve merkum Abdullah Ağa bazı mertebe tamirat masârifatte irâe eylemekde bulunduğundan merkum Abdullah Ağa'nın müddet-i icarında bir gûnâ tamirâtı vâki' olmuş mudur ve fi'l-hakika tamiri vâki' olmuş ise râyic ve fen üzre kaç kuruşa bâliğ olmuşdur. Erbab-ı vukufdan bi't-tahkik masarîf-ı merkumenin sıhhatini ve adem-i sıhhatini mazbata-i mezkurede serd ve derc olunması ve bir de bâlâda beyan olunduğu üzre altmış iki tarihinden altmış beş senesi nihâyetine kadar üç seneliği Penbeci Dimitri'ye râyic-i vakt üzre on birer bin kuruşa ve altmış altı tarihinden altmış yedi senesi gayetine değin iki seneliği merkum Abdullah Ağa'ya on dokuz bin kuruşa icar olunmuş ise de ol aralıkda altmış sekiz senesinin icarı hususu gâib olmuş olmakla mezkur bir senelik icar hususunun ne vechle zâyi' eyledikleri ol tarafça kendilerinden bi't-tahkik bildirilmesi ve altmış dokuz senesi Muharreminin guresinden itibaren değirmen-i mezkurları heyet-i asliyesi üzre terk ve teslim olunmak şartıyla bir seneliği bâ-tahvîl sekiz bin beş yüz kuruşa Boyacı Dimitri'ye bi'l-icâr senesi hitamında icaremin istidâsı ve tecdîd-i tahvil olunmak

hususları bi'd-defe'ât işaren ifade olunmuş ise de istimâ etmeyip müsamaha eylediklerinden şimdiye değin bakîsi olan icare-i müterâkime rayic-i vakt üzre oraca kıymeti ne kararlarda bulunduğu ve hakezâ müstecir-i ahîr-i merkumun tarafından dahi bir gûnâ tamir masârîfî vâki' olmuş mudur bunun dahi bi'l-etraf işarıyla beraber müstecir-i evvel merkum Penbeci Dimitri'de bâ-tahvîl altı bin üç yüz kuruşunun bu tarafda tahsili derdest iken firar ile hali üzre kalmış olmasıyla meblağ-ı mezkurun tahsili ve muhalefet eylediği halde bunun dahi meclis marifetiyle ve marifet-i şer'ile bâ-mazbata ve ilam işarını hâvî fî Za 7 sene [12]75 tarihiyle müverrahan kaymakam-ı müşârun-ileyhe hitaben bir kıta emirname-i sâmi-i Sadâret-penâhîleri isdar ve vekilim İdris oğlu Şakir Ağa vesâtatıyla tisyâr kılınmış ise de henüz cevabının adem-i vürûduna binâen emirnâme-i sâmi-i mezkurun zayi olması melhuzâtından salim olunamadığı beyanıyla bu suretde bâlâda bast ve beyan kılınan çend kalem isti'lâmâtın bi-temâmihâ derciyle zikr olunan emirnâme-i sâmi-i âsafaneleri vâsıl olmuş ise temhîdini ve vusul bulmamış ise adem-i muvâsaletinin arz ve inhâsıyla beraber keyfiyetin tekidini havi taraf-ı hazret-i Sadaret-penâhîlerinden kavas mübaşirli olarak müşeyyidü'l-mazmun diğer bir kıta emirname-i sâmi-i cenab-ı vekil-i mutlakîlerine ihtiyacım beyanıyla merâhim-i aliyyelerinden mercudur ki muhtacı olduğum emirnâme-i sâmi-i mezkurun inayet ve ihsan buyurulması niyazım babında emr u ferman hazret-i men lehü'l-emrindir.

Fi Muharrem 25 sene [12]76”

1859 tarihli arşiv belgelerinden elde edilen bilgilere göre, Bergamalı Rali oğlu Yani ve ortağı Tuğla Fabrikası Müdürü Yusuf Ağa'nın 4 değirmen ve ona bağlı bulunan tarla ve bahçe onarımının Yani tarafından yapıldığı söylenmekte olup doğruluğun araştırılması için talepte bulunulmuştur. Ancak bahsi geçen değirmenlerle ilgili arşiv belgeleri dışında bir kayda ulaşılmamış ve yerleri saptanamamıştır.

2.2.2. Bergama Hapishanesi

Çalışma esnasında hakkında arşiv kayıtlarında üç belgeye rastlanan, günümüzde konumu bilinse de, söz edilen adreste bulunmayan yapıya ait belgelerin tercümesi aşağıda verilmiştir.

Belgenin Tercümesi:

BEO_003016_226166_001_001

“Sadaret Mektubi Kalemî

Numara: 2978

Tarih-i tesvidi: 4 Safer sene [1]325 / 5 Mart sene [1]323

Tarih-i tebyizi: 6 [Safer sene 1325] / 7 [Mart sene 1323]

Dahiliye Nezaret-i celilesine

Torbaya

Suretleri bâlâda muharrer tezkire-i maruza ve şeref sâdır olan irade-i seniyye-i Hazret-i Hilâfet-penâhîyi mübelliğ hamış mucebincede Dahiliye Nezaret-i celilesinden icrâ-yı icabına himmet buyurulması.

Bergama Kazası Hapishanesi'nin müceddeden inşasına dair.

BEO_003016_226166_001_002

226166

73

2978 irade-i seniyye mukayyidlerine verilmiştir. Fi 10 Mart sene [1]322”

Belgenin Tercümesi:

DH_MKT_01205_00087_001_002

“Dahiliye Mektubi Kalemi

Evrak numarası: 2712/27

Tesvidi tarihi: fi 29 Eylül sene [1]323

Tarih-i tebyizi: fi 8 Ramazan sene [1]325 ve fi 2 Teşrinievvel sene [1]323

Aydın Vilayet-i aliyyesine

18 Eylül sene [1]323 tarihli telgrafname-i atufileri cevabıdır

Bergama Kazası Hapishanesi'nin masarîf-ı inşaiyesi olan otuz bin iki yüz altmış beş kuruşun Hapishaneler ıslahâtı için üç yüz yirmi iki senesi Dahiliye muvazenesine vaz‘ ve terkîm kılınan mebâliğden bi'l-mahsûb vilayet-i aliyyeleri emvâlinden tesviyesi zımında Hazine-i celileden tanzim olunan havalenâme 6 Haziran sene [1]323 tarihinde vilayet-i aliyyelerine isrâ kılındığı kayddan anlaşılmasıyla icrâ-yı icabının muhasebe ifadesiyle beyânına ibtidâr olundu ol babda.

Evrakı Muhasebeye”

Belgenin Tercümesi:

DH_MB_HPS_00112_00006_001_001

“Dahiliye Nezareti

Mebânî-i Emiriyye ve Hapishaneler İdaresi Müdüriyeti Heyet-i Fenniye

Evrak numarası: Aydın 1401/5

Tarih-i tesvid: fi 12 Mart sene [1]330

*Aydın Vilayeti'nde Bergama Kazası'nda müceddeden inşa olunacak hapisaneye ait merbût plan ve keşf varakaları lede't-tahkik keşf varakası usulü dairesinde olmakla beraber temel hafriyâtı hesabında sehv bulunduğu gibi tuğla bölmelerin temel masrafı da dahil-i hesab edilmediği ve tuğla duvarlar mesâha-i muka'abi fazla hesap olunduğu ve döşeme ve tavan fiyatlarına kıyâsen sakfin fiyatı gâli bulunduğu ve usulen müteferrika veya gayr-i melhûza olarak yüzde hesabıyla zammiyât icrâ edilmediği anlaşılıp bu cihetler mezkûr keşfde görüldüğü vechle tashih olunmuştur. **Bu sebeble 36947 kuruş derecesinde bulunan masarîf 36612 kuruşa tenzül ve mezkûr plan dahi ana göre ıslah ve tadil edilmiş ve bir sureti yeniden tanzim kılınmıştır.***

DH_MB_HPS_00112_00006_004_001

İzmir Vilayeti'nin Bergama Kaza merkezinde Daire-i Hükümet Bahçesinde mevcut arsa üzerine müceddeden inşa edilecek tevkîfhânenin keşf-i evvel varakasıdır.

<i>Kuruş</i>	<i>Beheri Kuruş</i>	<i>Muk'aben Metre</i>	<i>Mürabba'an Metre</i>	<i>Arzan Metre</i>	<i>Tülen Metre</i>	<i>İrtifâ'an Metre</i>	<i>Adeden</i>	<i>Kilogram</i>	
682 kuruş 50 para	15 kuruş		45 m 50 cm	70 cm	65 mt	1 m			Tahte'z-zemin sağlam toprak bulmak veyahut ıskara yapılmak üzere temel hafriyesi
13860 kuruş	70 kuruş	198 m		60 cm	66 m	5 m			Bir metresi temel kısmını havi olmak üzere beden duvarları
647 kuruş 5 para	70 kuruş 190 para	9 m 25 cm		50 cm	18 m 50 cm	1 m			Tuğla bölmelerin temelleri halis harcla yapılmak üzere tuğla bölme duvarları kayden bunun mihâ olunmuştur.

3087 kuruş 50 para		16 m 25 cm	150 m	10 m	15 m				Üzeri adi yerli kiremidi ile mestûr ve 27x1 çapında tahta kaplamalı çatı bağlamalı makaslı düz çatı inşası
210 kuruş 5 para	25 kuruş		84 m 50 cm						İki buçuk kalınlığında tahta ile 16x4 çapında kirişden döşeme inşası
1347 kuruş 25 para	16 kuruş		84 m 50 cm						Bir buçuk kalınlığında tahta ile pasalı ve lambalı tavan inşası
2400 kuruş	4 kuruş		600 m						Dahil ve harici halis harc ile sıva ma'a badana
780 kuruş	150 kuruş 30 kuruş						14		11 aded mazgal ve 3 aded büyük olmak üzere takım ve teferru'ât-ı sâiresiyle pençere imali
1000 kuruş							8		Biri büyük diğerleri dahilen küçük olmak üzere kapı imali
625 kuruş	2 kuruş 20 para							250	Pençerelerin kâffesine 8 kıyyelik yuvarlak demirdlen parmaklık inşası

33284 kuruş 75 para						
3328 kuruş 25 para						
36612 kuruş	Yalnız otuz altı bin dokuz yüz kırk yedi kuruş otuz paradır.					Müteferrika ve gayr-i müteferrika
	Yalnız otuz altı bin on iki kuruş					

Fi 18 Kanunusani sene [1]329 tarih ve 6239 evrak numarasıyla emr ve havale buyurulan Bergama Kazası'nda inşası lüzumu gösterilen mahbushânenin mahallinde icra edilen tetkikat ve resm edilen resmi ve planı mucibince icra edilen keşfi ber-vech-i bâlâ Sim Mecidiye on dokuz kuruş hesabıyla otuz altı bin dokuz yüz kırk yedi kuruş otuz para ile kâbil-i inşa olduğuna dair işbu keşf-i evvel varakası bi't-tanzim takdim kılındı.

Fi 22 Kanunusani sene [1]329

12. Fırka-i Nizamiye İnşaat Reisi Topçu Kolağası Tevfik

DH_MB_HPS_00112_00006_004_002

İşbu keşf-i evvel münderecâtında gösterilen levâzımât-ı inşâiye esmâni mutedil ve râyic-i beldeye muvafık bulunmakla tasdik kılınır.

Fi 25 Kanunusani sene [1]329

Hüseyin Hilmi [Mühür]

DH_MB_HPS_00112_00006_005_001

Aydın Vilayeti

Mektubi Kalemî

Aded

Umumi: 4553

Hususi: 1488

Hulasa: Bergama Hapishanesi'nin plan ve keşfnamesinin leffiyle

Dahiliye Nezaret-i celilesine

Devletli efendim hazretleri

Mebânî-i Emiriyye ve Hapishaneler İdaresi Müdüriyeti ifadesiyle şeref vârid olan 9 Kanunuevvel sene [1]329 tarihli ve 2952/1067 numaralı tahrirât-ı aliyye-i nezâret-penâhîleri cevabıdır. Bergama Hapishanesi'nin mahallince tertib ettirilen musaddak plan ve keşfname leffen takdim kılındı ve hapishanenin muhtac-ı tamir olup ara sıra

mahbûsînin firarı gibi muğâyir-i inzibât ahval vuku 'a gelmekte olduğu mahallinden evvel ve âhir vuku 'bulan işârâtından anlaşıldığından bir an evvel havalenâmesinin istihsâl ve irsâline müsâade buyurulması müsterhamdır. Ol babda emr ve irade hazret-i men lehü'l-emrindir.

Fi 18 Rebiülevvel sene [1]332 ve fi 1 Şubat sene [1]329

Aydın Valisi Rahmi

DH_MB_HPS_00112_00006_005_002

Hapishaneler Müdüriyeti fi 4 Şubat sene [1]329

Elde tutulması fi 9 minhü

Hapishaneler 52

Aydın 1601

DH_MB_HPS_00112_00006_006_001

Babiali

Dahiliye Nezareti

Umur-ı Mülkiye Heyet-i Teftişiyesi Müdüriyeti

Aded

SURET

Hapishane

Bergama Hapishanesi 6,25 tül ve 4,50 arz ve 3,50 metre irtifâ 'da dar ve harab bir bina ile jandarma esliha deposu olarak yapılmış iken bi'l-mecburiye mahbûsîne tahsis edilen 5,50 tül ve 4,50 arz ve 2,50 irtifâ 'da küçük bir anbardan bahçede açıkda kalan mevkûfîn ve mahbûsîni yağmur ve soğukdan muhâfaza için ahîren ilave edilen bir tahta barakaldan ibaretdir. Bunlardan ilk ikisi yalnız otuz kadar mahkumu istî'âba kâfî olduğu halde el-eyvm yalnız birincisinde (28) ikincisinde (25) barakada (58) mahkumun birbiri üzerinde ve ekseriyet-i azîmesinin ayakda olarak bulunduğu ve daha fazlasını bu suretle dahi istî'âba kâfî olmadığı cihetle ayrıca beş mahkum da bahçede jandarmaların muhâfazasında bırakıldığı kemal-i ciddiyetle görülmüştür. Bâlâda arz olunduğu vechle hükümleri infâz edilmemiş küllî i'lâmâtın mevcudiyeti sebebi bu vechle tezahür eder. Mevcut koğuşda hapishane, tevkifhâne değil birer maktel demek daha muvâfıktır. Bâhusus şu sırada Bergama'da kemal-i şiddetle hüküm süren tifos ve menenjit gibi müthiş ve sârî hastalıklar sebebiyle bu mahkumînin hali ne derecelerde şayan-ı merhamet olduğu arz ve izâhdan vârestedir. Bu kadar mahkûmînin böyle çürük, hıfzıssıhhaya külliyyen muğâyir barakalarda ve bir kısmının açıkda bahçede muhâfaza için küllî jandarma efrâdının suret-i dâimede bulundurulmasına mecburiyet hasıl olmakda ve

*bununla beraber sık sık on-on beş mevkuf ve mahkumun tahtaları kopararak kerpiç ve çürük duvarları delerek firar ettikleri evrakının tetkikinden anlaşılmaktadır. Ta 'affünden bu binaların içine girmek şöyle dursun yanına bile sokunulamamaktadır. Bu halin mahkûmînin ahval-i ruhiyesi üzerinde hasıl edeceği tesirat şayan-ı nazar-ı ehemmiyettir. **Hapishânenin [105000] küsur kuruş sarfıyla müceddeden ve buna imkan yoksa (36000) kuruş sarfıyla muvakkaten ve tamiren inşası için kaymakamlıktan yazılan arizalar üzerine keyfiyetin vilayetten makam-ı nezarete arz edildiği** ve nevâkısın ikmalî için nezaret-i celileden iade edilen evrak-ı keşfiyenin 1 Şubat sene [1]329 tarih ve (1488) numaralı tahriratla tekrar takdim kılındığı tahkik kılınmıştır.*

Mukabele olunmuştur [imzalar]

Aslına mutabıktır fi 16 Mart sene [1]330

Mühür: Dahiliye Nezareti Umur-ı Mülkiye Heyet-i Teftişiyesi Müdüriyeti

DH_MB_HPS_00112_00006_007_001

Babialî

Dâhiliye Nezareti

Umur-ı Mülkiye Heyet-i Teftişiyesi Müdüriyeti

Aded: 34

Dâhiliye Nezaret-i celilesine

*Aydın Vilayeti Mülkiye Müfettişliği'nin 7 Mart sene [1]330 tarihli ve bir numaralı teftiş layihasının Bergama Kazası hapishanesine ait kısmında hapishane denilen yerin pek dar ve müte'afîn ve hıfzıssihhanın icab ettiği her türlü şerâitden mu'arrâ şayân-ı teessür ve telehhüf bir halde bulunduğu ve pek külliyetli olan mevkûfîn ve mahbûsînin birbiri üzerinde ve adeta ayakta olarak bulundurulduğu ve birçok hastalıklara maruz buldukları ve **hapishanenin muvakkaten tamiri hakkında evrak-ı keşfiyenin 1 Şubat sene [1]329 tarihli ve (1488) numaralı tahrirat delaletiyle nezaret-i celileye tekrar irsal edildiği gösterilmekte** olmakla tahrirat-ı mezkûre icabının serî'an icrası hususunun Mebânî-i Emiriyye ve Hapishaneler Müdüriyet-i Umumiyesi'ne havalesi menut-ı rey-i âlî-i nezâret-penâhîleridir. Ol babda emr u ferman hazret-i men lehü'l-emrindir.*

Fi 17 Mart sene [1]330

Heyet-i Teftişiyeye Müdürü namına Muavin [imza]

DH_MB_HPS_00112_00006_007_002

1601

Bu babda Aydın Vilayeti'nden alınan tahrirat 5 Ş sene [1]329 tarihinde Hapishaneler İdaresi'ne tevdi kılındığı maruzdur.

Fi 17 Mart sene [1]330

Hapishaneler fi 17

Mezkûr tahrirat 3 sene-i m tarihinde Heyet-i fenniyyeye tevdi edildiği arz olunur efendim.

Fi 18 sene-i m

Mezkûr tahrirat irae Salim Bey'e fi 14

Müfettişlik 49

Hapishaneler İdaresi Müdüriyeti müteferrika adet 9

H 56”

1907-1914 yıllarına ait olan belgelere göre, tutukluların firar etmesi ve bulaşıcı hastalıklar gibi tehlikelerden ötürü eski harab durumda olan hapishane yerine yeni bir hapishane inşa edilmesine karar verilmiş, ödenek ve planı belirlenmiştir. Plana göre yapının tek katlı olduğu ve bir bodrum kata sahip olduğu anlaşılmakta, esas katta enlemesine giriş koridorunun etrafında dikdörtgen planlı dört mekanın olduğu görülmektedir (Belge 29). Bodrum katta ise irili ufaklı yedi dikdörtgen mekanın olduğu görülmektedir (Belge 30). Yapının bugün İlçe Emniyet Müdürlüğü olarak kullanılan eski Hükümet Konağı arkasında yer aldığı, ancak günümüze kalmadığı bilinmektedir.

Bergama Hapishanesi ile ilgili diğer kayıtları incelediğimizde memurun sebebiyet verdiği intihar vak’ası¹²⁸, memura yapılan tehdit şikayeti¹²⁹, yoklama cetvelinin yeniden düzenlenmesi¹³⁰ konularına ulaşılabilmektedir.

2.2.3. Hapishane Avlusundaki kahve ve bakkal

Arşiv kayıtlarına göre hakkında bir belgeye ulaşabildiğimiz yapı grubu daha önce bahsi geçen hapishanenin avlusunda bulunmakta ancak günümüzde bu yapıya da ulaşamamaktadır. Belgenin tercümesi aşağıda verilmiştir.

Belgenin Tercümesi:

DH_MKT_00945_00088_001_002

“Dahiliye Mektubi Kalemi

Evrak numarası: : 314/26

¹²⁸ BOA, A.)MKT.MVL. 44/41, Kasap Osman’ın intihar etmesine vesile olan Bergama Hapishanesi memuruyla Dizdaroğlu Mehmed’in muhakemelerinin icrası.

¹²⁹ BOA, DH.MUİ., 702/2 , Memurini tehdit ve resmi evrakı gasp eden Bergama Hapishanesi’nde bulunan Hacı Ramazan ve rüfekasının şikayetlerini resmi yoldan yürütmeleri.

¹³⁰ BOA, DH.MB..HPS., 78/103,Bergama Kazası Hapishanesi yoklama cetveli, örneğine uygun olmadığından mükerrer tavsiyelere uygun olarak tanzimiyle gönderilmek üzere iade edildiği.

Tesvidi tarihi: 26 Mart sene [1]321

Tarih-i tebyizi: 6 Safer sene [1]323 / 29 Mart sene [1]321

Aydın Vilayet-i celilesi canib-i âlîsine

26 Şubat sene [1]320 tarih ve dört yüz sekiz numaralı tahrirat-ı aliyye-i dâver-i ekremîleri cevabıdır.

Bergama Kazası Hapishanesi derununda münhedim kahvehane ve bakkal dükkanının müceddeden inşası için sarfı muktezî beş yüz altmış beş kuruşun suret-i tesviyesi ba 'dehû iş 'âr edilmek üzere evvel emirde mezkur kahvehane ile bakkal dükkanından alınmakta olan bedel-i icarın nereye sarf edilmekte bulunduğu mahallinden bi't-tahkik inbâ buyurulması hususunun muhasebe ifadesiyle arz ve beyanına müsâberet kılındı ol babda.

Evrakı muhasebeye

DH_MKT_00945_00088_002_002

Dahiliye Mektubi Kalemî

Evrak numarası: 1218/26

Tesvidi tarihi: 31 Mayıs sene [1]321

Tarih-i tebyizi: 16 Rebiülâhir sene [1]323 ve 7 Haziran sene [1]321

Maliye Nezaret-i celilesine

Aydın Vilayet-i celilesi canib-i âlîsine

*Bergama Kazası Hapishanesi derununda üç yüz on dokuz senesinde bin üç yüz elli ve üç yüz yirmi senesinde bin elli kuruşla icar edilen ve **köhne bulunmaları hasebiyle hükümet konağının inşası sırasında zedelenip tevkifhânenin yandığı esnada münhedim olan bir bab kahve hane ile bakkal dükkanı barakalarının Mecîdî on dokuz kuruş hesabıyla beş yüz altmış beş kuruş sarfıyla yeniden inşası** zımında meblağ-ı mezburun sarfına mezuniyet itası hakkında Aydın Vilayet-i celilesinden alınan iki kıta tahrirat suret-i musaddakası aidiyeti cihetiyle leffen sûy-ı âlî-i daverîlerine irsal olunduğundan iktizâsının ifa buyurulması hususunun muhasebe ifadesiyle beyanına müsâberet kılındı ol babda.*

Aydın Vilayet-i celilesi canib-i âlîsine

*16 Mayıs sene 1321 tarihli ve seksen sekiz numaralı tahrirat-ı aliye-i daver-i ekremîleri cevabıdır. **Bergama Kazası Hapishanesi derununda bulunup Hazine-i celileden icara verilen bakkal dükkanının tamiri için muktezî mebâlîğın sarfına** mezuniyet itası âidiyeti cihetiyle Maliye Nezaret-i celilesine yazıldığı muhasebe ifadesiyle maruzdur ol babda.*

Evrâkı muhasebeye”

1905 senesine ait belgede, günümüzde mimari yapısı bulunmayan binanın, eski Hükümet Konağı arkasında yer aldığı, Hükümet Konağı yapım aşamasında ve hapishanesinin harap durumundan etkilenecek zarar gördüğü ve yeniden inşa edilmesine karar verildiği belirtilmektedir. Ancak belgeden anlaşıldığı kadarıyla onarımdan önce kahvehane ve bakkalın kira bedellerinin ve nereye harcandığının belirlenmesi gerekliliği vurgulanmıştır. Osmanlı arşiv belgeleri içerisinde hapishanede bulunan bu kahvehane ve bakkal ile ilgili başka kayda rastlanmamıştır.

2.2.4. Sultan Mahmud Han Evkafı'na Ait Dükkan vs.

Sultan II. Mahmud'un vakıflarından Bergama'da bulunan Karaosmanzade Hacı Hüseyin Ağa Vakfı'na ait 60 dükkan vesaire olarak, yalnızca bir belgede kaydına ulaşılan yapılar hakkında tercüme aşağıda verilmiştir. Belgede dükkanlar ve adetleri dışında başka bir yapı geçmemekte, vesaire şeklinde tarif edilmektedir.

Belgenin Tercümesi:

İ_MVL_00259_009679_001_001

“Evkaf-ı Hümayun Nazırı atufetli efendi hazretlerinin Meclis-i Vâlâ'ya ita buyurulan bir kıta takriri meâlinde Cennet-mekan adn aşiyân efendimiz hazretlerinin evkaf-ı celileri mülhakâtından Karaosmanzâde Hacı Hüseyin Ağa Vakfı müsakkafâtından nevâhî-i Bergama'da Yalvaccık Mahallesi'nde ve Konur Kasabası'nda ve bazı kurâda olan sekiz bin doksan kuruş icare-i vâhideli altmış aded dükkan ve saire gün be-gün harab olmakda olduğundan tamirat-ı icabiyesi taraflarından tesviye olunmak üzere icare-i merkume üzerine dokuz bin yüz on kuruş daha zammıyla senevî on yedi bin iki yüz kuruş icare-i müeccele ve beş bin kuruş mu'accele ile bi'l-icâreteyn isticârına Nikolaki ve Yanko zimmîler talib olmuş ve mahallinde bi'l-müzayede diğer talib-i zuhur etmemiş olduğundan müsakkafât-ı mezkurenin altmış dokuz senesinden itibaren ol vechle mersumlara icârî hakkında istizân-ı irâde-i seniyye olunmuş olup ancak mersumânın teb'a-i Devlet-i Aliyye'den olduklarına dair sarahat olmadığından ve gösterilen mu'accele ile müsakkafât-ı mezkurenin kesretine nazaran dúnca görüldüğünden başka müsakkafât-ı mezkûrenin bulunduğu kazalar dahi müteferrika ve birbirine ba'îd olmasına nazaran bunlar bir müstecire ihale olunmaktan ise kazalarında başka başka tâlibleri araştırıldığı halde daha ziyade mu'accele ile isteklisi bulunması memul olarak bu suret hem müsakkafât-ı mezkurenin hüsn-i idaresiyle mamuriyeti ve hem de hazinece menfa'ati müstelzim olacağından ol vechle kazaları ahâlisinden daha ziyade mu'accele ile talibleri

araştırılıp bulunabildiği suretde anlara ve bulunamadığı ve mersumân dahi teb'a-i Devlet-i Aliyye'den oldukları halde yalnız mersumların oldukları kazalardaki müsakkafât bunlara icar olunarak kusurları dahi yine mahalleri ahalisinden taliblerine icar olunması Meclis-i Vâlâ'da tezekkür kılınmış ise de ol babda ne vechle emr ve irade-i seniyye-i Vekâlet-penâhîleri müteallik ve şeref sudur buyurulur ise ana göre icrâ-yı muktezâsı hususunun nazır-ı müşarun-ileyh hazretlerine havalesi babında emr u ferman hazret-i men lehü'l-emrindir.

Fi 21 Ra sene [12]69

[Meclis-i Vala azalarının mühürler]

İ_MVL_00259_009679_001_002

664

Arz. fi 24 Ra sene [12]69

İ_MVL_00259_009679_001_001

Atufetli efendim hazretleri

Meclis-i Vâlâ'dan kaleme alınıp Evkaf-ı Hümayun Nezaret-i celilesinin melfûf takririyle beraber manzur-ı âli buyurulmak için arz ve takdim kılınan mazbata meâlinden müstebân olduğu vechle **cennet-mekan efendimiz hazretlerinin evkaf-ı celileleri mülhakâtından nevâhî-i Bergama'da bazı kasaba ve kurâda olan sekiz bin doksan kuruş icâre-i vâhideli altmış aded dükkân ve saire harab olmakda olduğundan tamirâtı taraflarından tesviye olunmak üzere icare-i merkumeye dokuz bin yüz on kuruş zammıyla on yedi bin iki yüz kuruş icare ve beş bin kuruş mu'accele ile isticârına talib olan Nikolaki veya Niko zimmilere altmış dokuz senesinden itibaren icarı istizân olunup [izin istenip] müsakkafât-ı merkumenin kesretine nazaran mu'acceleleri dúnca olduğundan daha ziyade mu'accele ile talibleri araştırılıp bulunabildiği halde anlara ve bulunamadığı ve mersumân dahi teb'a-i Devlet-i Aliyye'den oldukları suretde yalnız buldukları kazalardaki müsakkafâtın bunlara icarıyla kusurlarının dahi mahalleri ahalisinden taliblerine icar olunması tezekkür kılınmış ise de ol babda her ne vechle emr u ferman-ı hazret-i padişahî müte'allik ve şeref sudur buyurulur ise ana göre hareket olunacağı beyanıyla tezkire-i senaverî terkim kılındı efendim.**

Fi 25 Ra sene [12]69

Maruz-ı çâker-i kemineleridir ki

Esabi zîb-i ta'zîm olun işbu tezkire-i sâmiye-i âsafâneleriyle zikr olunan mazbata ve takrir meşmûl-i nigah me'âlî iktinâh-ı hazret-i şehriyârî buyurulmuş ve tezekrür ve istizân buyurulduğu vechle müsakkafât-ı merkumenin daha ziyade mu'accele ile talibleri

araştırılıp bulunabildiği halde anlara ve bulunamadığı ve mersumân dahi teb'a-i Devlet-i Aliyye'den oldukları suretde yalnız buldukları kazalardaki müsakkafâtın bunlara icarıyla kusurlarının dahi mahalleri ahalisinden taliblerine icar olunması şeref rîz-i sünûh ve sudur buyurulan emr ve irade-i seniyye-i cenab-ı cihandârî muktezâ-yı celilinden bulunmuş ve mârru'l-beyân mazbata ve takrir yine savb-ı sâmi-i Sadaret-penâhîlerine iade kılınmış olmakla ol babda emr u ferman hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fi 26 Ra sene [12]69

İ_MVL_00259_009679_002_002

664 havale

Fi Ra sene [12]69 Meclis C”

1853 tarihli evraka göre Sultan Mahmud Han Evkafı'na ait Hüseyin Ağa Vakfı'ndan Nevahi-i Bergama, Yalvacık Mahallesi, Konur kasabası ve bazı köylerde kirada bulunan 60 kadar dükkanın gün geçtikçe harap olmasından dolayı tamiratını da yaparak kiralamak isteyen Nikolaki ve Yanko isimli gayrimüslimlerin araştırılması hususu ele alınmıştır. Bergama'da bulunan bir çok dükkanın çeşitli vakıflara ait olduğu bilinmektedir. Dağınık halde bulunan bu dükkanların söz konusu vakfa ait olanlarının yeri tespit edilememiştir. Ayrıca belgede adı geçen Nevahi-i Bergama ismi ise, günümüzde İzmir iline bağlı olan Kınık ilçesine verilen isimdir¹³¹.

Sultan II. Mahmud Han Evkafı'na ait arşivde bulunan diğer kayıtlarda, ismi geçen vakıf ve ona bağlı olan başka vakıfların muhasebe kayıtları¹³², vakfa bağlı yapıların icarı¹³³ konularına ait belgelere ulaşılabilmektedir.

2.2.5. Topuzoğlu Oseb'in Pamuk Fabrikası

Bergama'da makinalaşmaya geçen pamuk fabrikaları kurulmadan önce her evde pamuk tezgahları bulunmakta ve dokumalar bu tezgahlarda yapılmaktaydı. Halkın gelir kaynaklarının bir bölümü bu tezgahlardan sağlanmaktaydı. Pamuk fabrikalarının kurulup

¹³¹ E. Eriş, *Turanlı Tarihi*, Bergama Belediyesi Kültür Yayınları, 1997, İzmir, s. 37.

¹³² BOA, EV.d..., .../9836, Sultan II. Mahmud Han Evkafı ile mülhakatından olan vakıfların irad ve masarıfat muhasebesi.

¹³³ BOA, EV.d..., .../11154, Sultan II. Mahmud Han Evkafı mülhakatından Karaosmanzade Hacı Hüseyin Ağa Evkafı'nın Bergama ve civarındaki han, dükkan, sabunhane, değirmen, bardakçı karhanesi ve sairinin miktar ve icareleri.

işler duruma gelmesi Bergama halkını tedirgin ederek isyan çıkmasına sebep olmuştur¹³⁴. Kurulan ilk pamuk fabrikasının Üçkemer Köprüsü'nün sağ tarafında olduğu bilgisine Eyüp Eriş eserinde yer vermiş, arşivden elde edilen bilgiyi kullanmıştır. Bu fabrikadan on yıl sonra kurulan ikinci fabrika halkın tepkisinin büyümesine sebep olmuş, isyan çıkmıştır. Kanlı Fabrika Olayı olarak tarihe geçen hadisede can kayıpları yaşanmış, yaklaşık otuz kişi gözaltına alınmış, kısa bir süre sonra da fabrika yanmıştır¹³⁵.

Bahsi geçen ilk fabrikaya ait bir çok kaynakta bilgi geçmese de arşiv kayıtlarından edinilen bir belgeden ulaşılan bilgilerin tercümesi aşağıda verilmiştir.

Belgenin Tercümesi:

İ_MVL_00516_023258_001_001

“Karesi Sancağı'nda Bergama kazasında pamuk tohumu ırmak için Topuzoğlu Oseb'in bir vapur makinası vaz'ına dair istidâsı üzerine Meclis-i me'âbirin bir kıta layihası tercümesidir

Topuzoğlu Oseb Karesi Sancağı'nda Bergama Kazası'nda pamuk tohumu ırmak için bir vapur makinası vaz'ına ruhsat istida eder.

Mezkur vapur makinası altı beygir kuvvetinde olacaktır. Ati'l-beyan [gelecek açıklama] şerâit ile merkumun istidasına müsaade buyurulmasını Meclis-i Meâbir tensib eyler.

Birinci madde: Karesi Sancağı'nda Bergama Kazası'nda pamuk tohumu ırmak için kaffeten Hırsız Yani kendisine ait olarak altı beygir kuvvetinde sabit bir vapur makinası vaz'ı için merkume ruhsat itâ olunmuştur.

İkinci madde işbu makineyi vaz' eylemezden evvel merkum Nafia Nezaret-i aliyyesine on aded Osmanlı lirası i'tâ eyleyecektir.

Üçüncü madde işbu vapur makinası vaz' olunan destgah emsali misillü saltanat-ı seniyyenin mevzu' olan ve olacak Zabtiye Müdürü nizâmâtının kâffesine tâbi' olacak hükümet-i mahalliyeden bir suretini taleb eyleyeceği vapur makinaları nizamnamesinin ahkâmını icrâya müteahhid olacaktır

İ_MVL_00516_023258_002_001

Devletli efendim hazretleri

Sâye-i şevket-vâye-i cenab-ı mülukanede bir kaç seneden beri memalik-i mahrusa-i şahanede pamuk mahsulü ilerilmekte ise de işbu pamuğun temizlenip kozadan ifrâz ve ihracı eski usul üzre el ile icrasında su'ûbet ve müşkilat çekilmekte olduğundan çok yerlerde çin tabir olunan bir nev' makina vasıtasıyla imal ve icra olunduğu misillü

¹³⁴ O. Bayatlı, *a.g.e.*, s.150.

¹³⁵ E. Eriş, *a.g.e.*, s. 207.

Karesi Sancağı muzâfâtından [bağlı olan yerlerden] Bergama Kazası'nda dahi altı beygir kuvvetinde bir kıta makina vaz' edilerek ol suretle ve kemal-i suhuletle imal olunmak üzere on iki adet çinden ibaret bir fabrika inşa edilerek ahalinin şu menâfi' ve teshilâtdan hissemend olması arzu olunmuş ve suret-i maruza nezd-i me'âlî-vefd-i cenab-ı riyaset-penahilerinde dahi rehin-i tasvib buyurulduğu halde mahallinin haricinde bir münasib mahalle ebniyesi yapılmak ve mezkur makinaların vaz'ıyla işlettirilmek üzere ruhsatı havi lazım gelen muavenet ve muzâheretin ibkası derciyle icab-ı mahallîsinin icrasına dair liva-i mezkur mutasarrıflığına iktiza eden emirnâme-i samî-i hazret-i hidiv-i eframîlerinin bi't-tastir ihsanı emr ve irade-i aliyye-i cenab-ı veliyyü'n-niamilerine menut ve vabeste bulunmuş olmağın ol bada ve her halde emr u ferman hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fi 22 Rebiülvevvel sene [12]82 ve fi 12 Ağustos sene [12]80

Bende Topuz oğlu Oseb sâkin-i İzmir

İ_MVL_00516_023258_003_001

[Fransızca]

İ_MVL_00516_023258_003_002

[Fransızca]

İ_MVL_00516_023258_004_001

Meclis-i Vâlâ-yı Ahkam-ı Adliye

72

Nafia Nezaret-i celilesine

Devletli efendim hazretleri

Topuzoğlu Oseb'in Karesi Sancağı dahilinde kain Bergama Kazası'nın haricinde pamuk tathîr etmek üzere bir fabrika inşasına ruhsat itasını müstedî vermiş olduğu arzuhal leffen tesyîr-i savb-ı âlîleri kılınmış olmakla siyak-ı istidâya nazaran icabının ve bu babda olan mutala'a-i aliyyelerinin işar buyurulması babında emr ve irade efendimindir.

Fi 27 Rebiülevvel sene [1]281 ve fi 18 Ağustos sene [1]280

Kamil

Maruz-ı çâkerleridir ki

Nafia Nezareti celilesine olarak şeref bahş-ı vurud olan işbu tezkire-i aliyye-i Riyaset-penâhîleri müfâd-ı âlîsi ve mezkur arzuhal müeddâsı karîn-i ikan-ı çâkerî olunduktan sonra Meclis-i Meâbir'e lede'l-havale ol babda bazı şerâiti mutazammnün meclis-i mezkurdan kaleme alınan raporto mezkur arzuhalin iadesiyle beraber manzur-ı âlî-i

âsafâneleri buyurulmak üzere leffen takdim-i huzur-ı samî-i hidivîleri kılınmış olmakla müfâdına nazaran icabının icrası babında ve herhalde emr u ferman hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fi 5 Rebiülâhir sene [1]281 ve fi 5 Ağustos sene [1]280

Derviş

İ_MVL_00516_023258_005_001

Meclis-i Vâlâ-yı Ahkam-ı Adliye

27

Topuzoğlu Oseb'in Karesi Sancağı dahilinde kain Bergama Kazası haricinde pamuk tathîr etmek üzere bir fabrika inşasına ruhsat itasını müstedî vermiş olduğu arzuhal Meclis-i Meâbir'de usul ve emsali vechle şerâiti kararlaştırılmak üzere bâ-tezkire Nafia Nezaret-i celilesine irsal kılınmıştı. Meclis-i mezkurdan kaleme alınan Fransızca mazbata nezaret-i müşârun-ileyhâ makamından yazılan cevab ile gönderilmiş idiğinden tercüme ettirilerek daire-i kavânin ve nizâmâtında kırâat ve mutalaa olundu. Mazbata-i mezkure meâlinde zikr olunan fabrikaların zarar ve ziyanı kendisine ait olarak makinası altı beygir kuvvetinde ve sabit olmak ve işbu makinayı vaz' eylemezden evvel emsâli misillü nezaret-i müşârun-ileyha veznesine on aded Osmanlı lirası itâ eylemek ve Saltanat-ı seniyyenin fabrikalar hakkında müesses olan nizâmâtına hâlen ve istikbâlen tebe'iyet etmek şerâitiyle mezkur fabrikanın inşası için merkuma ruhsat itası ifade ve beyan olunmuş ve bu misillü fabrikaların memalik-i mahrusa-i mülukânede tekessürü muhassenâtı mucib ve şerâit-i mezkure dahi usul ve emsali dairesinde olarak yolunda görünmüş olmakla muvafık-ı irade-i aliyye-i Vekâlet-penâhîleri olduğu halde şerâit-i muharrerenin derci ve bir gûne imtiyaz ve inhisar iddia olunmamak şartının dahi ilavesi ile ruhsatı havi bir kıt'a fermân-ı âlî tasdir ve icrâ-yı icabı zımında nezaret-i müşârun-ileyhâya tesyîr buyurulması tezekkür olunarak evrak-ı merkume takımıyla takdim kılınmağın ol babda emr u u ferman hazret-i men lehü'l-emrindir.

Fi 9 Rebiülâhir sene [1]281 ve fi 29 Ağustos sene [1]280

[Meclis-i Vâlâ-yı Ahkam-ı Adliye üyelerinin mühürleri]

İ_MVL_00516_023258_005_002

Meclis-i Vâlâ

Arz fi 10 R sene [12]81

İ_MVL_00516_023258_006_001

Atufetli efendim hazretleri

*Topuzoğlu Oseb'in Karesi Sancağı dahilinde kain Bergama Kazası haricinde **pamuk tathîr etmek üzere bir fabrika inşasına ruhsat itası hakkında** vuku bulan istidâsı üzerine Nafia Nezaret-i celilesiyle bi'l-muhabere Meclis-i Vâlâ'dan kaleme alınan mazbata melfufuyla beraber arz ve takdim kılındı meâlinden müstebân olduğu vechle zikr olunan fabrikanın zarar ve ziyani kendisine ait olarak makinası altı beygir kuvvetinde ve sabit olmak ve işbu makinayı vaz' etmezden evvel emsâli misillü nezaret-i müşârun-ileyhâ veznesine on aded Osmanlı lirası ita eylemek ve Saltanat-ı seniyyenin fabrikalar hakkında müesses olan nizâmâtına hâlen ve istikbâlen tayin eylemek şerâitiyle mezkur fabrikanın inşası için ruhsatı havi bir kıta fermân-ı âlî tasdir ve icrâ-yı icabı zımında nezaret-i müşârun-ileyhâya tesyîr olunması tezekkür kılınmış ise de ol babda her ne vechle irade-i seniyye-i hazret-i padişâhî müte'allik ve şeref sudur buyurulur ise ana göre hareket olunacağı beyanıyla tezkire-i senaverî terkim olundu efendim. M*

Fi 18 R sene 1281

Maruz-ı çâker-i kemîneleridir ki

Reside-i dest-i tekrim olan işbu tezkire-i sâmiye-i asâfâneleriyle evrak-ı maruza manzur-ı me'âlî-mevfûr-ı cenab-ı cihanbânî buyurulmuş ve zikr olunan fabrikanın inşası için tezekkür ve istizân olunduğu vechle ruhsatı havî bir kıta ferman-ı âlî tasdir ve icrâ-yı icabı nezaret-i müşârun-ileyhâya tesyîr olunması şeref sunuh ve sudur buyurulan emr ve irade-i seniyye-i hazret-i şehriyârî mantuk-ı âlîsinden olarak evrak-ı merkume yine savb-ı sâmi-i Sadaret-penâhîlerine iade kılınmış olmakla ol babda emr u ferman hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fi 19 R sene 1281

İ_MVL_00516_023258_006_002

Meclis-i Vâlâ

34 Kaydına işaret kılındı

Fi 312 fi 20 R sene [12]81 Dahiliye

Emr-i âlisi yazılmıştır fi 23 R sene [1]281''

1865 yılına ait belgede Topuzoğlu Oseb Bergama'da, makine ile çalışan bir fabrika ve fabrikada kullanılmak üzere sipariş verilecek makinalarla ilgili talepte bulunmuştur. Bu belgede görüldüğü üzere Bergama'da ilk olarak makine ile üretim yapacak pamuk fabrikası kurulması talep edilmektedir. Tarihlendirmesine bakıldığında Bergama'da inşa edilen ilk pamuk fabrikası olduğu görülmektedir (Fotoğraf 65).

Günümüzde Üçkemer Köprüsü yanında bulunan fabrika yıkık haldedir. Fabrika hakkında arşiv kayıtlarında başka bir belgeye ulaşılamamıştır.

2.2.6. Köprüler

Bergama'da tamiratı yapılması uygun görülen köprüler, yollar ve iki okul ile ilgili ulaşılan belgenin tercümesi aşağıda verilmiştir.

Belgenin Tercümesi:

İ_ŞD_00051_002822_001_001

“Şura-yı Devlet

265

Aydın Vilayeti'nin Şura-yı Devlet'e havale buyurulan iki kıta telgrafnamesi Dahiliye Nezareti'nin tezkiresiyle beraber 13, 15 Cumadelâhire sene [12]97 tarihlerinde Dahiliye Dairesi'ne ita olunmakla mevki '-i mutala 'aya konuldu.

Telgrafnamelerin meâli Aydın Vilayeti muzâfâtından Bergama Kazası'nın doksan altı senesi umum mahsulâtından yüzde iki buçuğunun karşılık ittihâzıyla kaza-i mezkur arazisini tahrib etmekte olan enhâr mecralarının ıslâh ve tanzimi ve tarîk ve köprülerin tamirat-ı mukteziyesinin icrası ve sair kazalarda teşkil olunduğu gibi hükümetin taht-ı nezaretinde bu işlere bakmak üzere bir Nafia Komisyonu teşkilî ve bir mekteb-i rüşdiye ile bir mekteb-i ibtidaiye tesis ve inşa olunarak dahil-i kasabada hâlfî ve lüzumsuz arsaların bazıları furuht ve bazılarına akar olmak üzere ebniye inşa ile masarîf-ı mukteziyelerine karşılık ittihâzı Bergama Kazası'nda akd olunan Meclis-i Umûmî'de kararlaştırılıp komisyon azası dahi intihâb olunduğu ve bu kazanın kurbiyyet ve münâsebeti cihetiyle merkez vilayete tahvil-i irtibatı muktezî bulunduğu beyanından ibaret bulunmuş ve nezaret-i müşârun-ileyhânın tezkiresinde dahi teşebbüsât-ı mezkure umur-ı nafiadan olmasına mebnî tervîci becâ olmakla beraber tarîk ve köprü tamir ve inşası zımında doksan altı senesi mahsulâtından yüzde iki buçuğunun karşılık tahsisi ahalinin ahval-i mükellefiyetleriyle tevfiik olunup olunmadığı bilinemediğinden ve karar-ı vâki ' ale'l-kâ 'ide Meclis-i İdare-i Vilâyet'in tasdiki tahtında bulunmak icab edeceğinden serî'an ikmal-i muamelat-ı nizamiyesiyle kararı arz olunmak üzere maslahatın Şura-yı Devlet'e havalesi gösterilmiştir.

Teşebbüsât-ı vâki 'a memleketin mamuriyetini ve ahalinin saadet ve menâfi 'ini müstelzim ve hayyiz-i husule isâli maksud-ı âlî olan mevad cemilesinden olmasıyla esas-ı maslahatın kabul ve tervîcinde tereddüde mahal olmadığı gibi tarîk ve köprüler

tamiratına mahsulatdan yüzde iki buçuğunun karşılık ittihâzı maddesi Dahiliye Nezareti'nin işarı üzre Meclis-i İdare-i Vilayet'in taht-ı tasdikinde bulunmak kaide-i mer'iyyesi icabından olduğundan ifa-yı mukteziyâtı zımında vilayete mezuniyet itasıyla beraber işbu karşılık hususunun Meclis-i İdare-i Vilayetçe dahi taht-ı tasdike alınarak neticesinin bâ-mazbata işarının Aydın Vilayeti'ne tebliği tezekkür kılınmış ve Soma Kazası'nun tahvil-i merbutiyeti taraf-ı vilayetden diğer telgrafla akdemce işar olunup ber-muceb-i istizân mezuniyet itası fi 25 Cumadelâhire sene [12]97 tarihli mazbata ile arz edilmiş olmakla emr u ferman hazret-i men lehü'l-emrindir.

Fi 29 Cumadelâhire sene [1]297 ve fi 27 Mayıs sene [12]96

[Şura-yı Devlet üyelerinin mühürleri]

İ_ŞD_00051_002822_002_001

Aydın Vilayeti'nin işarı üzerine Şura-yı Devlete Dahiliye Dairesi'nde kaleme alınan mazbata leffen arz ve takdim kılındı. Hulasa-i meâlinden müsteban olduğu vechle Aydın Vilayeti dahilinde kâin Bergama Kazası'nın doksan altı senesi umum mahsulâtından yüzde iki buçuğun karşılık ittihâzıyla kaza-i mezkur arazisini tahrib etmekde olan enhâr mecralarının ıslah ve tanzimi ve tarik ve köprülerin tamirat-ı mukteziyesinin icrası ve sâir kazalarda teşkil olunduğu gibi hükümetin taht-ı nezaretinde bu işlere bakılmak üzre bir Nafia Komisyonu teşkili ve bir mekteb-i rüşdiye ile bir mekteb-i ibtidaiye tesis ve inşa olunarak dahil-i kasabada hâlî ve lüzumsuz arsaların bazıları furuht ve bazılarına akar olmak üzre ebniye inşa ile masarîf-ı mukteziyelerinin karşılık ittihâzı mahallince kararlaştırıldığı ve bu kazanın kurbiyyet ve münâsebeti cihetiyle merkez vilayete tahvil-i irtibâtı muktezî bulunduğu vilayet-i merkumeden bildirilmiş ve teşebbüsât-ı vâkı'a memleketin mamuriyetini ve ahalinin menâfi ve saadetini müstelzim olacağına mebnî ber-muceb-i işar mahsulâtından yüzde iki buçuğunun karşılık ittihâzıyla ıslahat ve inşaat-ı merkumenin icrası zımında vilayete mezuniyet itasıyla beraber işbu karşılık hususunun Meclis-i İdare-i Vilayetçe dahi taht-ı tasdike alınarak neticesinin bâ-mazbata işarının Aydın Vilayeti'ne tebliği tezekkür kılınmış olmakla mucébince ifâ-yı mukteziyâtı hakkında her ne vechle irade-i seniyye-i hazret-i mülukâne müte'allik ve şeref sudur buyurulur ise infaz-ı mantuk-ı münîfine ibtidâr edileceği beyanıyla tezkire-i senaverî terkim olundu efendim.

Fi 22 Receb sene [12]97

[imza]

Maruz-ı çâker-i kemineleridir ki

Reside-i dest-i tekrim olan işbu tezkire-i sâmiye-i Vekalet-penâhîleriyle mazbata-i melfufe manzur-ı me'âlî-mevfur-ı cenab-ı tacdari buyurulmuş ve ber-muceb-i istizân umum mahsulâtdan yüzde iki buçuğun karşılık ittihâziyla ıslahât ve inşaat-ı mesrudenin icrası zımında mahalline mezuniyet itası ve karşılık hususunun dahi Meclis-i İdare-i Vilayet'in taht-ı tasdikine alınması hakkında tebliğat-ı mukteziye ifası şeref müte'allik olan irade-i seniyye-i cenab-ı padişahî iktizâ-yı âlisinden olarak mazbata-i mezkure leffen iade kılınmış olmakla ol babda emr u ferman hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fi 23 Receb sene [12]97

Ali Rıza”

Belgelerden elde edilen bilgilere göre 1880 yılında Bergama içerisinde yer alan yol ve köprülerin tamir edilmesine lüzum görülmüş, bir lise ve ilkokul yapılması gerekliliği belirtilerek, yapılacak onarımın Bergama'da kurulacak gelir kaynaklarıyla masraflarının karşılanmasına karar verilmiştir.

2.2.7. Bergama Rüşdiyesi

Tamirâtı gereken rüşdiye ile ilgili ulaşılan belgenin tercümesine aşağıda yer verilmiştir. Belgede ayrıca iki mektep inşası talebi de dikkat çekmektedir.

Belgenin Tercümesi:

MF_MKT_00569_00025_001_001

“Aydın Vilayeti

Aydın 7272

Maarif Nezaret-i celilesine

53

Bergama Rüşdiyesinin tamiri hakkında

MF_MKT_00569_00025_002_001

Muhtac-ı tamir olan Bergama Mekteb-i Rüşdiyenin masarîfât-ı mukteziyesini mübeyyin keşf-i evvel defteri

<i>Kuruş</i>	<i>Aded</i>		<i>Kantar</i>	<i>Yük</i>	<i>Fi kuruş</i>	
480	80				6	<i>Taban tahtası</i>
96	24				4	<i>Tavan tahtası</i>
42		12			3 kuruş 20 para	<i>Çivi iğne</i>

400	20				20	<i>Dülger yevmiyesi</i>
170		17			10	<i>Yağlı boya</i>
80	4				20	<i>Boyacı yevmiyesi</i>
90 kuruş 30 para	11				8 kuruş 20 para	<i>Çerçvelik tahta</i>
150	25				6	<i>Mekteb tabanı için tahta</i>
300	15				20	<i>Taban için dülger yevmiyesi</i>
165	1000				165	<i>Kiremit ma'a nakliyesi beher bini</i>
60					1 kuruş 20 para	<i>Kum</i>
165					8 kuruş 10 para	<i>Kireç</i>
340	30				12 kuruş	<i>Boyacı yevmiyesi</i>
165	10				16 kuruş 20 para	<i>Sıva badana yevmiyesi</i>
99	12				8 kuruş 10 para	<i>Sandalye</i>
792	2				396	<i>Muallimler odalarına tefriş için keçe</i>
40	2				20 kuruş	<i>Muallimler için on minder</i>
42	12				3 kuruş 20 para	<i>Muallimler için ot yastık</i>
210	30				7 kuruş	<i>Muallimler için minder ve yastık yüzüne perde basma endazesi</i>
66						<i>Muallimler için dikmek için üstadiye</i>
3972 kuruş 30 para						

1685 kuruş 10 para	Mecidi ye otuz üçden on dokuz kuruşa tahvili farkı					
--------------------------	---	--	--	--	--	--

Yalnız iki bin iki yüz seksen yedi buçuk kuruşdur

Zahrına

MF_MKT_00569_00025_002_002

Bergama Kasabası'nda kain bir bab mekteb-i rüşdiyenin tamiratına muhtac olan mahallerinin masarîfât-ı mukteziyesi zımnında belediye riyasetinden âcizlerine olunan emr ve havale üzerine marifet-i âcizânemle bi'l-keşf bâlâ-yı raporda müfredâtları irâe olunup ve lüzûm görülen kereste ve sâire esmânları Sim Mecidiye on dokuz kuruş itibariyle iki bin iki yüz seksen yedi kuruş yirmi paradan ibaret olduğunu mübeyyin işbu bir kıta rapor-ı âcizânem bi't-tanzim takdim kılındı.

Fi 13 Eylül sene [1]316

Belediye Mimarı

Mühür: Mimar Nikolaki

MF_MKT_00569_00025_003_001

Mühür: Meclis-i Belediye-i Bergama

Mekteb-i rüşdiyenin muhtac-ı tamir ve termimi zımnında takdim olunan istida merbut bir kıta belediye mimarı tarafından keşfiyâtını havi bâ-rapor beyan olunan Sim Mecidi on dokuz kuruş hesabıyla iki bin iki yüz seksen yedi kuruş yirmi para ile vücuda getirileceği dermiyan edilmiş ise de evvel emirde menfaat cihetini nazar-ı ehemmiyete aldığından dolayı meclis-i idare-i kazanın ol babdaki kararı mucebince münakasaya vaz' edilmiş ve şehr-i hâl-i Rûmî'nin on yedinci gününe müsadif olan Cumartesi günü saat onda talibi uhdesinde karar dâdesinin kesiresi ve yirmi dört saat sonra ihale-i kat'iyesinin icrasına dair müzayede kâimesidir.

Müddet-i münakasa hitam bulup el-ân talib zuhur etmidği marifet-i âcizanemle bi'l-ilân anlaşılmakla işbu mahalle şerh ve temhîr kılındı.

Fi 11 Teşrinisani sene [1]316

Sermünâdî Yusuf Ziya

Mekteb-i mezkurenin münâkasası hakkındaki i'ânâta bir gûnâ tâlib zuhur etmediği Sermünadî derkenarından anlaşıldığına mebnî evrâk ma'a teferru'âtıyla iâdesine karar verildiği maruzdur. Fi 12 Teşrinisani sene [1]316

Mühür: Meclis-i Belediye-i Bergame

MF_MKT_00569_00025_004_001

Bergama Kazası Kaymakamlığı

Tahrirat Kalemi

Aded: 251

Huzur-ı sâmi-i cenab-ı Vilayet-penâhîye

Mekteb-i rüşdiyenin muhtac-ı tamir ve tefriş olan mahallerinin iki bin iki yüz seksen yedi buçuk kuruş sarfiyla icra-yı tamir ve tefrişi hakkında mekteb muallim-i evvelliğinden verilen müzekkire ve keşf-i evvel defteri Meclis-i Beledîye lede'l-havâle tamirat ve tefrişat-ı mezkure hakkında tenziliyle talibi taharrî edilmiş ise de bulunamadığı bâ-derkenar ifade kılınmasına binâen ol babdaki keşf-i evvel defteriyle münakasa pusulası leffen huzur-ı sâmi-i âsaf-ı ekremîlerine takdim edildiğinden mekteb-i mezkurun icra-yı tamir ve tefrişine müsaade buyurulması istirhamı babında emr u ferman hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fi Şaban sene [1]318 ve fi 15 Teşrinisani sene [1]316

[İdare meclisi üyelerinin mühürleri]

MF_MKT_00569_00025_004_002

34 Bergama

Maarif Müdüriyetine fi 26 minhü

N 310

Bergama Rüşdeyisi'nin tamiri için sarfına lüzum gösterilen mebalîğın sarf ve itasına müsaade edilmesi zımında işbu mazbata ile melfuf evrakın takımıyla Maarif Nezaret-i celilesine irsali hususuna müsaade-i celile-i fehimâneleri irzan ve rayegân buyurulmak babında emr u ferman hazret-i men lehü'l-emrindir.

Fi 14 Kanunusani sene [1]316

Mühür:

Kaleme fi 16 minhü

MF_MKT_00569_00025_005_001

Aydın Vilayeti

Mektubi Kalemi

Aded: 53

Maarif Nezaret-i celilesine

Devletli efendim hazretleri

Bergama Kazası'ndaki Mekteb-i Rüşdî'nin tamir ve tefrişi için keşfi mucibince iki bin iki yüz seksen yedi buçuk kuruşun sarfı istizânına dair kazâ-yı mezkur İdare Meclisi'nden vârid olan fi 15 Teşrinisani sene 1316 tarihli ve iki yüz elli bir numaralı mazbata ile melfufu keşf defteri ve münâkasa pusulası vilayet maarif müdürlüğü ifadesiyle leffen irsal olunmakla iktizâsının ifâ ve işar buyurulması babında emr u ferman hazret-i men lehü'l-emrindir.

Fi 13 Şevval sene 1318 ve fi 21 Kanunusani sene 1316

Vali-i Vilayet-i Aydın Mehmed Kamil b. Salih

MF_MKT_00569_00025_005_002

Anadolu 371/224

35

Aydın 7272/1684

1261/317 Muhasebeye fi 1 Şubat sene [1]316

Aydın Vilayet-i celilesi valisinin işbu tahriratında Bergama Kazası'ndaki mekteb-i rüşdînin tamir ve tefrişi için ber-muceb-i keşf iki bin iki yüz seksen yedi buçuk kuruşun sarfı işar olunuyor. Meblağ-ı mezburun cüziyyetine binâen sarfı rehin-i tasvib-i sâmilere buyurulduğu suretde sene-i maliye inşaat tertibinden sarfı hususunun taht-ı karara alınmasının Meclis-i Maarif'e emr ve havale buyurulması babında emr u ferman-ı hazret-i men lehü'l-emrindir.

Fi 21 Nisan sene 1317

Mühür: Muhasebe-i Maarif-i Umumiye

Meclise fi 22 minhü Anadolu masasına fi 24 minhü

591

Bergama Rüşdiyesi'nin tamir ve tefrişi için mürsel keşf varakasıyla talep olunan iki bin iki yüz seksen yedi buçuk kuruşun muhasebe derkenarı vechle sene-i haliye inşaat tertibinden icra-yı mahsubüyle sarfına mezuniyet itası hususunun muhasebeye emr ve havale buyurulması babında emr u ferman hazret-i men lehü'l-emrindir.

9 Safer sene 1319

[Mühürler]

Muhasebeye fi 16

Ber-vech-i karar iki bin iki yüz seksen yedi buçuk kuruşun sene-i haliye inşaat tertibinden sarf ve icra-yı mahsubüyle Bergama Rüşdiyesi'nin tamir ve tefrişi

mucebince ferman-ı sâmilelerine vâbestedir ol babda emr u ferman hazret-i men lehü'l-emrindir.

Fi 31 Mayıs sene 1317

Mühür: Muhasebe-i Maarif-i Umumiye

Mucebince

Ber-muceb-i buyuruldu-i âlî ve karar mekteb-i mezburun tamir ve tefrişi için iki bin iki yüz seksen yedi buçuk kuruşun sarfiyla tesadüf edeceği şehriye masraf cetvelinin sene-i haliye inşaat sütununa idhaline dair Aydın Vilayet-i celilesine cevaben tahrirat-ı aliyye-i cenab-ı nezaret-penâhî şeref-tastir buyurulmak üzere Mektubi Kalemi'ne tevdi kılındı.

Fi 6 Mart sene [1]317

Mühür: Muhasebe-i Maarif-i Umumiye

Vürudu 10 minhü

Cahid Bey'e fi 11

MF_MKT_00569_00025_006_002

Maarif-i Umumiye Nezareti Mektubi Kalemi müsveddâtına mahsus varakadır

25 Muhyiddin Efendi'ye

27 Mukabele olunmuştur.

Evrakın kaleme vürudu ve tesvîdi tarihleri

Vürüdü: 11 Haziran sene [1]317

Tarih-i tebyizi: fi 26 Ra sene [1]319 / fi 30 Haziran sene [1]317

Aydın Vilayet-i celilesi canib-i âlîsine

*21 Kanunusani sene [1]316 tarih ve on üç numaralı tahrirat-ı celile-i vilâyet-penâhîleriyle işar olunduğu vechle **Bergama Mekteb-i Rüşdîsi'nin tamir ve tefrişi için muktezî iki bin iki yüz seksen yedi buçuk kuruşun sene-i hâliye inşaat tertibinden icrâ-yı mahsubüyle sarfi meclisce bi't-tensib muamele-i kaydiye ifa edildiğinden meblağ-ı mezkurun sarfiyla tesadüf edeceği şehriye masraf cetvelinin sene-i haliye inşaat sütununa idhali hususuna müsaade-i celile-i fehimâneleri erzan buyurulması babında.***

1901 senesine ait belgelerde gördüğümüz üzere iki mekteb inşasına karar verilmiştir. Mimar Nikolaki'ye verilen masraf listesinde bir rüştiyenin tamire muhtaç olduğu ve keşfinin yapıldığı bildirilmiştir. Ödenek için ihaleye çıkılsa da karşılık bulunmadığından devlet tarafından masraflarının karşılanmasına karar verilmiştir. Bergama'da Mekteb-i Rüşdiye adında bir sokak bulunmakta, yapının bu sokakta olduğu tahmin edilmekteyse de yapı hakkında hiç bir bilgiye ulaşılammıştır. Bergama Rüşdiyesi

ile ilgili arşiv kayıtlarını incelediğimizde görevli atamaları¹³⁶, görevli ödenekleri¹³⁷ ile ilgili belgelere ulaşılmıştır.

2.2.8. Bergama İnas Mektebi

Bergama'da yeniden inşa olunacak bir kız okulunun tamir masrafları ve planına dair belgenin tercümesi aşağıda verilmiştir.

Belgenin Tercümesi:

MF_MKT_00789_0007_001_001

[Çizimdir.]

MF_MKT_00789_0007_002_001

[Çizimdir. Üzerinde Mekteb-i Rüşdiye yazıyor.]

MF_MKT_00789_0007_003_001

<i>Yekun</i>	<i>Yük</i>	<i>Kantar</i>	<i>Aded</i>	<i>Kıyye</i>	<i>Yevmiye</i>	<i>Kile</i>	<i>Metre</i>	<i>Fiyat Kuruş</i>	<i>Eşyanın nev'i</i>
9800							490	20	<i>Kapı ve pençere korrdon ve direkler merdivana sarf olunacak yonmta taş</i>
5296							662	8	<i>Umum duvar inşaata üstâdiyesi</i>
461,5 <i>kuruş</i> 20 <i>para</i>	6150							30 <i>para</i>	<i>Taş</i>
8800		1100						8 kireç	
2250	3000							30 <i>para</i>	<i>Kum</i>
3250 <i>kuruş</i> 20 <i>para</i>			200					16 <i>kuruş</i> 20 <i>para</i>	<i>Kebir makas</i>

¹³⁶ BOA, MF.MKT., 252/8, Bergama Rüşdiyesi hüsn-i hat muallimliğine Mustafa Hulusi Efendi'nin tayini ve maaş muamelatı.

¹³⁷ BOA, MF.MKT., 359/31, Maaşının artırılmasını isteyen Bergama Rüşdiyesi Hat Muallimi Mustafa Efendi'nin, fahri olarak yürüttüğü ibtidai mekyebi hat muallimliği için karşılık bulunabildiği takdirde tahsisat verileceği.

5000			200					25	Zenberek
1500			100					15	Defa direk
528			8					66	Mahya için döğer
720			18					40	Def'a makas döğer
945			250					3 kuruş 20 para	Tavan için biçme
980			270					3 kuruş 20 para	Kiremit için soralana ağacı
980			280					3 kuruş 20 para	Tavan tahtası
1540			280					5 kuruş 20 para	Taban tahtası
700			200					3 kuruş 20 para	Kapla tahtası
550			100					5 kuruş 20 para	Kasalık tahta
1980			60					33	Çerçeve için ma'a kapı iskorita tahtası
540			30					18	Tablalık tahtası
1440			240					6	Cam
750				250				3	Tel çivi
550				100				5 kuruş 20 para	Venedik çivisi

1000	1		10000					100	Ufak tuğla ma'a nakliye
1575			2000					30 para	Kebîr tuğla
1320					110			12	Pabuçcu yevmiyesi
2500					100			25	Sıvacı yevmiyesi
8050					340			25	Dülger yevmiyesi
400					50			8	Sıvacı çamurcu yevmiyesi
100				40				2 kuruş 20 para	Kete
480						20		24	Horasan
92 kuruş 30 para				350				25 para	Alçı
2106				702				3 kuruş 20 para	Demir gergi kendir künd zumba bağcık
14,5				350				4	def'a cümle kapısı demiri
200				40				5	Kurşun
50				20				2 kuruş 20 para	
İCMAL 71985 kuruş 30 para 30540 kuruş 30 para akçe farkı olup fihâ 41445 kuruş									

Ber-muceb-i harita müceddeden inşa olunacak zükûr mektebinin Mecîdî on dokuz kuruş hesabıyla kırk bir bin dört yüz kırk beş kuruşdan ibaret olmak üzere masarîf-i muhammenesini mübeyyin işbu bir kıta keşf-i evvel defteri bi't-tanzim takdim kılındı.

Fi 10 Kanunusani sene [1]319

Bergama Belediye Kalfası Kalfa Nikolaki

İşbu keşf-i evvel defteri zîrinde mevzû' mühür dairemiz kalfası Nikolaki'nin mühr-i zâtîsi olduğu gibi gösterilen fiyatlar dahi râyic-i beldeye muvafık ve hadd-i itidâlde bulunduğu tasdîk kılınır.

Fi 10 Kanunusani sene [1]319

Mühür: Meclis-i İdare-i Bergama

MF_MKT_00789_0007_005_001

Battal

Kale tarafından tanzim olunan keşf defteri ve harita mucebince **Bergama'da müceddeden inşa olunacak inas mektebi** zîrde muharrer bedel-i keşf üzerine on beş gün müddetle mevki'-i münâkasaya vaz' olunmuş olduğundan tenfizine talib olanların Sim Mecîdi dokuz ve lira-yı Osmânî yüz kuruş hesabıyla ve muteber kefil irâesiyle pey sürmelerini mübeyyin işbu münâkasa kâimesi bi't-tanzim münâdiye verilmiştir.

Fi 15 Kanunusani sene [1]319

Mühür: Bergama Maarif Komisyonu Riyâseti

41445 kuruş bedel-i keşfî

40000 kuruş, Esâmî-i tâlib: Bergama'da Taşçı Şebtay Yorgi [imza]

Esâmî-i küfelâ

Kefil mahalli

Tarihi: fi 20 Kanunusani sene [1]319

Mezkur İnas mektebi inşaatı marifet-i âcizânemle ilan ve münâkasası bi'l-icrâ ber-vech-i bâlâ kırk bin kuruşda tâlibi uhdesinde takarrur edip tenziline tâlib-i âharı bulunmadığına tasdîken işbu mahalle şerh ve temhîr ederim.

Fi 21 Şubat sene [1]319

Münadî [mühür]

Meclis-i idâreye fi 21 minhü

1142

Mekteb emâneten inşâ edildiği suretde otuz bin kuruşla vücûda geleceği muhtemel olmakla ol suretle inşası tensib ve tezekkür kılındı. Fi 21 Şubat sene [1]319

[Mühür]

Mucebince

MF_MKT_00789_0007_006_001

Bergama Maarif Komisyonu Riyaseti

Battal

Kale tarafından tanzim olunan keşf defteri ve harita mucebince **Bergama'da müceddeden inşa olunacak inas mektebi** zîrde muharrer bedel-i keşf üzerine on beş gün müddetle mevki'-i münâkasaya vaz' olunmuş olduğundan tenfizine talib olanların Sim Mecîdi dokuz ve lira-yı Osmânî yüz kuruş hesabıyla ve muteber kefil irâesiyle pey sürmelerini mübeyyin işbu münâkasa kâimesi bi't-tanzim münâdiye verilmiştir.

Fi 15 Kanunusani sene [1]319

Mühür: Bergama Maarif Komisyonu Riyâseti

41445 kuruş bedel-i keşfi

40000 kuruş, Esâmî-i tâlib: Bergama'da Taşçı Şebtay Yorgi [imza]

Esâmî-i küfelâ

Kefil mahalli

Tarihi: fi 20 Kanunusani sene [1]319

Mezkur İnas mektebi inşaatı marifet-i âcizânemle ilan ve münâkasası bi'l-icrâ ber-vech-i bâlâ kırk bin kuruşda tâlibi uhdesinde takarrur edip tenziline tâlib-i âharı bulunmadığına tasdîken işbu mahalle şerh ve temhîr ederim.

Fi 21 Şubat sene [1]319

Münadî [mühür]

Meclis-i idâreye fi 21 minhü

1142

Mekteb emâneten inşâ edildiği suretde otuz bin kuruşla vücûda geleceği muhtemel olmakla ol suretle inşası tensib ve tezekkür kılındı. Fi 21 Şubat sene [1]319

[Mühür]

Mucebince

MF_MKT_00789_0007_007_001

Aydın Vilayeti

Mektubi Kalemî

Aded: 5

Maarif Nezaret-i celilesine

Devletli efendim hazretleri

Bergama Kasabası'nda zükûr ve inâsa mahsûs olarak yeniden inşasına lüzum görülen iki bâb mektebden birine sarfı lâzım gelen üç yüz liranın tadrîcen maarif-i mahalliye

vâridâtından tedârik olunacağı Bergama Kazası Meclis-i İdaresi'nden bildirilerek bu cihet münasib görülmüş ise de inâs mektebi için mahallince bir gûne karşılık bulunamayıp bunun ahali-i mahalliyeden iâneten tedârîki kâbil olamayacağı anlaşıldığı gibi Maarif-i Umumiyenin temin-i esbâb-ı terakkîsi için gerek a'şâr ve gerek müsakkafâtdan vilâyetçe senevî üç milyon elli üç bin küsur kuruş maarif hissesi verildiği halde başka i'âne derci layık olmadığına binâen mârru'l-beyân inâs mektebi için sarfı icâb eden üç yüz liranın hisse-i maarifden sarfı zımında mezuniyet itasının savb-ı âlî-i nezâret-penâhîlerine izbârı Meclis-i İdare-i vilâyetçe bi't-tezekkür ol babdaki evrak-ı keşfiye leffen irsal olunmakla iktizâsının ifa ve inbâ buyurulması babında emr u ferman hazret-i men lehü'l-emrindir.

Fi gurre-i Rebiülevvel evvel sene 1322 ve fi 4 Mayıs sene 1320

Vâlî-i Vilayet-i Aydın Mehmed Kamil b. Salih

MF_MKT_00789_0007_007_002

Muhasebeye fi 11 Mayıs sene [1]320

1973/150

Bergama Kasabası'nda zükûr ve inâsa mahsus olarak yeniden inşasına lüzum görülen iki bab mektebden birine sarfı lazım gelen üç yüz liranın tedricen maarif-i mahalliye vâridâtından tedârik olunacağı mahallinden bildirilerek bu cihet münasib görülmüş ise de inas mektebi için mahallince bir gûnâ karşılık bulunamayıp iâne-i ahâlî ileride inşası mümkün olamayacağından bunun için sarfı icab eden üç yüz liranın hisse-i maarifden itasına müsaade itası Aydın Vilayeti'nden işar olunuyor bütçenin muzâyaka-i ma'lûmesi ahîren Hazine-i celileden müretteb maarif tahsisâtının kat' olunması hasebiyle bir kat daha kesb-i şiddet etmiş olduğu cihetle meblağ-ı mezkurun sene-i haliye bütçesi miyanından sarfı mümkün olamaz ise de senîn-i atîka bakâyâsı tahsîlâtından bu mikdar meblağın tedarik olunacağı mahallince taahhüd edildiği takdirde muamele-i mukteziyesi ifa edilmek üzere keyfiyetin izbarı lazım geleceğinin cevaben inbası zımında Mektubi Kalemi'ne havale buyurulması babında emr u ferman hazret-i men lehü'l-emrindir.

Fi 31 Mayıs sene [1]320

Vürudu fi 5 sene-i m

Kaleme 1 Haziran sene-i m.

Süleyman Bey'e 6 minhü

MF_MKT_00789_0007_008_001

1973/15

Maarif-i Umumiye Nezareti Mektubi Kalemi Telgraf müsveddâtına mahsus varakadır.

Tesvidi: 1 Haziren sene [1]320

Tarih-i tebyizi: 19 Haziran sene [1]320

Aydın Vilayet-i Celilesi cânib-i âlîsine

Bergama Kasabası'nda zükûr ve inâsa mahsus olarak yeniden inşasına lüzum görülen iki bab mektebden beheri için sarfı iktiza eden gelen üç yüz liradan birine ait olanının maarif-i mahalliye vâridâtundan tedârîki mümkün ve mukarrer olup ancak diğerine ait üç yüz lira için mahallince bir gûne karşılık bulunamamış ve iâne-i ahali ile de inşası gayr-i mümkün görünmüş olduğundan işbu üç yüz liranın hisse-i maarifden tahsisi hakkında 4 Mayıs sene [1]320 tarih ve beş numaralı tahrirat-ı aliyye-i Vilâyet-penâhîleri muhâsebeye lede'l-havâle nezaret-i âcizî bütçesinin muzâyaka-i mevcudesi ahîren Hazine-i celile-i maliyeden müretteb maarif tahsîsâtının kat' olunması hasebile bir kat daha kesb-i şiddet etmiş olduğu cihetle meblağ-ı mezkurun sene-i haliye bütçesi miyânından sarfı mümkün olamaz ise de sinîn-i atîka bakâyâsı tahsîlatından bu mikdar meblağın tedarik olunacağı mahallince taahhüd edildiği takdirde muâmele-i mukteziye ifa edilmek üzere keyfiyetin inbâsı lüzûmunun cevâben cânib-i sâmi-i daverîlerine işarı ifade kılınmış olmakla icrâ-yı icabına müsaade-i celile-i fehâmet-penâhîleri sezavar buyurulmak babında."

İncelediğimiz arşiv kayıtlarına göre 1904 senesine ait belgelerde bir kız ve bir erkek okulu yapımı için izin ve ödenek istenmekte ve kız okulu için ödenek talebinin karşılık bulduğu görülmektedir. Belge dosya numarası ve özetinde inas mektebine ait olan belgenin çizilen cephe görüntüsü üzerinde Rüşdiye Mektebi yazmaktadır. Cephe görüntüsünden elde edilen bilgiye göre yapının tek katlı olduğu anlaşılmakta (Cephe 64) yine cephe ve planlara göre de bir de bodrum katı olduğu görülmektedir. Süslü bir cephe görüntüsüne sahip olan yapıda dikdörtgen bir giriş koridorunun sağ ve sol yanına sıralanan ikişer sınıfın olduğu görülmektedir. Bodrum kat planında ise koridor etrafında altı adet mekan göze çarpmaktadır (Belge 63). Arşiv kayıtları incelendiğinde yapı ile ilgili başka bir belgeye rastlanmamıştır.

2.2.9. Müze

Bergama'da Kızıl Avlu'da gerçekleştirilen kazılar esnasında çıkarılan antik dönem kalıntılarının sergilenmesi için bir müze kurulması ile ilgili belgenin tercümesi aşağıda verilmiştir.

Belgenin Tercümesi:**MF_MKT_01096_0034_001_001***Bergama Kazası Kaymakamlığı cânib-i sâmisine**İzzetli efendim hazretleri*

Bilâd-ı medineyi tezyîn eden o canibin nazar-ı takdirini celb eyleyen mebânî-i âliye miyânında âsâr-ı atika birinci dereceyi işgâl ettiği ve hele kasabamızın üç bin seneye karîb zamandan beri şöhretini muhafaza ile tarih vesâik-i asâr ulemâsını vâbeste ve hayrân edegelen kalesinin otuz senedir başından ayrılmayan Alman mehere-i tarih şinâsânının her sene etekler dolusu para sarfi altında kable't-tarih ve ba'de't-tarih ve hattâ bu ve gelecek zamanlarda bile karîn-i istihsân görülecek ehemmiyeti nasılsa nazar-ı itibare alınmamış ve Müze-i Hümayunca izhâr olunan kadirşinaslık adi memurlar ile teftişât icrasından ibaret bulunmuş olduğu cümleye malum ise de Kanun-ı Esâsî'ye tâbi' memâlikde her belde ni'am ve tezyinât-ı medeniyyeden nasibdâr olmaya, münâsib meydanlar, tiyatrolar, daireler, nebâtât ve hayvânât müzeleri, tenezzüh mahalleri vücuda getirerek pay-i tahtlarından sonra bilâd-ı sâiresini de şöhretgîr etmeye çalıştıkları halde memâlik-i Osmâniye'de Bursa Vilayeti merkezi istisnâ edilince müzeden eser olmayıp yalnız nakline destres olunamayan ve hükümet avlularında sokak ortalarında sürünüp kalan ve bilâhare mekteb-i idadi bahçelerine kaldırılıp bilâ-takdir atılan enkâz-ı atika görülmekte ve bu da kalb-i mehâsin-i ümmeyi dilhûn eylemektedir.

*Ber-vech-i arz tafsilâtdan müstebân ve yahut emr-i tafsilât ber-vech-i zîr hissiyata tercüman olacağı üzere Bergama Kalesi'nden birisinde tufeyli teşkil edilip **en kıymetli âsârı ihtiva eden eşyânın istirdâdı kâbil olamayacağına göre fîmâ ba'd zâhire çıkacak her gûnâ âsârı yine asâr-ı atîkadan ma'dûd olan (Kızıl Avlu)ya vaz' ile kale ve kasabamızı züvvâr ve ecânib-i muhteremeye yegane ziyaretgâh ittihâz etmek ve bi't-tab' kale ve muhteviyâtının mâhiyât-ı tarihiyyesi gibi maddi istifâdeyi tamime çalışmak merkez-i kaza cemaat-i umumiyesinin cümle-i niyyât-ı halisasındandır.***

***Kızıl Avlu Müze-i Hümayun mühendislerinin tensib eyleyecekleri plan tahtında tamir edilip şurada burada görülen ve ez-cümle Alman heyet-i hafriyesi nezdinde mahfuz bulunan eşyayı ve ba'dehû zuhur edecekleri oraya nakl ile müze ittihâz olunur.** Ve cemaatlerin mutemed ve sahib-i vukuf efrâdından bir komisyon mesuliyetiyle muhâfazaya çalışılır ise imar-ı beldeye umur-ı hayriyeye ve icabında hafriyat icrasına sarf olunacak sermayeye mâlik oldukdan sonra züvvârın birbirlerine daha tekessüründen memleketin başka bir seviyeye girip terakkî etmesi kaviyyen memûldür. Binâenaleyh Müze-i Hümayun Nizâmnâmesi ahkamı kemâ kane muhafaza olunmak ve fakat âtiyen*

çıkacaklarıyla vaktiyle gelmeyen aksâmının alçıdan işkâl ve elvâhı li-ecli't-teşhîr iade ve ihsan edilmek ve buna rıza gösterilmediği takdirde devam-ı hafriyata mümâna'atda bulunmak üzere sâlifü'l-arz **Kızıl Avlu'nun ba'de't-ta'mîr Bergama Müzesi ittihâzına müsaade olunması ve bu uğurda îâne-i mahalliye de kabul edilmesi hususunun Maarif Nezaret-i aliyyesine işar olunmak üzere makam-ı âlî-i vilayete arz ve inhâ buyurulması** menfaat ve hukuk-ı memleket namına şiddetle istirhâm ve istidâ olunur ol babda emr u irade efendim hazretlerindir.

Fi 3 Eylül sene [1]324 fi 3 Eylül sene [1]324

[Bergama ileri gelen ve idarecilerinin mühürleri]

MF_MKT_01096_0034_001_002

Aydın Vilayeti

Mektubi Kalemî

Aded: 46

Hulasa: Bergama'da bir müzehane küşâdı için ahâlî-i mahalliye tarafından verilen arzuhalin gönderildiğine dair.

Atufetli efendim hazretleri

Bergama'da bir Müzehane tesisi ve küşâdı ve zuhur edecek asar-ı atikanın oraya vaz'ıyla züvvâr ve seyyâhîne münâsib bir ücret mukâbilinde teşhîr edilerek hasılatıyla maarif-i mahalliye terakkîsine ve memleketin tezyîd-i ümrânına hizmet edilmesi istidâsına dâir ahâlî-i mahalliyeden müte'addid mühür ve imzayı havi olarak verilip müsted'yât-ı vâkı'anın tervici beyanıyla Bergama Kaymakamlığı'ndan gönderilen arzuhal leffen irsal olunmakla iktizâsının ifa ve inbâsına müsaade-i aliyye-i nezâret-penâhîleri sezâvâr buyurulmak babında emr ve irade hazret-i men lehü'l-emrindir.

Fi 30 Zilkade sene [1]326 ve fi 11 Kanunuevvel sene [1]324

Aydın Valisi

[Mühür]

MF_MKT_01096_0034_002_001

78

82 kayd şud

5931/486

Müze Müdüriyet-i aliyyesine fi 17 Kanun-ı evvel sene [1]324

Bergama'da bir müze tesis ve küşâdıyla orada zuhur edecek asar-ı atikanın mezkur müzeyeye vaz'ıyla züvvâra münâsib bir ücret mukâbilinde teşhirine dair olan Aydın Vilayet-i celilesinin işbu tahrîrâtı ma'a melfûf mutâla'a güzâr-ı âcizânem olmuş ve fi'l-

vâki ' mahall-i mezkurun ehemmiyet-i kadîme-i tarihiyesi cihetiyle **Kızıl Avlu'nun bir müze haline ifrâğı ve ba'demâ zuhur edecek asârdan idâre-i âcizâneme celbi lazım gelenlerden mâ'adâsıyla dâire-i hükümetde ve mekteb-i idadide bulunan asar-ı atîkanın o müzede cem' ve teşhîri mucib-i fevâid bulunmuştur.** Ancak Kızıl Avlu'nun bir kısmı eskiden beri bazı alakadârânın eydî-i tasarruflarında bulunması hasebiyle bunun mübâyâ'ası zımnında lazım gelen para ile mahall-i mezkurun tathîr ve müze haline ifrâğı için sarfi iktizâ eden meblağın ne mikdara bâliğ olacağına ibtidâ-yı emirde vilayet mühendisi marifetiyle keşfiyle iâne-i mahalliyenin kifayet edip etmeyeceğinin tayini lazimedden bulunduğundan bu cihetlerin bi't-tahkik ityânının vilâyet-i müşârun-ileyhâya ve keyfiyetin de idâre-i bendegâneme malumat itasının iktizâ eyleyenlere emr ve tebliği menû-tı rey-i âlî-i nezâret-penâhîleridir. Ol babda emr u ferman hazret-i men lehü'l-emrindir.

Fi 5 Kanunusani sene [1]324

Mektubi Kalemine fi 5

Nuri Bey'e fi 6 minhü

Mühür

MF_MKT_01096_0034_003_001

Maarif-i Umumiye Nezaret-i celilesi Mektubi Kalemi müsveddâtına mahsus varakadır

Vürüdu tesvidi tarihleri: Fi 7 Kanunuevvel sene [1]324

Evrakça kayd numarası: 82

Kaleme kayd numarası: 5931/486

Tebyiz ve mukâbele tarihleri: 14 Kanunusani sene [1]324

Aydın Vilayet-i celilesine

Bergama'da **asar-ı atîkadan Kızıl Avlu nam mahalde bir müze tesisine ve oradaki harabelerde zuhur edecek asar-ı atîkanın mezkur müzeye vaz'ı** ve züvvâra ücret-i münâsibe ile teşhîri mucib-i muhassenât ve fevâid olacağına ve bu husus için ahali canibinden i'ânâtda dahi bulunulacağına dâir bazı ifade ve istidâyı hâvî mahzar-ı mahallînin leffîyle icabının icra ve inbâsı hakkında varid olan 11 Kanunuevvel sene [1]324 tarihli ve kırk altı numaralı tahrirat-ı aliyye-i Vilâyet-penâhîleri melfuf Müze-i Hümayun Müdüriyet-i Umumiyesi'ne lede'l-havâle mahall-i mezkurun ehemmiyet-i kadîme-i târîhiyyesi hasebiyle Kızıl Avlu'nun bir müze haline ifrâğı ve ba'demâ zuhur edecek âsârdan Dersaadet'e celbi muktezî bulunanlardan mâ'adâsıyla dâire-i hükümet ve mekteb-i idadideki âsâr-ı atîkanın orada cem' ve teşhîri fevâidi mucib ise de evvel emirde mezkur Kızıl Avlu'nun bir kısmı eskiden beri bazı alakadârânın eydî-i

tasarruflarında bulunduğundan mübâya'ası ile tathiri ve müze hâline ifrâğı ne mikdar akçeye muhtâc bulunduğunun vilayet-i celileleri mühendisi marifetiyle keşf ettirilmesi ve bu babda vuku bulacak iâne-i mahalliyenin masarifat-ı lâzimeye kifayet edip etmeyeceğinin bi'l-etrâf tahkiki ile neticesinin inbası hususunun cevaben taraf-ı âlî-i vilâyet-penâhîlerine iş'ârı lüzumu ifade kılınmakla icrâ-yı icabına himem-i aliyyeleri daverileri derkar buyurulmak babında."

1909 yılına ait belgelerde Bergama'da bir müze yapılması ve kazılardan elde edilen, Müze-i Hümayun'a gönderilecek olanların dışında, belli ücret karşılığında insanlara sergilenmesi talep edilmiş, Hükümet Konağı'nda ve ortaokulda bulunan eserlerin de bu müzeye taşınması talep edilmiştir. Bergama Müzesi tarihine bakıldığında 1900 ve 1913 yılları arasında Alman Kazı Evi yanına bir depo müze inşa edildiği görülmektedir. Ancak belgelerden elde ettiğimiz bilgilerde ise Kızıl Avlu çevresine, Bergama'ya gelen ziyaretçilerin görmesi için bir müze oluşturulması gerekliliği vurgulanmıştır. Alman Kazı Evi ve Kızıl Avlu günümüzde farklı konumlarda bulunsa da ilk kazının Kızıl Avlu çevresinde yapıldığından yola çıkılarak depo şeklinde ilk müzenin ve kazı evinin Kızıl Avlu'da oluşturulmuş olabileceği ortadadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KARŞILAŞTIRMA-DEĞERLENDİRME

Çalışmada, T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı'nda adı geçen yapılar incelenerek, Bergama merkezde yer alan, inşa, tamir ve devir konularında işlem görmüş olanlar ele alınmıştır.

Bu bölümde arşiv belgeleri ışığında, incelenen yapıların günümüz durumu ve belgelerden elde edilen sonuçlar karşılaştırılacaktır. Daha önce de belirtildiği gibi günümüzde Bergama'da mevcut yapı belgelerinde ulaşılanlardan fazladır. Bu yapılar; Selçuk Minaresi, Ulu Cami, Parmaklı Mescid, Lonca Mescidi, Hoca Sinan Mescidi, İncirli Mescid, Kurşunlu Camii, Hacı Hakim Camii, Laleli Camii, Ansarlı Camii, Şadırvanlı Camii, Arslancı Camii, Kulaksız Camii, Mescidaltı Mescidi, Harputlu Mescidi, Yeni Cami, Emir Sultan Camii, Külahbaş Mescidi, Hatuniye Mescidi, Selimiye Mescidi, Karaosmanoğlu Sebili, Koyunköprü, Şeytan Köprüsü, Tabaklar Hamamı, Küplü Hamam, Hacı Hakim Hamamı, Çınarlı Hamam, Çukurhan, Taşhan, Acemhan, Arasta, Bedesten, Eski Belediye, Eski Komutanlık, Rum Ana Okulu, Ruhban Okulu, Daru'l-Hadis, Fakirler Yurdu, Eski Bergama Erkek Lisesi, Kız Meslek Lisesi, Eski Hükümet Konağı, İslam Gureba Hastanesi'dir.

Bergama merkezde olup da arşiv kayıtlarında adı geçen ancak ayakta ve konumuz dahilinde olmayan yapılar ise (görevli atamalarıyla ilgili olanlar); Umur Bey Medresesi, Hatip Paşa Medresesi, Aksak Ali Camii, Kulaksız İsmail Ağa Camii Medresesi, Hacı Umur Bey Mescidi, Hacı Ömer Camii, Abrayımoğlu Akkilise Zaviyesi, Ömer Paşa Zaviyesi, Hacı Hasan Camii, Osman Ağa Medresesi, Yeni Cami Medresesi, Karaosmanzade İbrahim Nazif Medresesi, el-Hac Ali Mescidi, Mustafa Ağa'nın su değirmenleri, Hacı Hekim Camii, İbtidai Mektebi şeklindedir. Davaya konu olmuş olması sebebiyle arşivde adı geçen yapılar ise; Bergama Yağhanesi, çiftlikler, meyhaneler, Sabunhane, Rum Milleti Sıbyan Mektebi, değirmenler, Tevkii Cafer Çelebi Vakfı Hanı, evler, Hatip Paşa Han ve Hamamı isimlerine ulaşılmaktadır. Görüldüğü üzere arşivde bir çok yapı kaydına ulaşılabilmekte ancak belgelerde adı geçenler arasından günümüze kalmış olanların sayısının sınırlı olduğu görülmektedir.

Günümüzde ayakta olanlar ve yapısal varlığını koruyamamış olanlar olarak iki kısma ayırarak incelenen yapılardan günümüzde mevcut durumunu koruyan yapı adedi 5 olarak tespit edilmiştir. Bu yapılar aşağıda görüldüğü gibidir.

Ulu Cami: Yapı, arşiv belgelerinde Yıldırım Bayezid Han Camii olarak isimlendirilmiştir. Günümüze kadar bir çok kez hasar gören ve çok defa tamir edilen

yapının eldeki arşiv kayıtlarında 1908 yılında, namaz kılınamayacak duruma gelmesinden dolayı tamir edildiği anlaşılmaktadır. Yıkık bir kilise üzerine inşa edilmiş olabileceği belirtilse de kesinliği bulunmamaktadır.

Günümüzde yalnızca cami bölümüne ulaşılan yapının belgelerden elde edilen bilgiler ışığında bir de 12 odalı medresesi olduğu anlaşılmakta, medreseye verilmesi istenen isme ve müftüye ait bir rev bilgisine de incelenen belgelerden ulaşılmaktadır.

Kurşunlu Camii: Zafer Mahallesi İlçe Emniyet Müdürlüğü yanında bulunan cami, kitabesinden edinilen bilgiye göre 1433 tarihinde Safioğlu Hacı Hasan tarafından inşa ettirilmiştir. Osmanlı arşivinden elde ettiğimiz bilgiye göre 1883 tarihinde caminin tamire ihtiyaç duyduğu ve tamir masraflarının karşılanması için duvarında bulunan bir taşın sökülerek Müze-i Hümayun'a gönderilmek istendiği yazmaktadır. Nitekim Osman Bayatlı da Bergama Tarihinde Türk-İslam Eserleri adlı çalışmasında böyle bir söylentinin bulunduğu, yılan oymalı taşın da müzeye intikali esnasında İzmir'de denize düştüğü bilgisinin kendisine ulaştığını bildirmektedir. Caminin bir duvarında üzerinde "Maaşallah" yazılı bir taş bulunmakta, Osman Bayatlı tarafından 1884 yılına tarihlendirmesi yapılmaktadır. Bu halde diyebiliriz ki sökülerek müzeye gönderilen taşın yerine konmuş olmalıdır. Ancak taş üzerindeki tarihte 1296 yazmakta, Miladi olarak kabul ettiğimizde 1878-1879 senesini, Rumi tarih olarak kabul ettiğimizde ise 1880-1881 tarihini vermektedir. Bu durumda sökülerek müzeye gönderilen taş için arşiv kayıtlarında verilen tarihlendirmeye uymadığı görülmektedir.

Yeşilli Camii (Yeni Cami): Yeşil Cami de denilen yapının, arşiv kayıtlarına göre 1907 senesinde tamirata izin istendiği bilgisine ulaşılmıştır. Yapı kitabesine göre 1814 yılında Karaosmanoğlu İbrahim Nazif Ağa tarafından yaptırılmış, hakkında yapılan çalışmalara göre 1908 senesinde esaslı bir onarım geçirerek yeşile boyandığı bilgisi verilmektedir. 1954 senesinde de depremden zarar gören minaresinin son defa tamirata uğradığı bilgisine ulaşılmıştır.

Hükümet Konağı: Günümüzde Bergama İlçe Emniyet Müdürlüğü binası olarak kullanılan yapıdır. Belgeye göre 1903 senesinde, harap olan hükümet konağı yerine bir bina kiralanması ve o esnada da yeni bir konak yapılması hususunda talepte bulunulmuştur. Kitabesine göre 1867 yılında yapınının gerçekleştiği sonucuna varılsa da kitabe konusunda kesinlik bulunmamaktadır. Gerek Bergama Hapishanesi avlusunda bulunan kahve ve bakkal belgesinde verilen tarihe gerek Hükümet Konağı ile ilgili arşiv belgelerinden elde ettiğimiz tarihe bakıldığında yapı üzerinde bulunan kitabenin taşınmış olabileceği ihtimali doğmaktadır. Tarihler birbirinden farklılık arz etmektedir.

İslam Gureba Hastanesi: Salnamelerde kaydı bulunan hastanenin, tek katlı, okul olarak kullanılan taş bina olduğu görülmektedir. Arşiv kayıtlarına göre 1904 yılında Hoca Emin'den miras kalarak hastaneye devredildiği bilgisine ulaşılmıştır. Rivayetlerde yapının eskiden bir hastane olduğu ve bahçesinde şuanda da ayakta olan bir morgu olduğu bilinmektedir. Ancak Bergama hakkında yapılan çalışmalarda, yapıyla ilgili herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Çalışmanın diğer bölümünde, hakkında çoğunlukla yalnızca arşiv kayıtlarından bilgi edinilebilen, bugün ayakta olmayan yada harabe durumda bulunan yapılardan bahsedilmektedir.

Su Değirmenleri: Arşiv kayıtlarında Bergamalı Rali oğlu Yani ile ortağı Tuğla Fabrikası Müdürü Yusuf Ağa'nın işlettiği ve vakfa ait olan değirmenlerin tamir ve masraflarından bahsedilmekte, 1859 tarihinde, Yani tarafından tamir edilmesinin doğruluğunun tespiti ve bedelinin durumu için talepte bulunulduğu görülmektedir. Ancak Yani'nin beyanının yanlış olduğu görülmüştür. Günümüzde Bergama çevresinde ayakta olan su değirmenlerinin varlığı bilinse de bahsi geçen kişilere aidiyeti hususunda bir çıkarımda bulunulamamaktadır.

Bergama Hapishanesi: Günümüzde İlçe Emniyet Müdürlüğü olarak kullanılan eski Hükümet Konağı ardında geniş bir araziyi kapladığı düşünülen yapıya ait bugün bir ize rastlanmamaktadır. Arşiv belgelerine göre 1914 yılında, hapishanenin bir kaç harap binadan oluştuğu, mahkumların rahatlıkla firar ettiği, salgın hastalıklar nedeniyle hayati tehlike taşımaları sebep gösterilerek yeni bir hapishane ya da mevcut hapishanenin onarımı talebinde bulunulmuştur. Hapishanenin inşasına karar verilerek ödenek hesaplaması yapılmıştır. İşaret edilen adresin bugün de devlet işi için oluşturulan kurumlara devredildiği görülmektedir. Günümüzde Bergama Hapishanesi'nin konumu değişmiş, Atatürk Mahallesi Tindel Yolu'na inşa edilmiştir.

Hapishanedeki kahve ve bakkal: 1905 yılına tarihlendirmesi yapılan arşiv kayıtlarında, eski hapishane içinde bir kahvehane ve bakkal dükkanı olduğu ve harap durumda oldukları için tamire ihtiyaç duyulduğu belirtilerek talepte bulunulmuş ve onarılmıştır.

Sultan Mahmud Han Evkafı'na Ait Dükkan vs. Tamiri: 1853 yılına tarihlendirilmesi yapılabilen vakfa ait yapılar ile ilgili günümüzde bir kayda ulaşılamamış, genel anlamda vakıflara ait yapılar da Bergama ilçesinde dağınık halde bulunduğundan yer tespiti yapılamamıştır. Ayrıca belgede bir takım yapıların bulunduğu bölge ismi Nevahi-i Bergama olarak geçmekte, bu da bahsi geçen bölgenin günümüzde Kınık ilçesi olduğunu göstermektedir.

Topuzođlu Oseb'in Pamuk Fabrikası: 1864-1865 yıllarına ait belgelere bakıldığında Topuzođlu Oseb'in Bergama'da 6 beygir gücünde makinalardan oluşan bir pamuk fabrikası kurma talebi görölmektedir. Eyüp Eriş'in Bergama Uygarlık Tarihi eserinde de meşhur "Kanlı Fabrika" hadisesinden on yıl önce ilk pamuk fabrikasının kurulduğunu bildirir. İlk pamuk fabrikasına ait olduğu düşünölen ve günümüzde harabe durumda bulunan Üčkemer Köprüsü'nün sol yanında kalan yapı dikkati çekmektedir. Fotoğraflar dizisinde günümüz durumuna yer verilmiştir. Ancak harabe olduğu için kullanılmamaktadır. Bunun yanında 1914-1922 yılları arasını baz alan Rumlara ait haritada günümüzde harabe olan yapı yeri Reji Binası olarak işaret edilmiştir.

Bergama Rüşdiyesi: 1900 yılında tamir gördüğu belirtilen yapının günümüzde herhangi bir kaydına ulaşılamamıştır. Bergama'da Mekteb-i Rüşdiye adında bir sokak bulunsa da rüşdiyenin nerede olduğu bilgisine ulaşılamamıştır.

Bergama İnas Mektebi: 1904 yılına ait arşiv kayıtlarında İnas Mektebi adı altında inşa edilecek binaya ait plan ve cephe çizimi gönderilmiş ancak cephe çizimde yer alan giriş kapısı alınlığında Bergama Rüşdiyesi ibaresine yer verilmiş, rüşdiyenin türü belirtilmemiş, bu da inşa edilmesi düşünölen iki yapı için de aynı planın uygulanabileceği düşüncesini akla getirmiştir. Ayrıca belgelerde bir erkek ve bir kız okulu oluşturulması ihtiyacından da bahsedilmektedir. Bu ibare de yine imkan dahilinde iki bina inşa edilmesi ve ikisinde de aynı planın uygulanabileceğini ortaya koymaktadır. Nihayetinde her iki yapıya da ulaşılamamıştır.

Müze: Arşiv kayıtları üzerindeki tarihe göre 1909 senesinde Kızıl Avlu ve civarında yapılan kazı çalışmalarından elde edilen eserlerin sergilenmesi için Kızıl Avlu etrafında bir müze kurulmasına karar verilmiştir. Arşivden elde ettiğimiz bilgiler ışığından günümüzde Alman Hafriyat Kazı Evi olan yapının 1900-1913 yıllarında Kızıl Avlu çevresinde olabileceği ve bir depo müzesi olarak da kullanıldığı görölmektedir.

SONUÇ

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi'nde adı geçen Bergama yapılarını incelediğimizde yaklaşık 3500 kayda ulaşılmış, içlerinden öncelikle 150 yapı ayrıştırılmış, bu yapılar arasından da görevli atamalarıyla ilgili 77 yapı, 36 yapıya yapılan müdahale men'i, 37'de inşa, tamir ve değişimle ilgili kayıt elde edilmiştir. Ancak bu yapılar günümüz Bergama ilçe merkezinde bulunan yapıya ait inşa, tamir, değişim olarak sınırlandırılmıştır. Bu yapılardan beşi günümüzde varlığını korumaktadır. Günümüzde varlığından söz edilemeyecek dokuz yapının biri harabe durumda olup (Oseb'in pamuk fabrikası) birinin de yeri Alman Kazı Evi olarak değiştirilmiştir. Elde edilen bilgilere göre ismi geçen diğer yapılar, Dikili, Kınık, Poyracık, Ayvacık, Çandarlı ve köylerde yer almaktadır.

Bergama üzerine yapılan çalışmalar incelendiğinde ayrıntılı bir şekilde arşiv kayıtlarından yararlanan çok fazla esere rastlanamamıştır. Bu da T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi'nde adı geçen yapılar üzerine araştırmaya itmiştir. Alan gereği arşivde incelenen belgeler sınırlandırılarak yalnızca yapının mimari özelliklerine vurgu yapılanlar ele alınmış, çalışmanın farklı alanlara müdahale etmesinin engellenmesi adına her belge ve belgelerden elde edilen bilgi kullanılmamıştır.

Elde edilen veriler sayesinde Bergama Türk Dönemi yapıları içerisinde hakkında ayrıntılı yahut net bilgi bulunmayan bir takım eksiklikler gün yüzüne çıkabilmiş, bilgi güncellemesi sağlanabilmiştir. Günümüzde ayakta olan ve belgelerde de ulaşabildiğimiz 5 yapı hakkında genellikle hangi tarihlerde tamirat geçirdiği, günümüzde ayakta olmayan bölümlerinin varlığına ulaşılmış, bir hastanenin varlığı ortaya çıkmıştır. Bugün ayakta olmayan 9 yapıyla ilgiliyse bir takım planlara, bazılarının konumlarına ulaşılabilmiş, tamirat süreçleri hakkında bilgiler ortaya çıkmıştır.

Genel anlamda bakıldığında gerek tarihsel verilerde gerekse mimari alanda yeni bilgilere ulaşmakta belgelere başvurulmasının önemi anlaşılmıştır. Bu durum göstermiştir ki arşiv belgeleri ayrıntılı bir şekilde incelendiğinde önemli bulgulara ulaşmayı sağlamaktadır.

KAYNAKLAR

A. Arşiv Kaynakları

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi

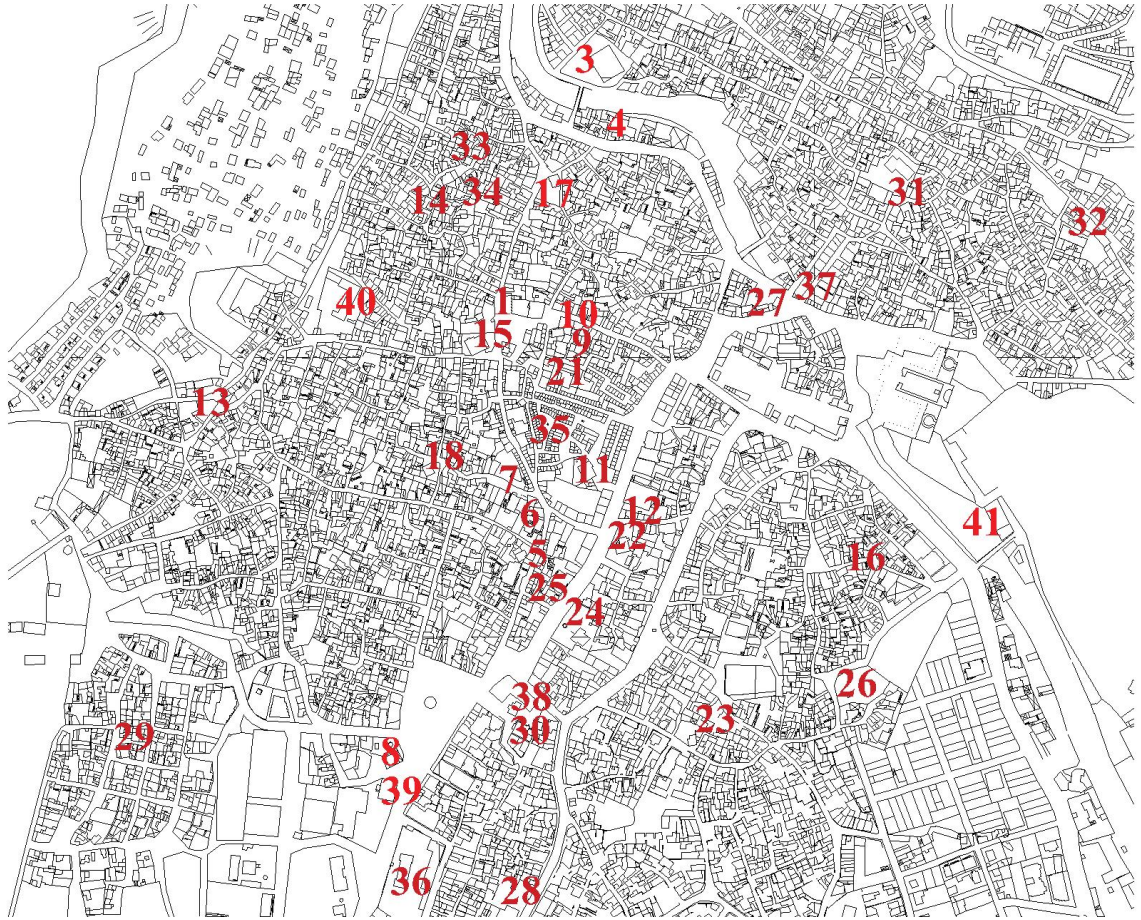
B. Araştırma Eserler

- Altınışik, N. (1982). *Bergama'da Eski Türk Yapıları*, Serkan Matbaacılık, İzmir.
- Ayverdi, E. H. (1989). *Osmanlı Mimarisi*, c. I-II, Damla Ofset, İstanbul.
- Balaska, M. (2011). "Bergama Rum Cemaatinin 19. Yüzyıl Ortalarından 1922'ye Kadar Eğitim Sistemi ve Eğitimin Organizasyonu", *Uluslararası Bergama Sempozyumu*, c.I, s. 217-220.
- Bayatlı, O. (2016). *Bergama'da Köyler*, Bergama Belediyesi Yayınları, İzmir.
- Bayatlı, O. (2016). *Bergama'da Yakın Tarih*, Bergama Belediyesi Yayınları, İzmir.
- Bayatlı, O. (1957). *Bergama'da Karaosmanoğulları Hacı Ömer Oğlu Mehmet Ağa Vakfı*, İstikamet Matbaası, İzmir.
- Bayatlı, O. (1993). "Camiler", *Bergama Belleten*, BERKSAV, S.4, s.41
- Bayatlı, O. (1996). *Bergama Tarihinde Türk-İslâm Eserleri*, Bergama Belediyesi Kültür Yayınları No:21, İzmir.
- Baykal, F., Emekli, G., Ataberk, E., Südaş, İ. (2013). *Sürdürebilir Turizm Yaklaşımıyla Dikili ve Bergama'yı Bütünleştirme Potansiyeli*, Bergama Belediyesi Kültür Yayınları, İzmir.
- Can, S. (2009). "Sanat Tarihinin Yazma ve Arşiv Kaynakları", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, c.7, S.14, s.59-570.
- Emekli, G. (2001). *Bergama'nın Turizm Coğrafyası ve Turizmin Sosyo Ekonomik Etkileri*, Bergama Belediyesi Kültür Yayınları, İzmir.
- Erdoğan, M.A. (2011). "16. Yüzyılda Bergama Yöresinde Konar Göçerler: Yörükler", *Uluslararası Bergama Sempozyumu*, c.I, s.292-296.
- Eriş, E. (1991). *Çandarlı'nın Öyküsü*, Çandarlı Belediyesi Yayınları, İzmir.
- Eriş, E. (1996). *Kozak*, Bergama Belediyesi Kültür Yayınları No:26, İzmir.
- Eriş, E. (1997). *Turanlı Tarihi*, Bergama Belediyesi Kültür Yayınları No: 38, İzmir.
- Eriş, E. (1991). *Bergama Söylenceleri*, BERKSAV, İzmir.
- Eriş, E. (1990). *Bergama Uygarlık Tarihi*, Bergama Belediyesi Kültür Yayınları No:2, İzmir.
- Ersoy, B. (1988). "Bergama Ulu Cami", *Arkeoloji ve Sanat Tarihi Dergisi*, c. 4, S. 4, s.57-66.
- Ersoy, B. (1989). *Bergama Camii ve Mescitleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları Tanıtma Eserleri Dizisi 16, Ankara.
- Gazet, M. (2001). *Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne Bergama 1831-1927*, Bergama Ticaret Odası Kültür Yayınları, İzmir.
- Genç, Y. İ., vd., (hızl.), (2010). *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi*, Başbakanlık Basımevi, İstanbul.
- Gültekin, R.E. (2004). *Tarihin Soluk Aldığı Korunması Gereken Kent Bergama*, İzmir.
- Güngör, R. (2010), *Bir Zamanlar Bergama*.
- Gürsoy, M. (1993). *Tarihi, Ekonomisi ve İnsanları İle Bizim İzmirimiz*, MG Yayınları, İzmir
- İzmir Valiliği Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü (1994). *İzmir İl Yıllığı 1994*, İzmir.
- Kaptı, M., vd. (2004). "İzmir (Bergama) Kültür Varlıkları Envanteri 2003", *TÜBA Kültür Envanteri Dergisi*, S.3, s. 31-73.

- Kaptı, M., vd. (2005). “İzmir (Bergama) Kültür Varlıkları Envanteri 2004”, *TÜBA Kültür Envanteri Dergisi*, S.4, s. 79-110.
- Kekeç, T. (1993). “Bergama Camileri”, *Bergama Belleten*, BERKSAV, S.4, s.42-46
- Keskin, İ. (2009). “Yerel Tarih Çalışmalarında Kullanılan Arşiv Kaynaklarının Üretildiği Kurumlar”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, S. 47, s. 209-246.
- Kütükoğlu, M. S. (1994). *Osmanlı Belgelerinin Dili*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul.
- Liselerarası Yerel Tarih Araştırması (2007). *Bergama Belediyesi Kültür Yayınları*, İzmir.
- Özdemir, H. (2009). *Bergama’da Türk-İslâm Mimarisi*, İzmir.
- Rukancı, F. (2008). “Osmanlı Devleti’nde Arşivcilik Çalışmaları”, *Türk Kütüphaneciliği*, s.414-434.
- Süter, A.İ. (1989). *Bergama Görsel Tarihi*, BERKSAV, İzmir.
- Şahin, B. (2004). *Anadolu Tarihinde Bergama*, İzmir.
- Toptaş, R. (2016). “Bergama Hükümet Konağı Örneğinde II. Abdulhamid Dönemi Hükümet Konakları”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, c. 9, S. 47, s. 411-428.
- Turgut, V. (2017). “Germiyanoğulları’nın Menşei, Vakıfları ve Batı Anadolu’nun Türkleşmesi Meselesi Üzerine”, *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*, c. 3, S. 5, s. 1-98.
- Uğuroğlu, A., Salgırlı, S., Atakan, M., Güler, S., Çetiner, B. (1984). *Ayvalık’ta Tarihsel Dokunun Korunması ve Turizm Amaçlı Kullanımı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı.

C. Elektronik Eserler

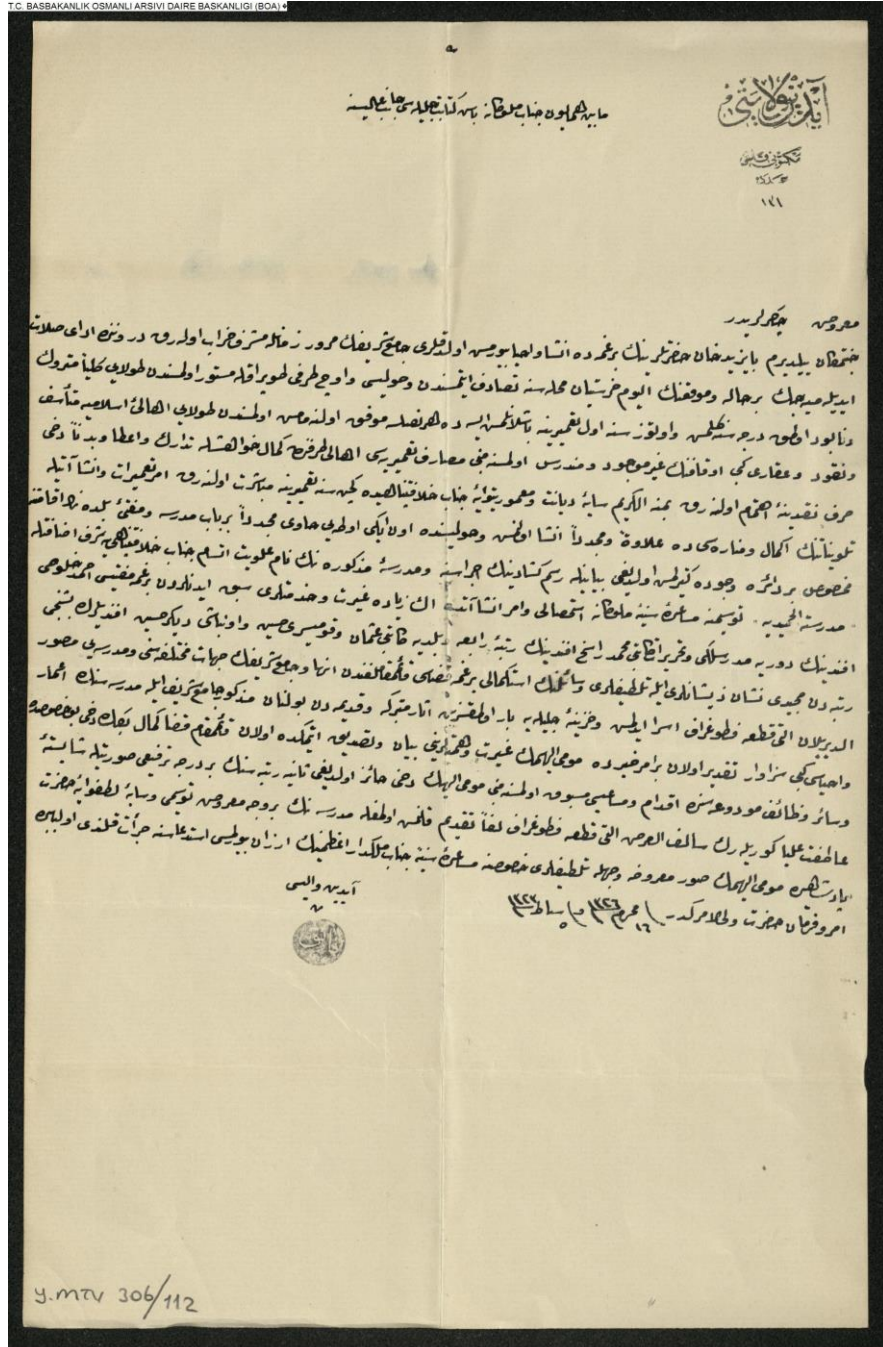
- Şaşmaz, E. (2012). *Bergama Mekanları*, <http://www.erolsasmaz.com>

Bergama Belediyesi UNESCO Dünya Mirası ve Alan Yönetimi Başkanlığı

1. Selçuk Minaresi	23. Harputlu Mescidi
2. Koyun Köprü	24. Yeni (Yeşilli) Camii
3. Ulu Camii	25. Karaosman Sebili
4. Debbâğlar Hamamı	26. Emir Sultan Camii
5. Küplü Hamam	27. Acemhan
6. İncirli Mescid	28. Hatuniye Mescidi
7. Taşhan	29. Selimiye Mescidi
8. Kurşunlu Camii	30. Eski Belediye
9. Çukurhan	31. Rum ana Okulu
10. Lonca Mescidi	32. Arengogion Ruhban Okulu
11. Hacı Hakim Camii	33. Daru'l-Hadis
12. Hacı Hakim Hamamı	34. Fakirler Yurdu
13. Laleli Camii	35. Arasta
14. Ansarlı Camii	36. Eski Erkek Lisesi
15. Şadırvanlı Camii	37. Eski Kız Meslek Lisesi
16. Hoca Sinan Mescidi	38. Eski Komutanlık
17. Parmaklı Mescid	39. Eski Hükümet Konağı
18. Arslancı Camii	40. İslam Gureba Hastanesi
19. Bedesten	41. Pamuk Fabrikası
20. Şeytan Köprüsü	
21. Mescidaltı Mescidi	
22. Kulaksız Camii	

BELGELER

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAİRE BAKANLIĞI (BOA)

Y.MTV.00306.00112.001

Belge 1: Y.MTV. 306/112

y.mtv 306/112

آیدیہ والسی

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARŞIVI DAİRE BASKANLIĞI (BOA)

نظامنامه

مؤرخه لهما بود بر ۱۱۱۱

حاضرین
 اقامت حضرت
 بر عهده حکومت و قاضی است طرفی که جامع تریضات و ملازمین بوسیله ایامی و کسب و کسب با عینت در بر چرخ مؤرخه لهما بود کوزلی حضرت بوسه بخار
 حیرت جامعه بکوه ابروی اولی حضرت و صاحب نموده کتبخانه کتبخانه در این ایامه و در این کتبخانه وارد اولی خیزد و موقوف بوسیله و کتبخانه و موقوف
 مجلسی ایامه نفا ابرای کتبخانه بزرگ اولی کتبخانه کتبخانه اخبار و خیزد و کتبخانه در کتبخانه کتبخانه کتبخانه کتبخانه کتبخانه کتبخانه کتبخانه کتبخانه
 ایامه کتبخانه کتبخانه کتبخانه کتبخانه کتبخانه کتبخانه کتبخانه کتبخانه کتبخانه کتبخانه کتبخانه کتبخانه کتبخانه کتبخانه کتبخانه کتبخانه کتبخانه کتبخانه

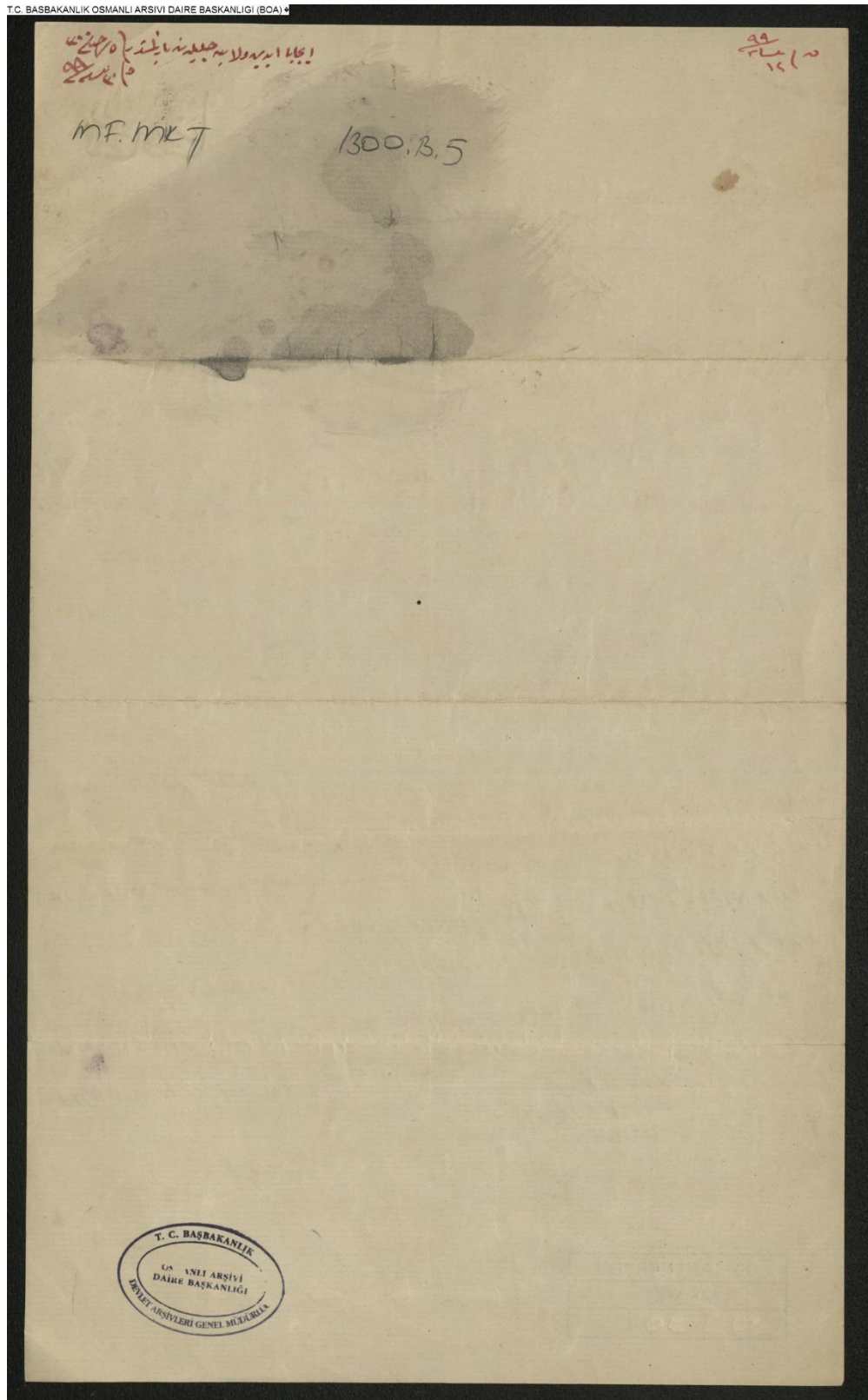
در وقت اقامت حضرت
 مزار عالی جناب فقیرناهدی کتبخانه کتبخانه کتبخانه کتبخانه کتبخانه کتبخانه کتبخانه کتبخانه کتبخانه کتبخانه کتبخانه کتبخانه کتبخانه کتبخانه کتبخانه کتبخانه کتبخانه کتبخانه
 اورزین و لایق جناب سده جاسک ابروی اولی کتبخانه کتبخانه کتبخانه کتبخانه کتبخانه کتبخانه کتبخانه کتبخانه کتبخانه کتبخانه کتبخانه کتبخانه کتبخانه کتبخانه کتبخانه کتبخانه کتبخانه کتبخانه
 خیر و در اولی جرم و مدرک اخبار و بار کتبخانه کتبخانه کتبخانه کتبخانه کتبخانه کتبخانه کتبخانه کتبخانه کتبخانه کتبخانه کتبخانه کتبخانه کتبخانه کتبخانه کتبخانه کتبخانه کتبخانه کتبخانه
 مضامین صرف بیل ماره کتبخانه کتبخانه کتبخانه کتبخانه کتبخانه کتبخانه کتبخانه کتبخانه کتبخانه کتبخانه کتبخانه کتبخانه کتبخانه کتبخانه کتبخانه کتبخانه کتبخانه کتبخانه
 معامه کتبخانه
 ابروی کتبخانه
 کتبخانه

OSMANLI ARŞIVI		
MF.MKT		
80	90	

MF.MKT.00080.00090.001

Belge 2: MF. MKT. 80/90

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARSİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA)

MF.MKT.00080.00090.001

Belge 3: MF.MKT. 80/90

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIGI (BOA)

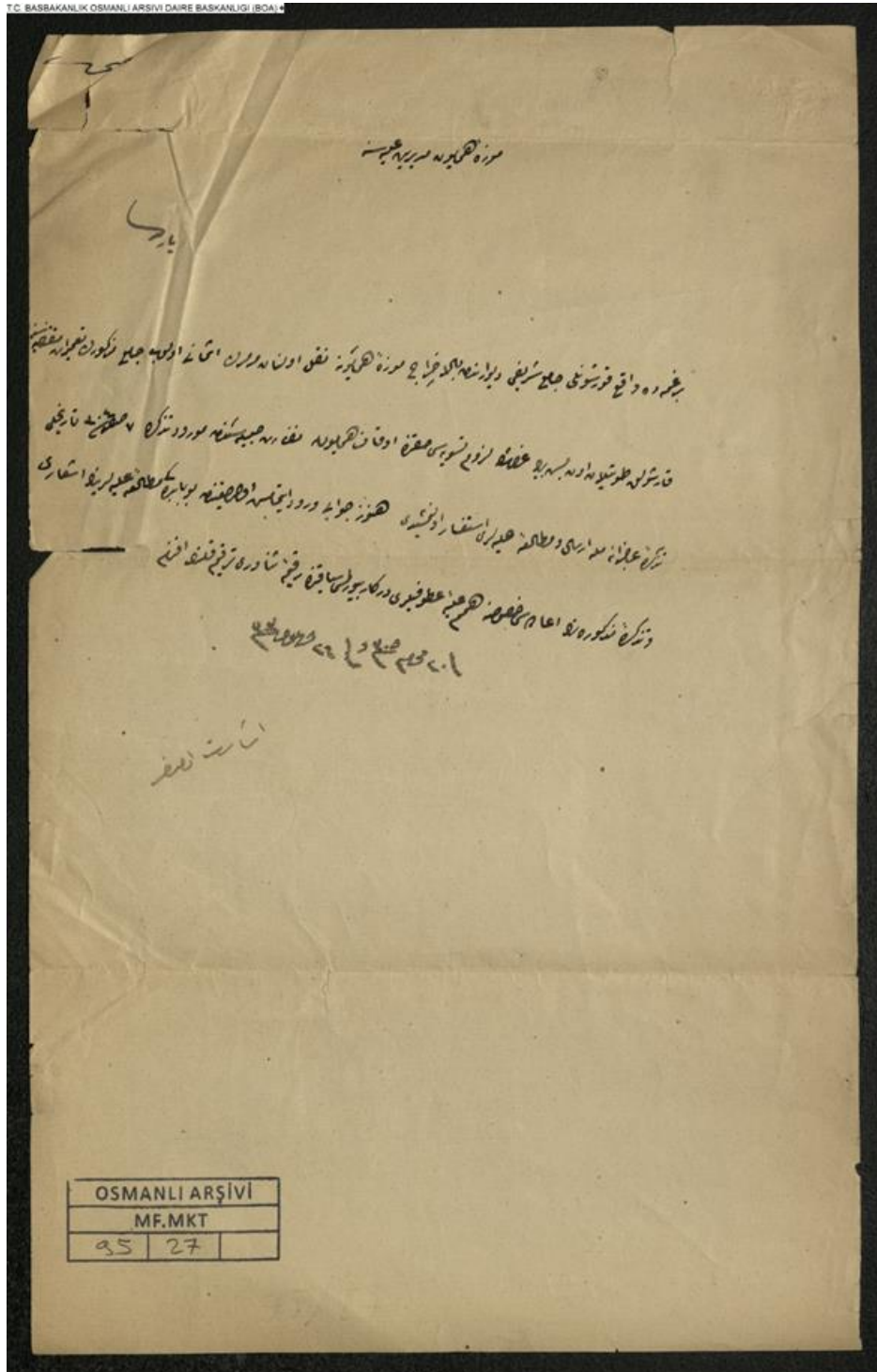
ایراده و لایحه طلبه

برگشته کلمه مجتهدی قوناقده ادرسه طریقه تا جمع سیزدهت دیوانه برسانه در کماله در کماله ایشتمه کلامه براریم در کماله مقدمه ایشتمه کلامه
 مژد اولیه دیوانه براریم بدلایه ادرسه سترانه کماله براریم بر کماله ایشتمه کلامه براریم بر کماله ایشتمه کلامه براریم بر کماله ایشتمه کلامه
 بوزه موزه ایشتمه کلامه براریم بر کماله ایشتمه کلامه براریم بر کماله ایشتمه کلامه براریم بر کماله ایشتمه کلامه براریم بر کماله ایشتمه کلامه
 در کماله ایشتمه کلامه براریم بر کماله ایشتمه کلامه براریم بر کماله ایشتمه کلامه براریم بر کماله ایشتمه کلامه براریم بر کماله ایشتمه کلامه
 موزه بر کماله ایشتمه کلامه براریم بر کماله ایشتمه کلامه براریم بر کماله ایشتمه کلامه براریم بر کماله ایشتمه کلامه براریم بر کماله ایشتمه کلامه
 کماله ایشتمه کلامه براریم بر کماله ایشتمه کلامه براریم بر کماله ایشتمه کلامه براریم بر کماله ایشتمه کلامه براریم بر کماله ایشتمه کلامه
 بر کماله ایشتمه کلامه براریم بر کماله ایشتمه کلامه براریم بر کماله ایشتمه کلامه براریم بر کماله ایشتمه کلامه براریم بر کماله ایشتمه کلامه
 ایراده مکتوبه ایشتمه کلامه براریم بر کماله ایشتمه کلامه براریم بر کماله ایشتمه کلامه براریم بر کماله ایشتمه کلامه براریم بر کماله ایشتمه کلامه
 ایراده مکتوبه ایشتمه کلامه براریم بر کماله ایشتمه کلامه براریم بر کماله ایشتمه کلامه براریم بر کماله ایشتمه کلامه براریم بر کماله ایشتمه کلامه

OSMANLI ARŞIVI	
MF.MKT	
80	93

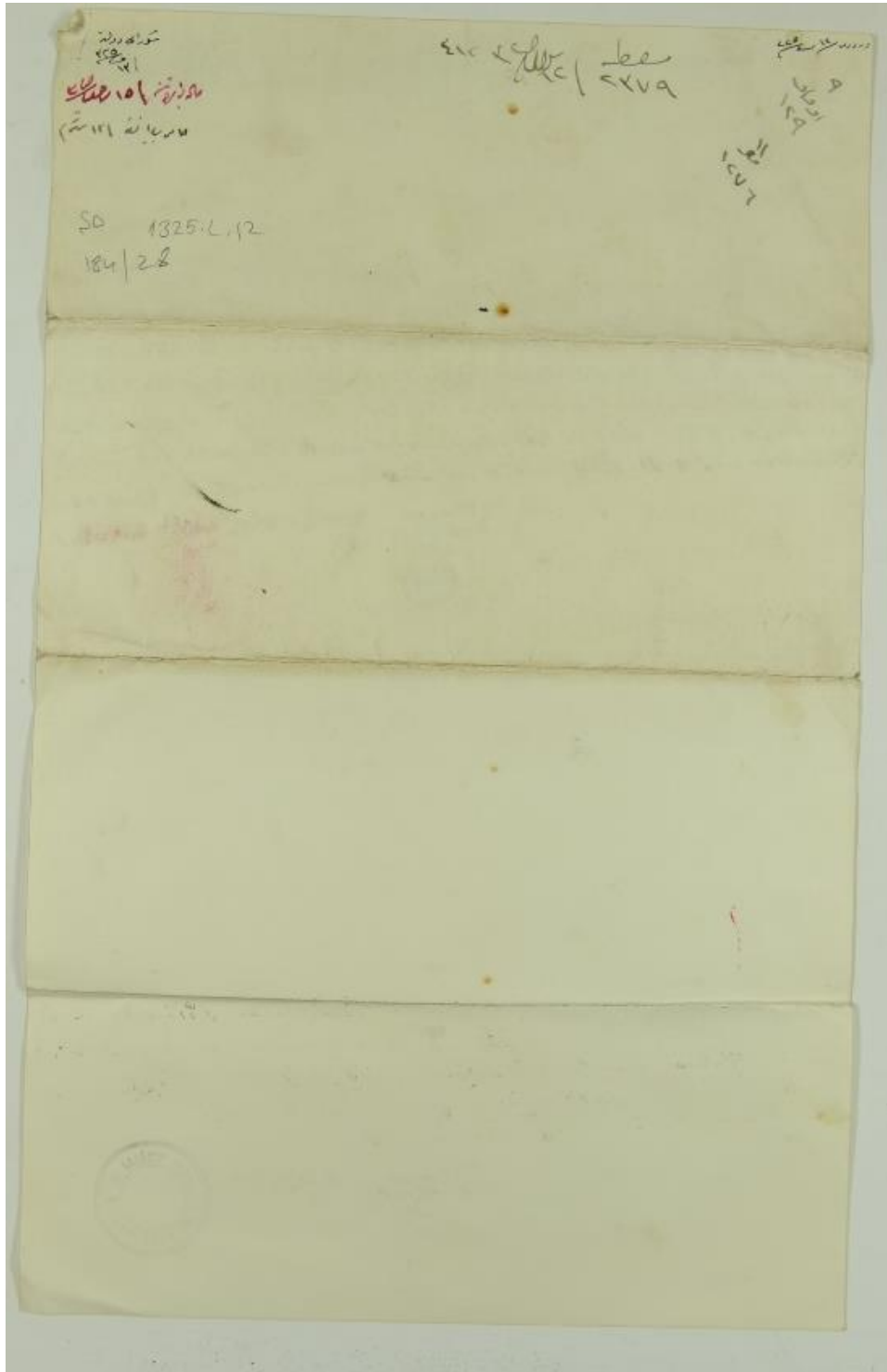
MF.MKT.00080.00093.001

Belge 4: MF.MKT. 80/93

MF.MKT.00095.00027.001

Belge 5: MF.MKT. 95/27

Belge 7: ŞD. 184/28

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIGI (BOA)

سازمان اسناد و کتابخانه ملی
کتابخانه
۲۷۹

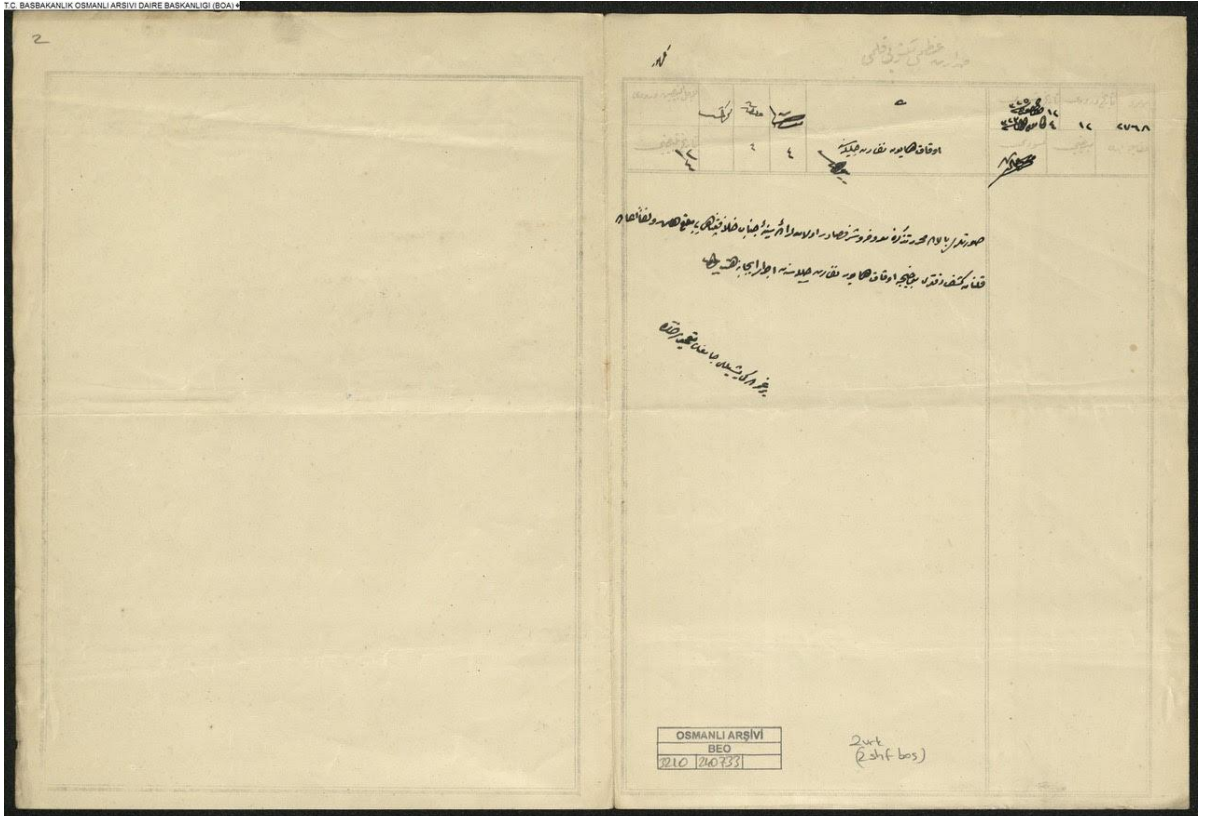
ایقان همایون نعت و کلمات سواری دولت حواله بوریمون « *عقیده* تا غیلو در پیروز اوله ایمن نور و توفیق لایق توفیق رفیع و تقوی مکنونه عالی را که فیض قرآنی او توفیق
تقریر نگور مآلده او توفیق حضور دن قره عثمان زاده حبیبه اعلا و نعتن بر خرد کانه شیلیک طابع شریفان محتاج تغییر اوله من
مخالفه اجر قندان کشفه مجددی اوله تقویون منر ساسیه اوتوز تقویون بدن در پیروز اوله ایمن غرضه مطرند وجوده کجای موقوفه
در عینه طالب بر مینهن با بنام اساتذ اجمالی تقیری قنوج مبلغ منزلون قرین ما ذوقیه اعصاب ایده و ولایتنه اشغال اوله ایمن
قاعده تفریح مایه اعلاء کشفه نعتانه و کمال تسانه و رضایت وجوده کتوبله سخن و غیره ادنجه در زره مبلغ مذکورک ایضون
کیمی اوله شمس بودیم راجله تنویس استیذان قانع
تقریر مرقدونده موقوفه اجر استک اختیار کجای طابین فایز ایمانده نشأه ایلیکی و مساعده کشفه اصولن بون صورت
اجر قندان احوال شمس اوله تفریح اشعار مناسب و کجای نعتن موقعه بوزید کندنه تقیرنه مذکورده در شرایط محرره اراده شمس
اوله ایمنه اساتذ اجمالی مضاف کشفه کجای بر منوال بشویمی سخن نعتنه قشار الایه ما زنیته اعصابی تذکر و موقوفه
و نعتی لغت تصدیق کشفه اوله ایمنه امر و فرمان طبعه مدله موقوفه ایمنه کجای *دایه بر یاد کجای*

اعصابه	اعصابه	اعصابه	اعصابه	اعصابه	اعصابه	اعصابه	اعصابه	اعصابه	اعصابه	اعصابه	اعصابه	اعصابه	اعصابه	اعصابه	اعصابه	اعصابه	اعصابه	اعصابه	اعصابه	اعصابه	اعصابه	اعصابه	
اعصابه	اعصابه	اعصابه	اعصابه	اعصابه	اعصابه	اعصابه	اعصابه	اعصابه	اعصابه	اعصابه	اعصابه	اعصابه	اعصابه	اعصابه	اعصابه	اعصابه	اعصابه	اعصابه	اعصابه	اعصابه	اعصابه	اعصابه	اعصابه
اعصابه	اعصابه	اعصابه	اعصابه	اعصابه	اعصابه	اعصابه	اعصابه	اعصابه	اعصابه	اعصابه	اعصابه	اعصابه	اعصابه	اعصابه	اعصابه	اعصابه	اعصابه	اعصابه	اعصابه	اعصابه	اعصابه	اعصابه	اعصابه
اعصابه	اعصابه	اعصابه	اعصابه	اعصابه	اعصابه	اعصابه	اعصابه	اعصابه	اعصابه	اعصابه	اعصابه	اعصابه	اعصابه	اعصابه	اعصابه	اعصابه	اعصابه	اعصابه	اعصابه	اعصابه	اعصابه	اعصابه	اعصابه

1.47 46/3

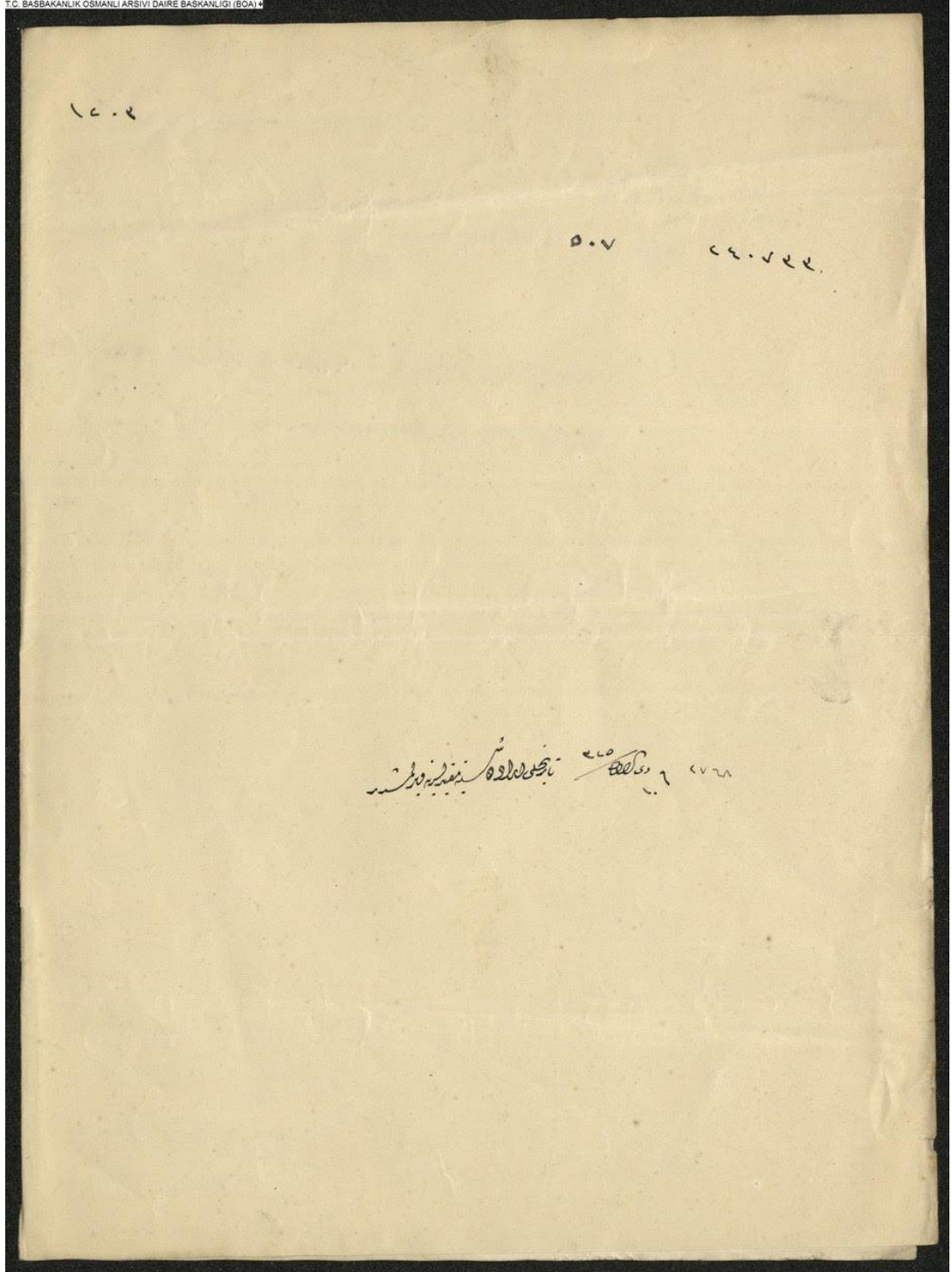
I.EV.00046.00003.001

Belge 8: I.EV. 46/3-1

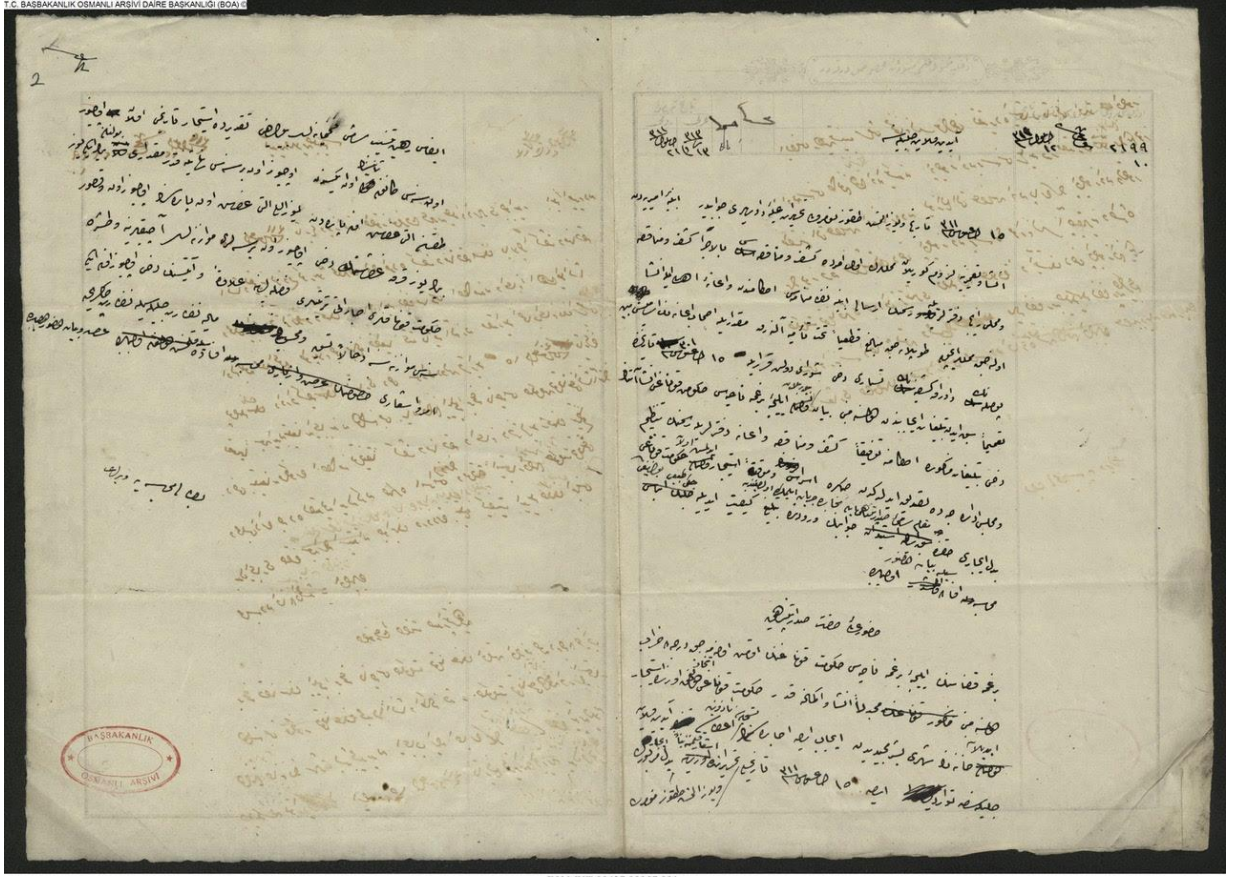
BEO.003210.240733.001

Belge 10: BEO. 3210/240733

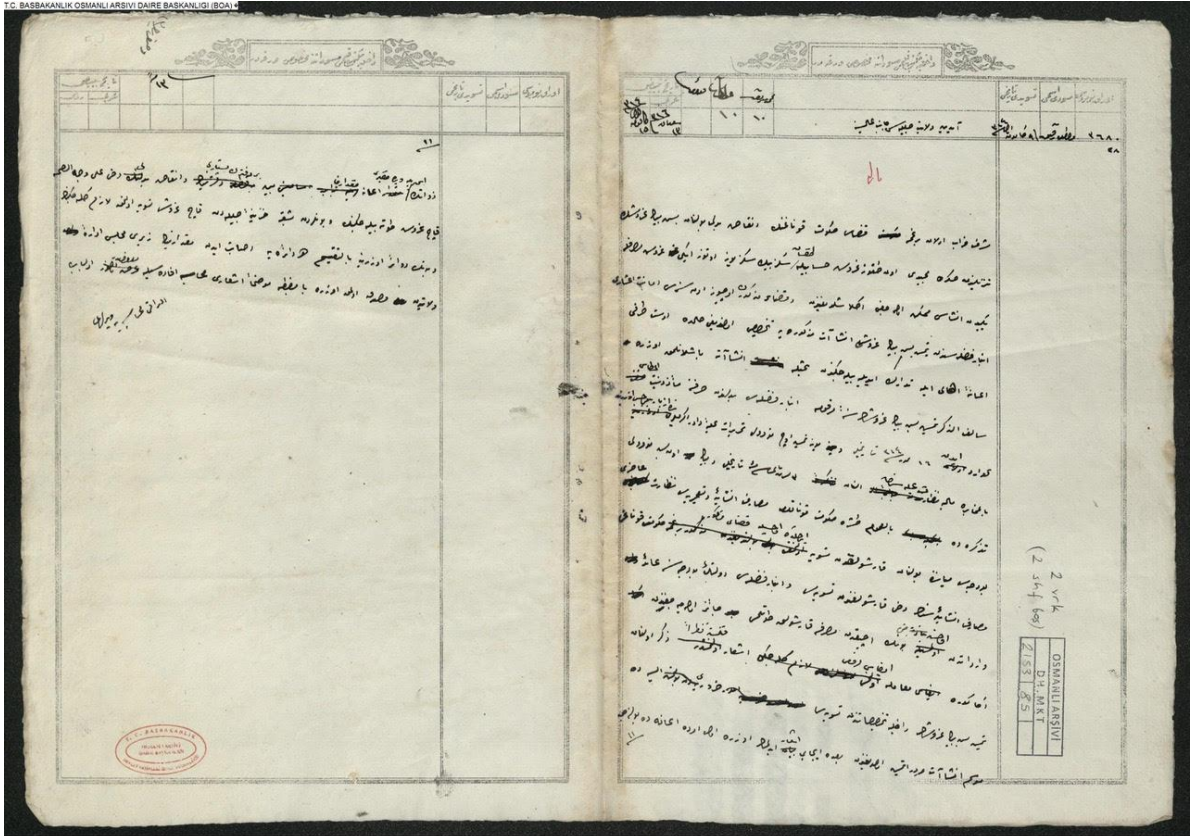
BEO.003210.240733.001

Belge 11: BEO. 3210/240733

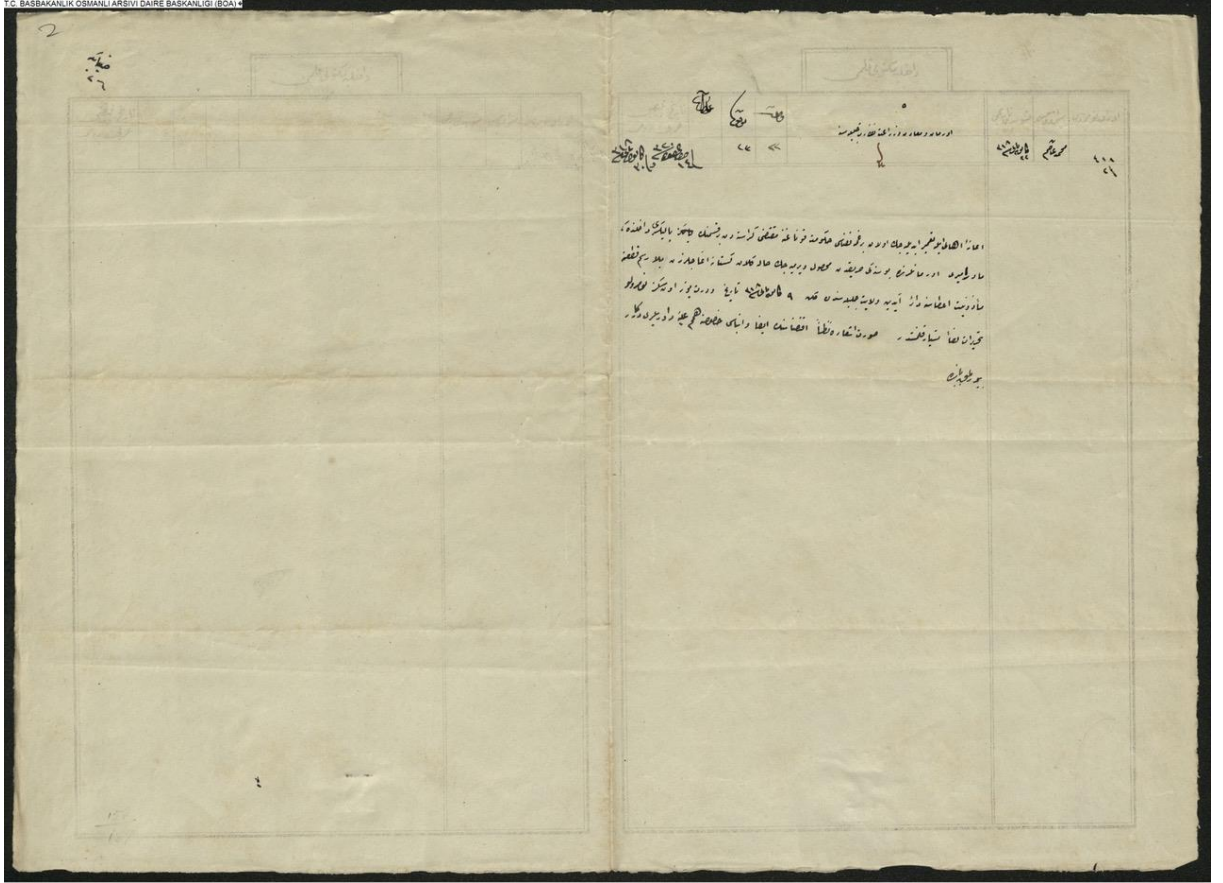
DH.MKT.00437.00057.001

Belge 12: DH.MKT. 437/57

DH.MKT.02153.00085.001

Belge 13: DH. MKT. 2153/85

DH.MKT.00652.00017.001

Belge 15: DH.MKT. 652/17-1

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
الحمد لله رب العالمين والصلوة والسلام على سيدنا محمد وآله الطيبين الطاهرين

راضی نفا - سعید سنه

مکتوبی قلمی

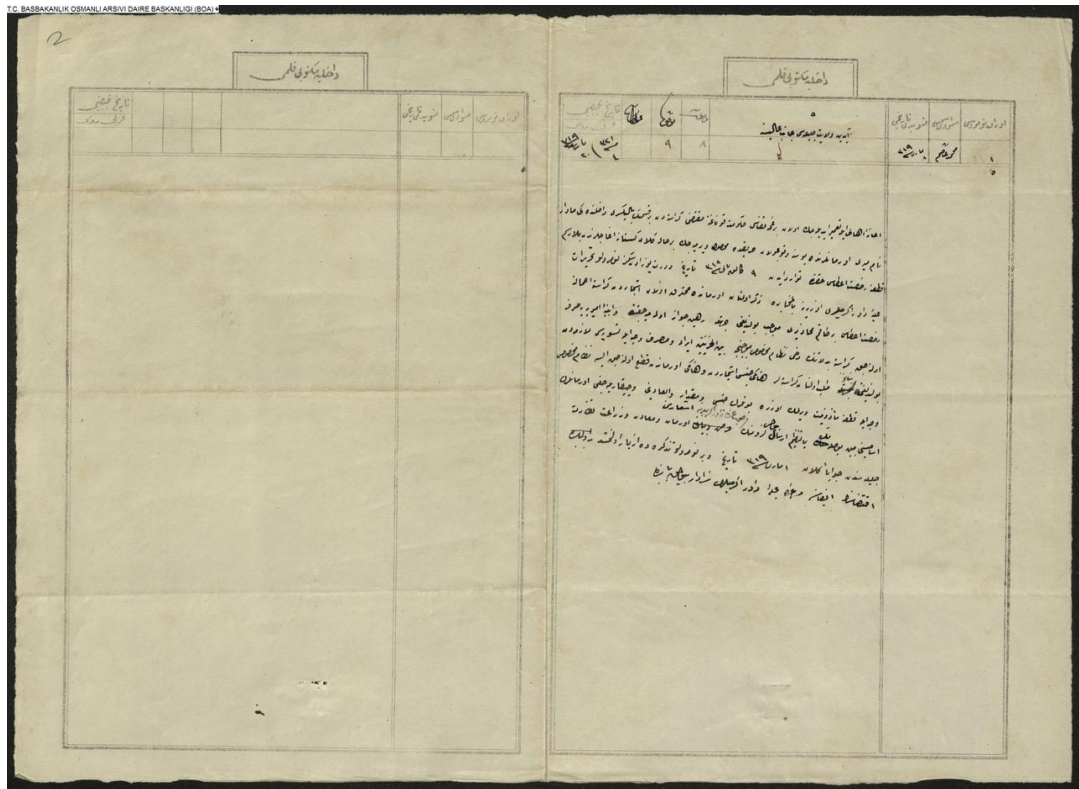
عدد

۱

در وقتی ایام خورشید
ایمانه اهلای ایزدیه بی شک اندر گرفتار خونسودناغ مقله کز آنکه در قریب حکری راضیه کی دادار نامبری اور نامند نه بینه و فخر
در بقده کجور و بر در پاک به داد هوشا انجا چیده به بد رسم فقه فضا عقت هفتد ایدیه و لایه سعیده نه مور و در تیر پاک نفا
ار سال بور لینه یا عقیبه اجرای ایامه راز ابر سیب علم الله کالیه فتح تاریخه دیوز یکدیگر ایدیم نولوت شک غیر داور مدی اولیه
هفتد قیده نه لطفه ذکر اولیه اور مانده و خنده افتد بجای ده کز آنکه ایامه فضا عقت به عقمی زیری مهید بولیدینه جسته کجه جوان
اور بر هفتد و اینه ایامه حرف اولی کز آنکه بد لایه کده لطمه نوحه به لایه ایامه ایدار و هفتد و لایه کز آنکه اولیه بولیدینه فخر لینه
اولیه کز آنکه لکانه خینه بجای ده ده کز آنکه اولیه کز آنکه اولیه کز آنکه اولیه کز آنکه اولیه کز آنکه اولیه کز آنکه اولیه کز آنکه اولیه
و مقدار و ایامه رقی رصفای بر هفتد اور مانده ایامه به بولیدینه با قیسم اس سال اولیه کز آنکه اولیه کز آنکه اولیه کز آنکه اولیه
اصفا نه لینه اشاری با منصب اخاذ قینه و لینه اور هفتد اولیه کز آنکه اولیه کز آنکه اولیه کز آنکه اولیه کز آنکه اولیه کز آنکه اولیه کز آنکه اولیه
امام روزی کجور تا ایا قیسم
اور مانده بولیدینه در لایه
کجه
صلیم

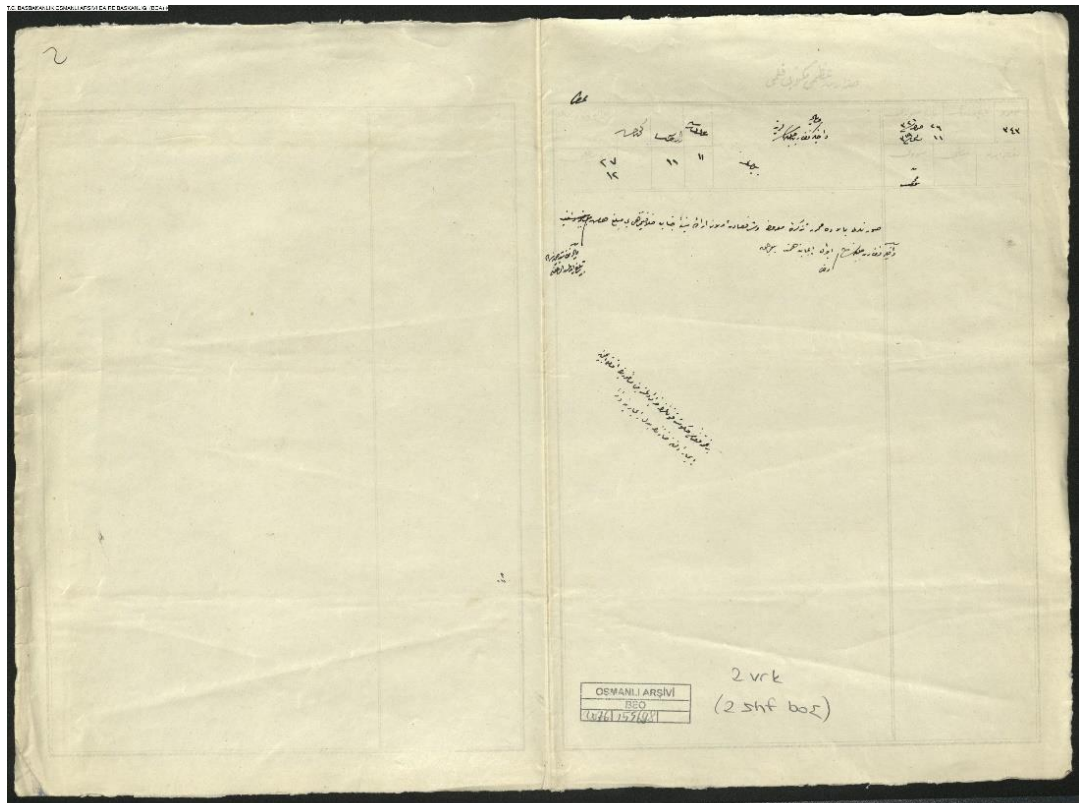
DH.MKT 652/17

2

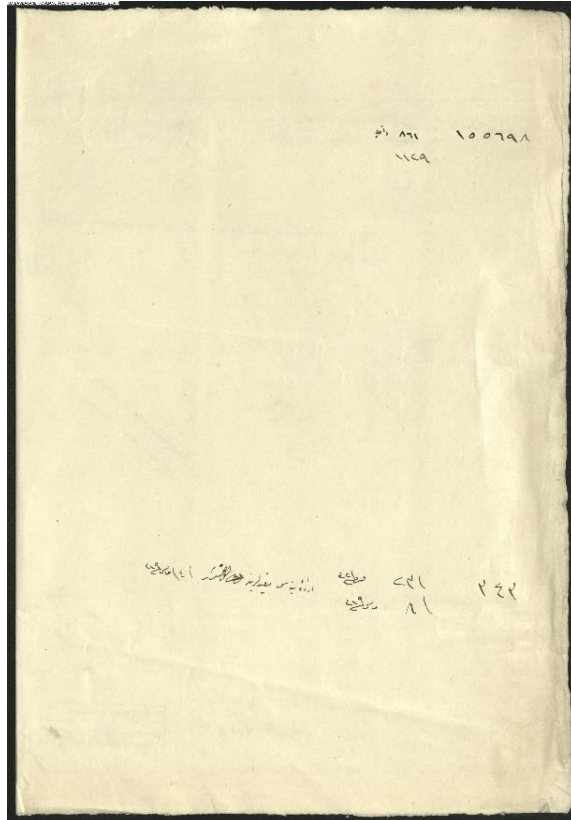
DH.MKT.00652.00017.003

Belge 17: DH.MKT. 652/17-3

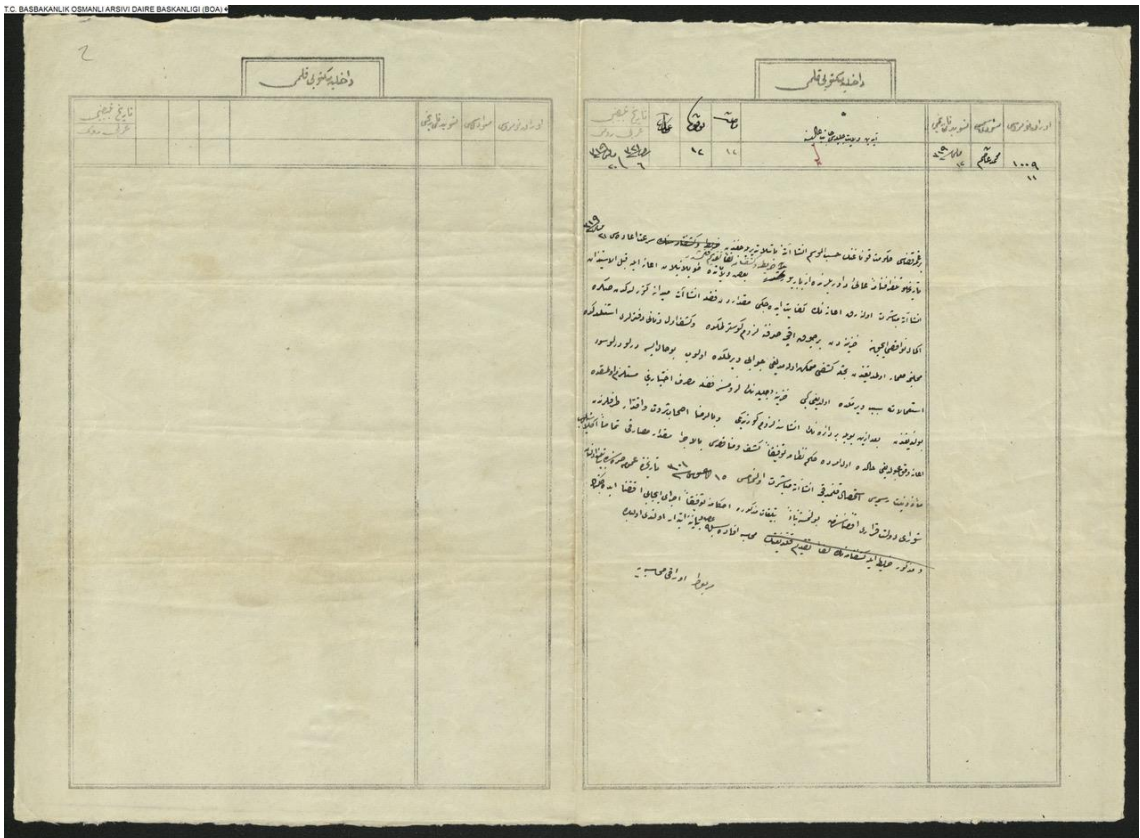
BEO.002076.155698.001

Belge 18: BEO 2076/155698

BFO.002076.155698.001

Belge 19: BEO 2076/155698

DH.MKT.00724.00005.001

Belge 20: DH.MKT. 724/5

شماره اول
مجله
شماره
۱۹۷

دوره هجرتی در زمان سوری دولت مولد بویلی...
سالی بر غرض است که این بزرگواران...
بر قطع ملک عمریه مذکور خاسته...
استاد صاحب کوشش...

اعضاده	اعضاده	اعضاده	اعضاده	اعضاده	اعضاده	اعضاده	اعضاده
اعضاده	اعضاده	اعضاده	اعضاده	اعضاده	اعضاده	اعضاده	اعضاده
اعضاده	اعضاده	اعضاده	اعضاده	اعضاده	اعضاده	اعضاده	اعضاده
اعضاده	اعضاده	اعضاده	اعضاده	اعضاده	اعضاده	اعضاده	اعضاده

OSMANLI ARSIVI
BEO
2434/182481 | 2

BEO.002434.182481.002

Belge 21: BEO 2434/182481

عظمتو افخ مفرض

تعلما نه عظیمه متوفی شیخ زعفرانی دامادی یوسف اعانی برقی ذبح کی بجای دامنش برقمه خضارینه مشرک با ایل مفرض اولیغی دره
 مایه صودکرمانلیج بصیرت اولدیج استغلائی حاوی ۱۷۷۷-۷۰ تاریخ ذبح خا مخفنه خطه با اصدار و شیار ظلم اولده افزائنه سامی صمدی
 هنوز جولایج عدم درودینه بناؤ تأکیدنی حاوی ایک خطه استغلائی افزائنه سامی صمدی اضاچ حاصل اولده دا استغلائی مذکورک بولمخ شمشول
 اولده ملزم بولمخ اولدیغینه ملفوف اولده استغلائی او سامی قبیله در کنارینه حواله بولمخ حالک بر ایک کونه کبرو قائمینی متودی بولمخ اولدیغینه
 ماعدل افزائنه سامی سابقه مذکورک دنه خطه اولده ده جند قلم ماح ذک استغلائی علاوه سی مقضی اولغله استغلائی مذکورک بلانوفک تحریک
 خطه ذممه عاکلیج ترصدورک صوبه والاینه عهد و استغلائی خطه ی ما اوزام صودکرمانلیج استغلائی خرم اولمخ ذممه تخفیف موعده تمیز اولمخ افزائنه
 استغلائی و منسوبه دایمانه زوده بولمخ حمله بویا بر بولمخ استغلائی موعده ی فوده کفایه موجب ممنونیه عاکلی اولمخ
 عهد دا استغلائی موعده ی فوده عریضه اجناس ذممه اولیا بر اولمخ موعده ی فوده عریضه عاکلی اولمخ ۱۷۷۷-۷۰

سجاد سید درگاه
 سید سلیم
 در اسکدر

OSMANLI ARSIVI		
A.)MKT.UM		
362	39	1

عزتمال یا زلق ایچان روتور
قیچی اوتور پاردر

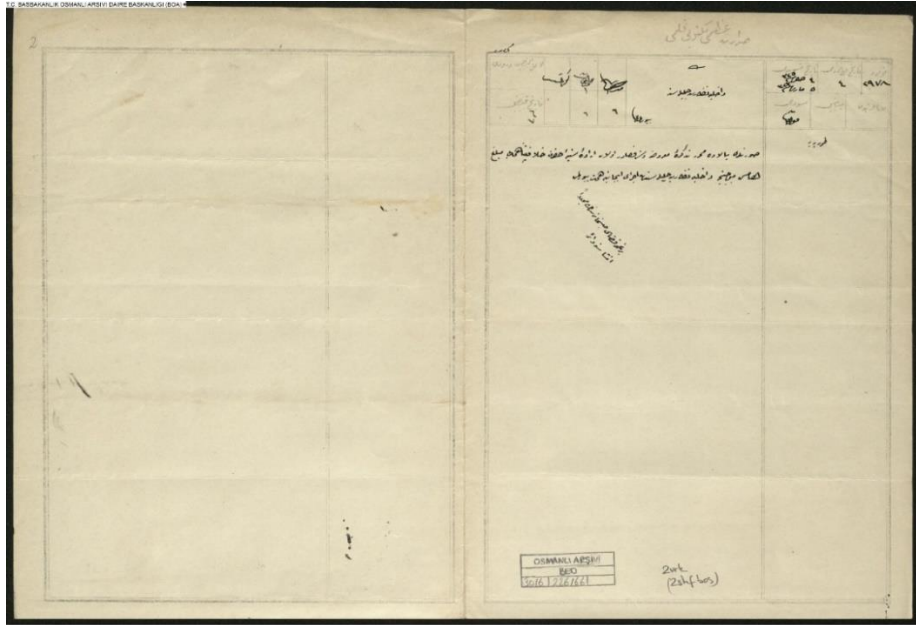

سویحه حکیمه در یک
 قوی قامتی دانت و افق نفس برقم و بلیغ بقدر نونی بجه فضا ازین کانه برخیزان اشقی باقی ابد استراک نشیر اولیئر سکز حو دره باب سود کیمانک و ستمتاً بوط تهر و بانچه زری
 اکیور التریک سنی و غیره غوغ سوسه اعتبارا سوسه او بیر رای غورسه اجاج ای اهلرت بوط اهکیم رش اغیب سوسید اوچ سیک بیتیجی رتمه بی اجار اولمز بوط اکر اولانه اوچ سولک
 اوتور اوچ بیک غورسه اجاج حصه بیه و فقیح دیمی صولق تووم مذ مقدر اقیه سلبم بلیه با ایجان صولق و فقیح و فنیله المراد لر بی مضوی سوسیدجی مثال و غز یا سیه اشعارتی و الکرمجی
 سیک الماریس المادینی میده با مضطرب انزا و اشعارتی و سیه و کمانه مذکور دلی مع ستمتله اکیور التریقی تا ریح الکر سیک کلالات حریف و فقیح بر بیکریری جمله اغایه اولمز طور بی
 اجار اولمز اولیئر اولیئر و فقیح جمله اغایه حصه بر سیه مبعیره صاهرات اوله ایلک بولن سیمتله و فقیح جمله اغالک مده ایجان برکونا فعیله واقع اولیسیه و فی فقیح نمیری واقع فیه
 ایسریج و فیه اوزک قاج غورسه بالغ اولسد اسباب و فقیحه بالتحقیق صاهرات و فقیه لک حتمتی و فقیح صغیر مضمون مکرور دسردودج اولیئر و بر اوله بااه اولیئر اوزک اتمه اکیور التریقی
 اتمه بر سکر مایه فر اوچ سیک بیتیجی بجه بیه به رایج و فیه اوزک او بیر رای غورسه اجاج ای اهلرت بوط اهکیم رش اغیب سوسید اوچ سیک بیتیجی رتمه بی اجار اولمز بوط اکر اولانه اوچ سولک
 اولمز ایز اول الرضه التریک سیک بیتیجی اجاری فقیحی غایت اولمز اولیئر مکرور سیک بیتیجی بجه بلیه کولایجی سکر بیچ بوسوز غورسه بو یایی رتمه بی یا لویجار سنی فضا سیک اجاره کله استحصالی و کیرتو بیل
 فیه سیک اعتبارا کمانه مذکور حصه بیه اهلری اوزک نزه و سلبم اولیئر بلیه بجه کولایجی سکر بیچ بوسوز غورسه بو یایی رتمه بی یا لویجار سنی فضا سیک اجاره کله استحصالی و کیرتو بیل
 اولیئر صولق بلد فضا سیک اعتبارا کمانه مذکور حصه بیه اهلری اوزک نزه و سلبم اولیئر بلیه بجه کولایجی سکر بیچ بوسوز غورسه بو یایی رتمه بی یا لویجار سنی فضا سیک اجاره کله استحصالی و کیرتو بیل
 ا فی صولق و فقیح جمله اغایه حصه بر سیه مبعیره صاهرات اوله ایلک بولن سیمتله و فقیح جمله اغالک مده ایجان برکونا فعیله واقع اولیسیه و فی فقیح نمیری واقع فیه
 اکیور التریکی سنی و غیره غوغ سوسه اعتبارا سوسه او بیر رای غورسه اجاج ای اهلرت بوط اهکیم رش اغیب سوسید اوچ سیک بیتیجی رتمه بی اجار اولمز بوط اکر اولانه اوچ سولک
 سولک الماریس المادینی میده با مضطرب انزا و اشعارتی و سیه و کمانه مذکور دلی مع ستمتله اکیور التریقی تا ریح الکر سیک کلالات حریف و فقیح بر بیکریری جمله اغایه اولمز طور بی
 اجار اولمز اولیئر اولیئر و فقیح جمله اغایه حصه بر سیه مبعیره صاهرات اوله ایلک بولن سیمتله و فقیح جمله اغالک مده ایجان برکونا فعیله واقع اولیسیه و فی فقیح نمیری واقع فیه
 ایسریج و فیه اوزک قاج غورسه بالغ اولسد اسباب و فقیحه بالتحقیق صاهرات و فقیه لک حتمتی و فقیح صغیر مضمون مکرور دسردودج اولیئر و بر اوله بااه اولیئر اوزک اتمه اکیور التریقی
 اتمه بر سکر مایه فر اوچ سیک بیتیجی بجه بیه به رایج و فیه اوزک او بیر رای غورسه اجاج ای اهلرت بوط اهکیم رش اغیب سوسید اوچ سیک بیتیجی رتمه بی اجار اولمز بوط اکر اولانه اوچ سولک
 اولمز ایز اول الرضه التریک سیک بیتیجی اجاری فقیحی غایت اولمز اولیئر مکرور سیک بیتیجی بجه بلیه کولایجی سکر بیچ بوسوز غورسه بو یایی رتمه بی یا لویجار سنی فضا سیک اجاره کله استحصالی و کیرتو بیل
 فیه سیک اعتبارا کمانه مذکور حصه بیه اهلری اوزک نزه و سلبم اولیئر بلیه بجه کولایجی سکر بیچ بوسوز غورسه بو یایی رتمه بی یا لویجار سنی فضا سیک اجاره کله استحصالی و کیرتو بیل
 اولیئر صولق بلد فضا سیک اعتبارا کمانه مذکور حصه بیه اهلری اوزک نزه و سلبم اولیئر بلیه بجه کولایجی سکر بیچ بوسوز غورسه بو یایی رتمه بی یا لویجار سنی فضا سیک اجاره کله استحصالی و کیرتو بیل

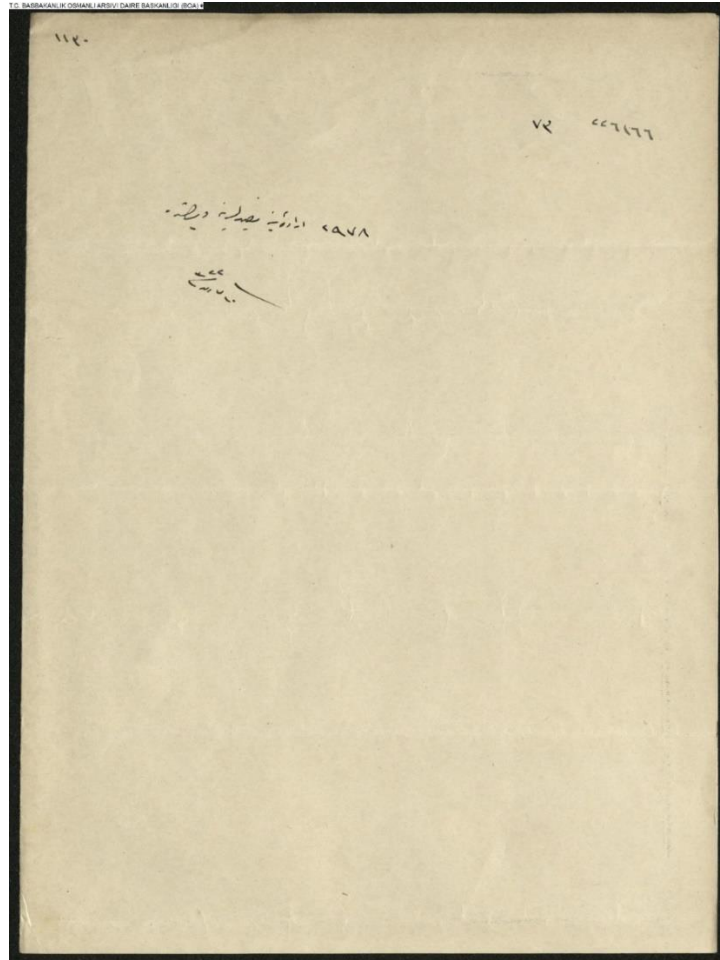
OSMANLI ARSIVI
 A. MKT.UM
 362 39 3

A.MKT.UM.00362.00039.003

Belge 24: A.MKT.UM.362/39-3

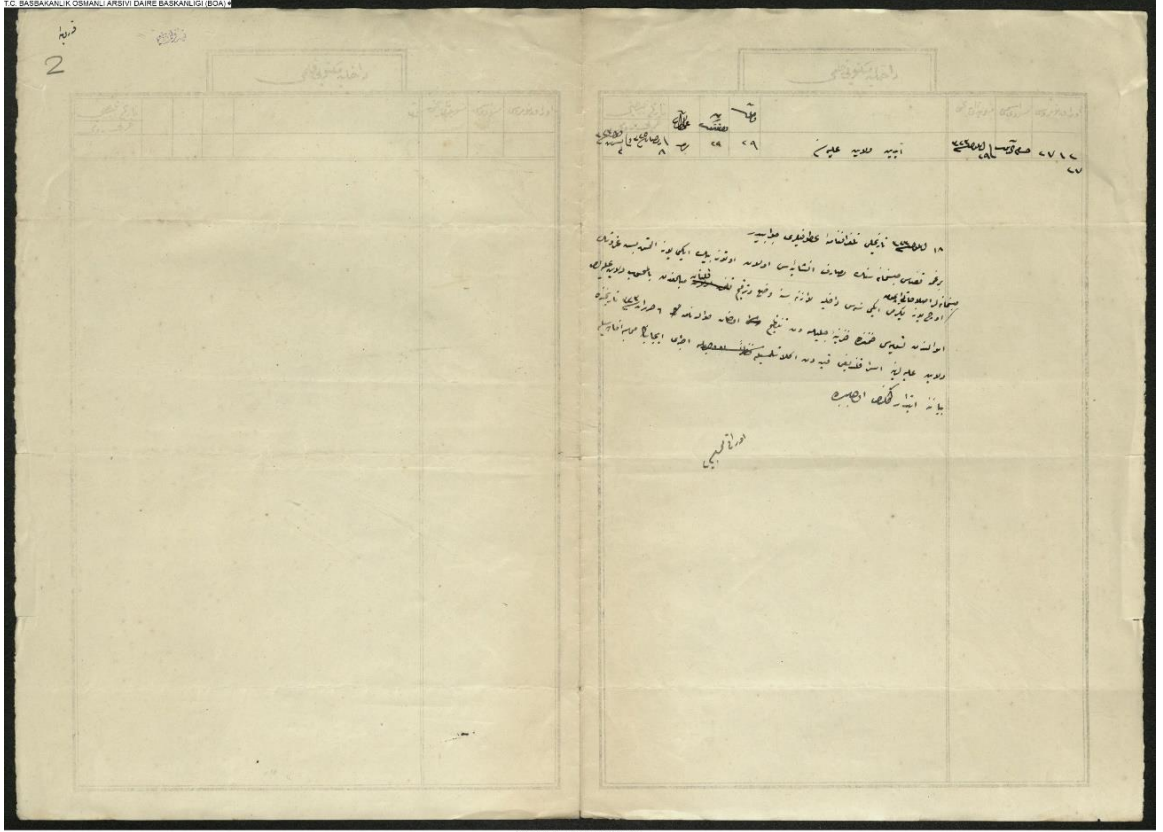

BEO.003016.226166.001

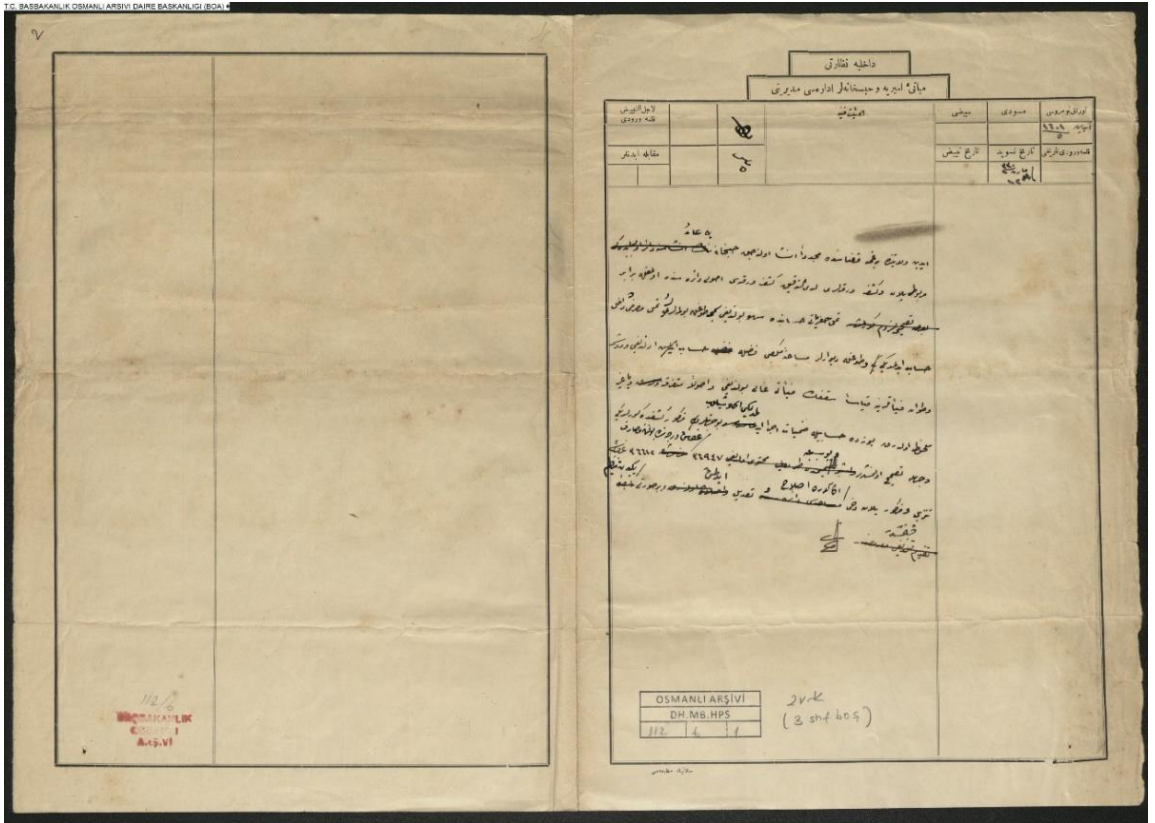
BEO.003016.226166.001

Belge 25-26: BEO 3016/226166

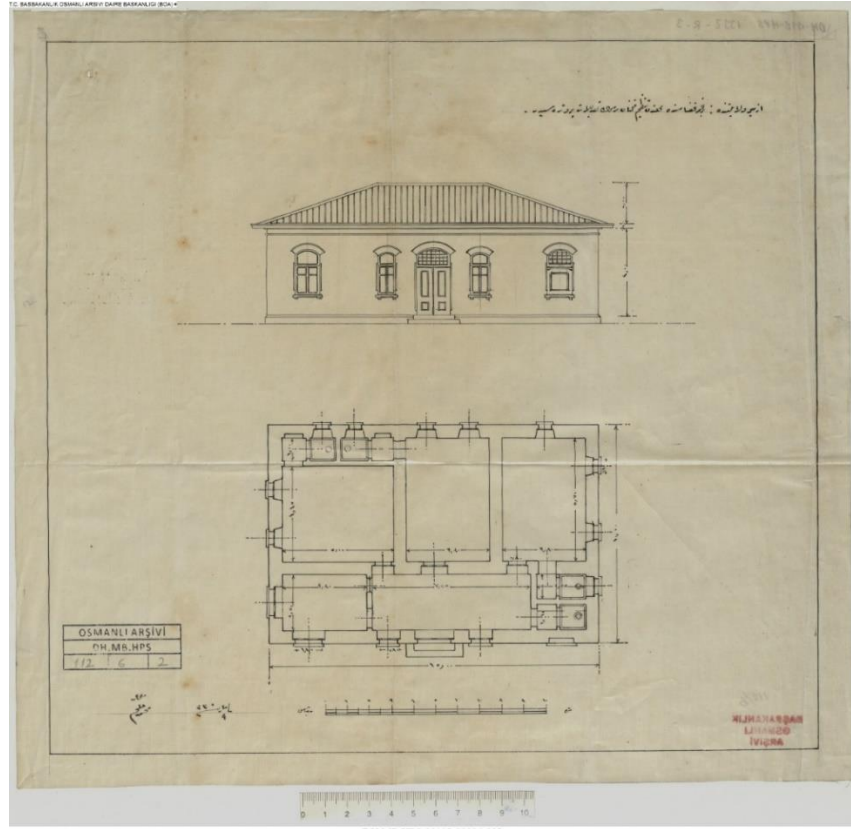
DH.MKT.01205.00087.001

Belge 27: DH.MKT. 1205/87

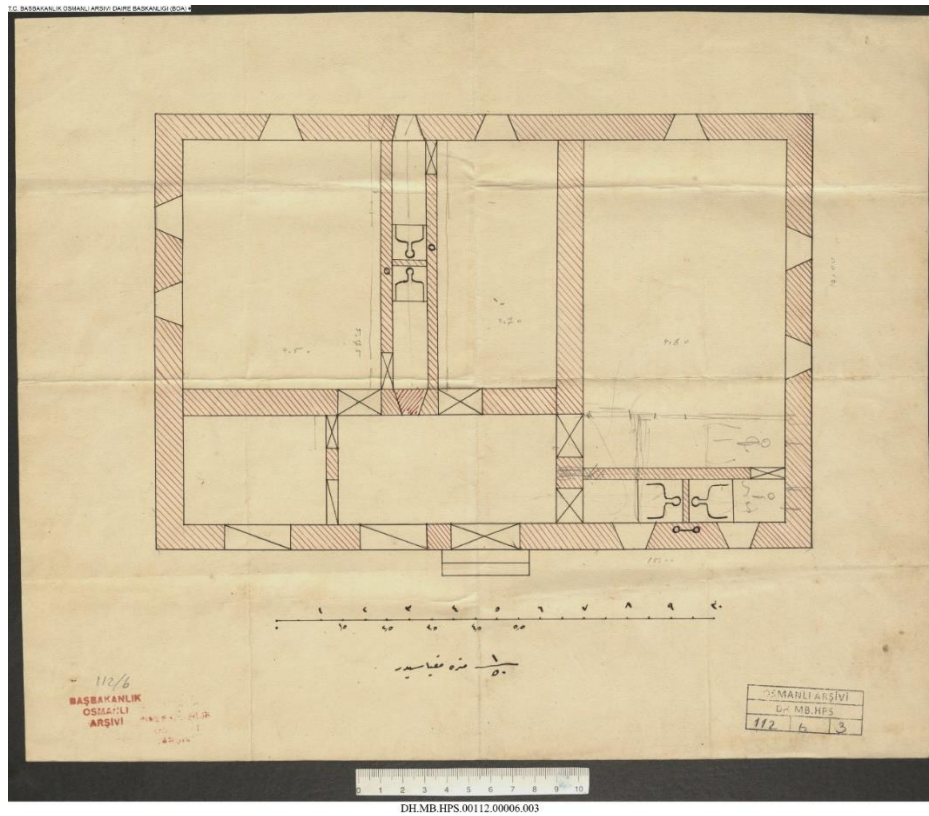

DH.MB.HPS.00112.00066.001

Belge 28: DH.MB.HPS. 112/6-1

Belge 29: DH.MB.HPS. 112/6-2

Belge 30: DH.MB.HPS. 112/6-3

ایمیر دولتشاه بیگم رضا مرند داره خدمت لغوشده سربور عیال اولوریه مجبوراً انت ایلیجیت قییمت اولد کشف اولد و تفسیر

باز	مقدار	نوع	مقدار	نوع	مقدار	نوع	مقدار	نوع	مقدار	نوع
۷۸۵ ۰۰	۱۵	مقدار	۹۵۰۰	۷	مقدار	۳۰	۱	مقدار	۱	مقدار
۷۸۷ ۰۰	۷۰	مقدار	۱۹۱	۳	مقدار	۳۸۵	۵	مقدار	۵	مقدار
۷۹۰ ۰۰	۷۰	مقدار	۱۹۰	۵	مقدار	۱۸۰	۱	مقدار	۱	مقدار
۷۹۵ ۰۰	۷۰	مقدار	۱۶۵	۵	مقدار	۱۵۰	۵	مقدار	۵	مقدار
۸۰۰ ۰۰	۷۰	مقدار	۸۹۰	۵	مقدار	۸۹۰	۵	مقدار	۵	مقدار
۸۰۵ ۰۰	۷۰	مقدار	۸۹۰	۵	مقدار	۸۹۰	۵	مقدار	۵	مقدار
۸۱۰ ۰۰	۷۰	مقدار	۸۹۰	۵	مقدار	۸۹۰	۵	مقدار	۵	مقدار
۸۱۵ ۰۰	۷۰	مقدار	۸۹۰	۵	مقدار	۸۹۰	۵	مقدار	۵	مقدار
۸۲۰ ۰۰	۷۰	مقدار	۸۹۰	۵	مقدار	۸۹۰	۵	مقدار	۵	مقدار
۸۲۵ ۰۰	۷۰	مقدار	۸۹۰	۵	مقدار	۸۹۰	۵	مقدار	۵	مقدار
۸۳۰ ۰۰	۷۰	مقدار	۸۹۰	۵	مقدار	۸۹۰	۵	مقدار	۵	مقدار
۸۳۵ ۰۰	۷۰	مقدار	۸۹۰	۵	مقدار	۸۹۰	۵	مقدار	۵	مقدار
۸۴۰ ۰۰	۷۰	مقدار	۸۹۰	۵	مقدار	۸۹۰	۵	مقدار	۵	مقدار
۸۴۵ ۰۰	۷۰	مقدار	۸۹۰	۵	مقدار	۸۹۰	۵	مقدار	۵	مقدار
۸۵۰ ۰۰	۷۰	مقدار	۸۹۰	۵	مقدار	۸۹۰	۵	مقدار	۵	مقدار
۸۵۵ ۰۰	۷۰	مقدار	۸۹۰	۵	مقدار	۸۹۰	۵	مقدار	۵	مقدار
۸۶۰ ۰۰	۷۰	مقدار	۸۹۰	۵	مقدار	۸۹۰	۵	مقدار	۵	مقدار
۸۶۵ ۰۰	۷۰	مقدار	۸۹۰	۵	مقدار	۸۹۰	۵	مقدار	۵	مقدار
۸۷۰ ۰۰	۷۰	مقدار	۸۹۰	۵	مقدار	۸۹۰	۵	مقدار	۵	مقدار
۸۷۵ ۰۰	۷۰	مقدار	۸۹۰	۵	مقدار	۸۹۰	۵	مقدار	۵	مقدار
۸۸۰ ۰۰	۷۰	مقدار	۸۹۰	۵	مقدار	۸۹۰	۵	مقدار	۵	مقدار
۸۸۵ ۰۰	۷۰	مقدار	۸۹۰	۵	مقدار	۸۹۰	۵	مقدار	۵	مقدار
۸۹۰ ۰۰	۷۰	مقدار	۸۹۰	۵	مقدار	۸۹۰	۵	مقدار	۵	مقدار
۸۹۵ ۰۰	۷۰	مقدار	۸۹۰	۵	مقدار	۸۹۰	۵	مقدار	۵	مقدار
۹۰۰ ۰۰	۷۰	مقدار	۸۹۰	۵	مقدار	۸۹۰	۵	مقدار	۵	مقدار
۹۰۵ ۰۰	۷۰	مقدار	۸۹۰	۵	مقدار	۸۹۰	۵	مقدار	۵	مقدار
۹۱۰ ۰۰	۷۰	مقدار	۸۹۰	۵	مقدار	۸۹۰	۵	مقدار	۵	مقدار
۹۱۵ ۰۰	۷۰	مقدار	۸۹۰	۵	مقدار	۸۹۰	۵	مقدار	۵	مقدار
۹۲۰ ۰۰	۷۰	مقدار	۸۹۰	۵	مقدار	۸۹۰	۵	مقدار	۵	مقدار
۹۲۵ ۰۰	۷۰	مقدار	۸۹۰	۵	مقدار	۸۹۰	۵	مقدار	۵	مقدار
۹۳۰ ۰۰	۷۰	مقدار	۸۹۰	۵	مقدار	۸۹۰	۵	مقدار	۵	مقدار
۹۳۵ ۰۰	۷۰	مقدار	۸۹۰	۵	مقدار	۸۹۰	۵	مقدار	۵	مقدار
۹۴۰ ۰۰	۷۰	مقدار	۸۹۰	۵	مقدار	۸۹۰	۵	مقدار	۵	مقدار
۹۴۵ ۰۰	۷۰	مقدار	۸۹۰	۵	مقدار	۸۹۰	۵	مقدار	۵	مقدار
۹۵۰ ۰۰	۷۰	مقدار	۸۹۰	۵	مقدار	۸۹۰	۵	مقدار	۵	مقدار
۹۵۵ ۰۰	۷۰	مقدار	۸۹۰	۵	مقدار	۸۹۰	۵	مقدار	۵	مقدار
۹۶۰ ۰۰	۷۰	مقدار	۸۹۰	۵	مقدار	۸۹۰	۵	مقدار	۵	مقدار
۹۶۵ ۰۰	۷۰	مقدار	۸۹۰	۵	مقدار	۸۹۰	۵	مقدار	۵	مقدار
۹۷۰ ۰۰	۷۰	مقدار	۸۹۰	۵	مقدار	۸۹۰	۵	مقدار	۵	مقدار
۹۷۵ ۰۰	۷۰	مقدار	۸۹۰	۵	مقدار	۸۹۰	۵	مقدار	۵	مقدار
۹۸۰ ۰۰	۷۰	مقدار	۸۹۰	۵	مقدار	۸۹۰	۵	مقدار	۵	مقدار
۹۸۵ ۰۰	۷۰	مقدار	۸۹۰	۵	مقدار	۸۹۰	۵	مقدار	۵	مقدار
۹۹۰ ۰۰	۷۰	مقدار	۸۹۰	۵	مقدار	۸۹۰	۵	مقدار	۵	مقدار
۹۹۵ ۰۰	۷۰	مقدار	۸۹۰	۵	مقدار	۸۹۰	۵	مقدار	۵	مقدار
۱۰۰۰ ۰۰	۷۰	مقدار	۸۹۰	۵	مقدار	۸۹۰	۵	مقدار	۵	مقدار

تقدیر و توفیق

بیکر ایلیجیت ایلیجیت اولوریه

۱۱۲ / ۶ / ۴

OSMANLI ARŞIVI
D. 112 HPS
112 | 6 | 4

DH.MB.HPS.00112.00006.004

Belge 31: DH.MB.HPS. 112/6-4

۴

ایمیر دولتشاه بیگم رضا مرند داره خدمت لغوشده سربور عیال اولوریه مجبوراً انت ایلیجیت قییمت اولد کشف اولد و تفسیر

۱۱۲ / ۶ / ۴

OSMANLI ARŞIVI
D. 112 HPS
112 | 6 | 4

DH.MB.HPS.00112.00006.004

Belge 32: DH.MB.HPS. 112/6-4

ایران قلمی

مکتوب قلمی
عدد ۲۰۵۰۴
تقریب ۱۲۸۸

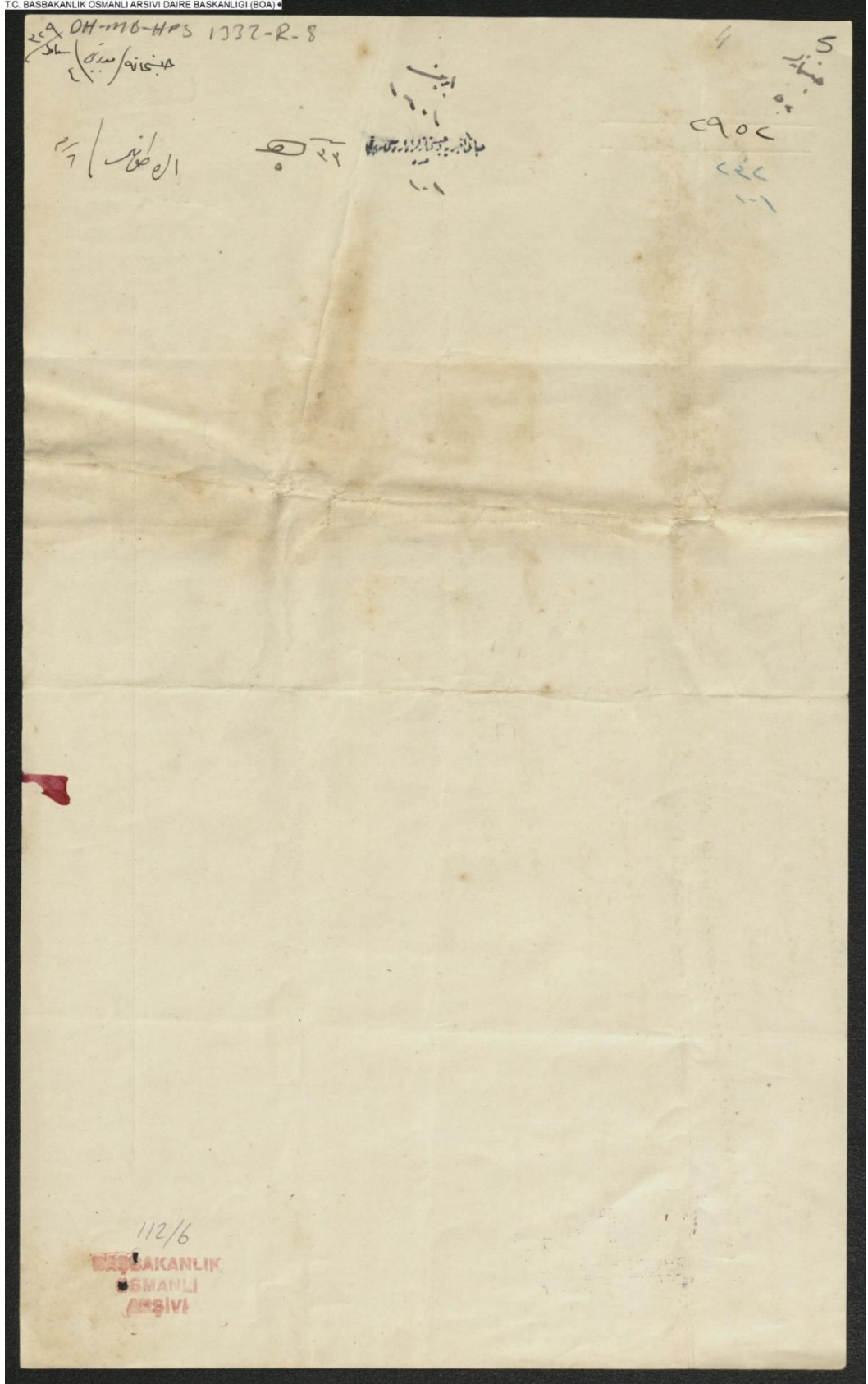
خلاصه
برق منسحق - سئک مالا در وقتنا در سئک لصد
دا عهد نظام - تب صلیب سئک

افندم حضرتی
دو تنی
سابق امیر حسینا زلزاد - دهک مدیرتی خارده کبرتر فتو - زود
هریبید - برق منسحق از سئک کابو تر تبیا تبیر لیه مدو به یلا در وقتنا در کتفا تقسیم قندی حسینا از کت مفتاح معیاد لوبیا - هر سه مجد سئک
خار یکی معایب نصیحا اول اول و تومعه کامله اول یعنی کلند نه اول اخر وقوعه نه شفا نه نه کت کت بفتنه نه کره اول هول نامه سئک اتصال
در سئک مساعده بر سئک سرجمه ادوبا بر سر زاده حضرت صدیله او مرگه - رخ لوقه مجد ص سئک سئک
ایبید وللی
۱۸

مفردات
عدد
۷

OSMANLI ARSIVI
DH.MB.HPS
112 | 6 | 5

Belge 33: DH.MB.HPS. 112/6-5

DH.MB.HPS.00112.00006.005

Belge 34: DH.MB.HPS. 112/6-5

خاتیباتی
 ایشیک‌کلیکده تظلمات و تقاضا
 عیال

صورت

مبغنه

برغر حبیب نرس ۶۰۰ طول و ۶۰۰ عرض و ۶۰۰ متر ارتفاعه طایره و حاجیه بنیا ایله تازمه آتک دیوس اولارده باکیسه ایله
 پلمبو ریجونه خنجره ایله ۵۰۰ طول و ۶۰۰ عرض و ۶۰۰ ارتفاعه کورچه ایله ریجونه ایله ایقیده قانومورچه و کورچه
 پنجه و مصوفده کی خط ایچره ایضا علاوه ایله ریخته برافنده عبارتده . فخرده ایله ایس باکده اوزون قدر کورچه ایستجا طایفه
 اولیغی حالده ایس باکده ریجینه (۸۸) پنجه (۷۵) برافنده (۵۸) کورچه بری اوزون و آزتیته عطرینه باقده اولارده
 دولتیغی و ده خنجره ایستجا طایفه اولیغی جه ایله درجه به کورچه پنجه ده زاناره اولی قلاسنه باغلیغی طایفه
 کورچه . باقده عرض اولیغی و بید کورچه ایضا زاناره طایفه ایستجا طایفه ایله ریجونه پنجه ایله . موجود
 قورچه ایله حبیب نرس . توفیق نرس . کل بر قرض دیک و هاسوق قورچه . با حوض سوره ده پنجه و طایفه ایله سوره ده
 تیغی و مرتبه کی دهه و ساری خنجره لایحه بید کورچه طایفه ایله و درجده تا یاه رحمت اولیغی سوره و ایضا عده وارنده
 بولدی کورچه بید کورچه . حفظ ایله کلی مغایر اقلده و قورچه ایقیده پنجه ده کی طایفه ایله کورچه زاناره اولیغی سوره ده
 بولدی ایله حبیب نرس طایفه و بولدی ایله صید صید اوره اولیغی موقوف و حکومت قورچه خوباره ده . کریج و هیورون دیوارده
 دیرک فلا . ایستکی اولیغی نه قورچه . ایستکی . قورچه بونبارک ایله کورچه سوچو طایفه بانه بید کورچه طایفه
 بولدی کورچه ایله اموال و دیگر اوزنده مال ایله کی نایزات تا یاه قورچه . حبیب نرس [۱۰۰۰۰] کورچه
 صید کورچه بولدی ایله بولدی ایله بولدی ایله بولدی ایله بولدی ایله بولدی ایله بولدی ایله بولدی ایله بولدی ایله
 ولایت مقام قورچه نه عده بولدی ایله بولدی ایله بولدی ایله بولدی ایله بولدی ایله بولدی ایله بولدی ایله
 و (۱۶۸۸) ندره بولدی ایله بولدی ایله بولدی ایله بولدی ایله بولدی ایله بولدی ایله بولدی ایله بولدی ایله

اصده مصطفی - ۱۶
 تصاویرده -

OSMANLI ARŞIV		
DH.MB.HPS		
712	6	6

۵

واحد نظامت جدید

عالمی

خلیفہ نظامت

الوزارۃ العالیٰ

علا

۴۶

ایہ ولایت علیہ مقررہ مقررہ ۷ ماہ سے پہلے تاریخ میں درج ذیل تقسیمہ لایہ سیک بطور قصاصہ ہجرت سے عائد شدہ ہجرت زدہ ہجرت
 یک پے دار و وقفہ و حفظ الخیرات ایجاب آئیے کہ درویش و اطفالہ معا سبامہ تات و ترفیہ برحاکہ دولتیہ و بیہ کفیلہ اولاد موقوفہ و کتب خانہ
 بری اور زائدہ معادنا آباضہ اولاد و اولاد اولاد و اولاد اولاد و اولاد اولاد و اولاد اولاد و اولاد اولاد و اولاد اولاد و اولاد اولاد
 ۱۳۰۷ تا ۱۳۰۸ (۱۹۸۸) درج ذیل تحریرات و لایہ نظامت جدیدہ ایسک ایسک ایسک ایسک ایسک ایسک ایسک ایسک ایسک ایسک ایسک ایسک ایسک
 اجلاس خصوصت ہائی ایریم و ہجرت از سیرتیمو سے ہوا اس شرط ای عالی نظامت جدیدہ۔ اور اولاد اولاد اولاد اولاد اولاد اولاد اولاد اولاد

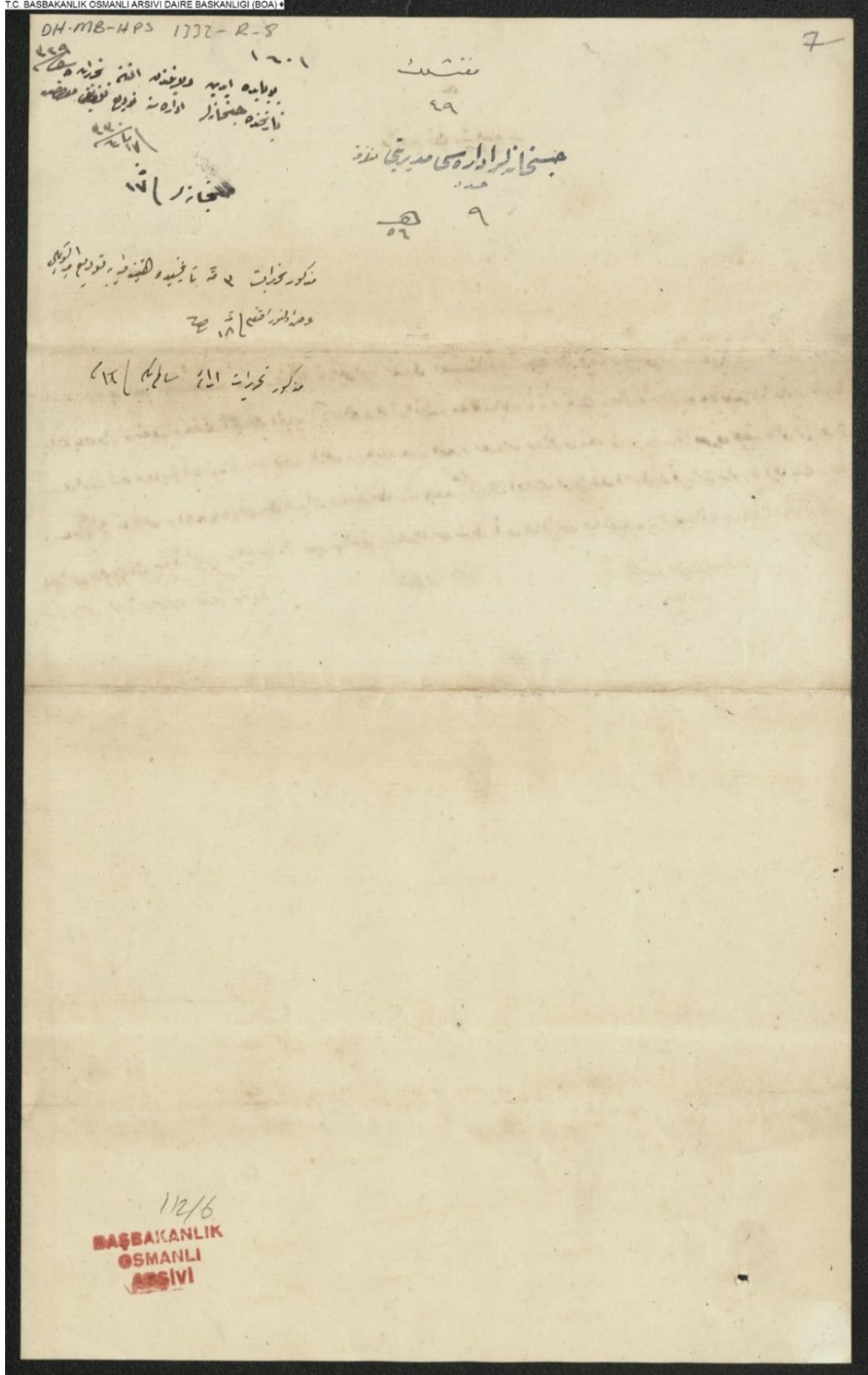
لکھتہ نصبت مدبری

معاونہ

OSMANLI ARŞIVI		
DH.MB.HPS		
112	6	7

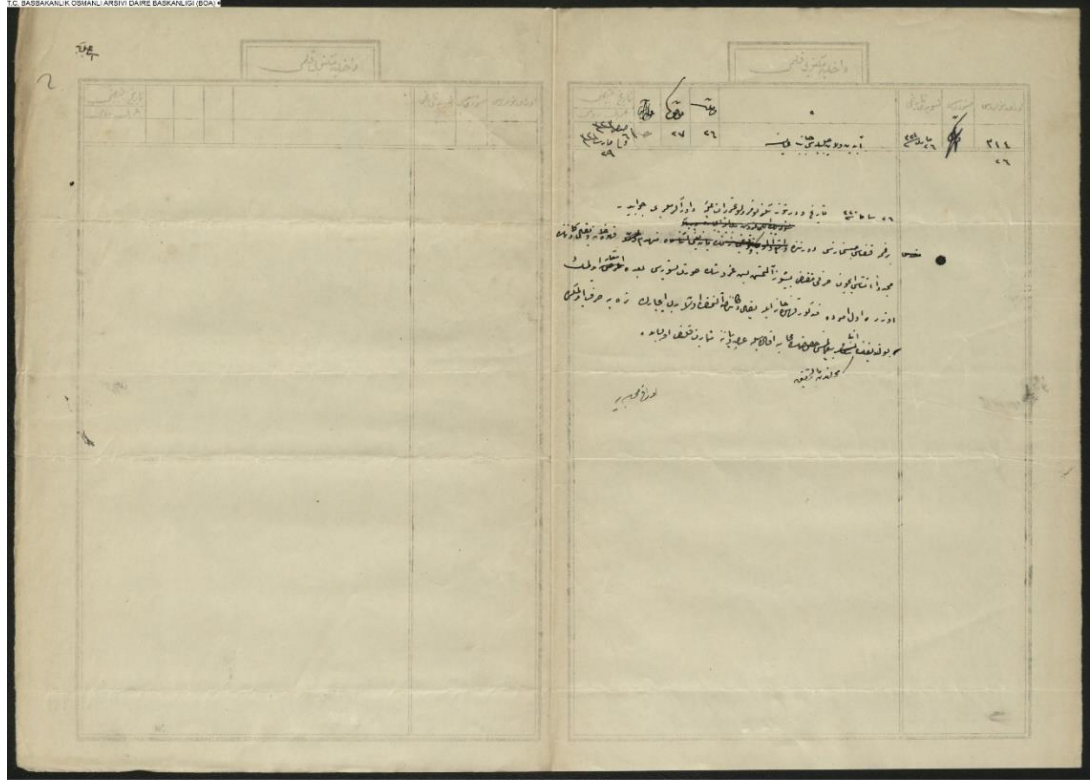
DH.MB.HPS.00112.00006.007

Belge 36: DH.MB.HPS. 112/6-7

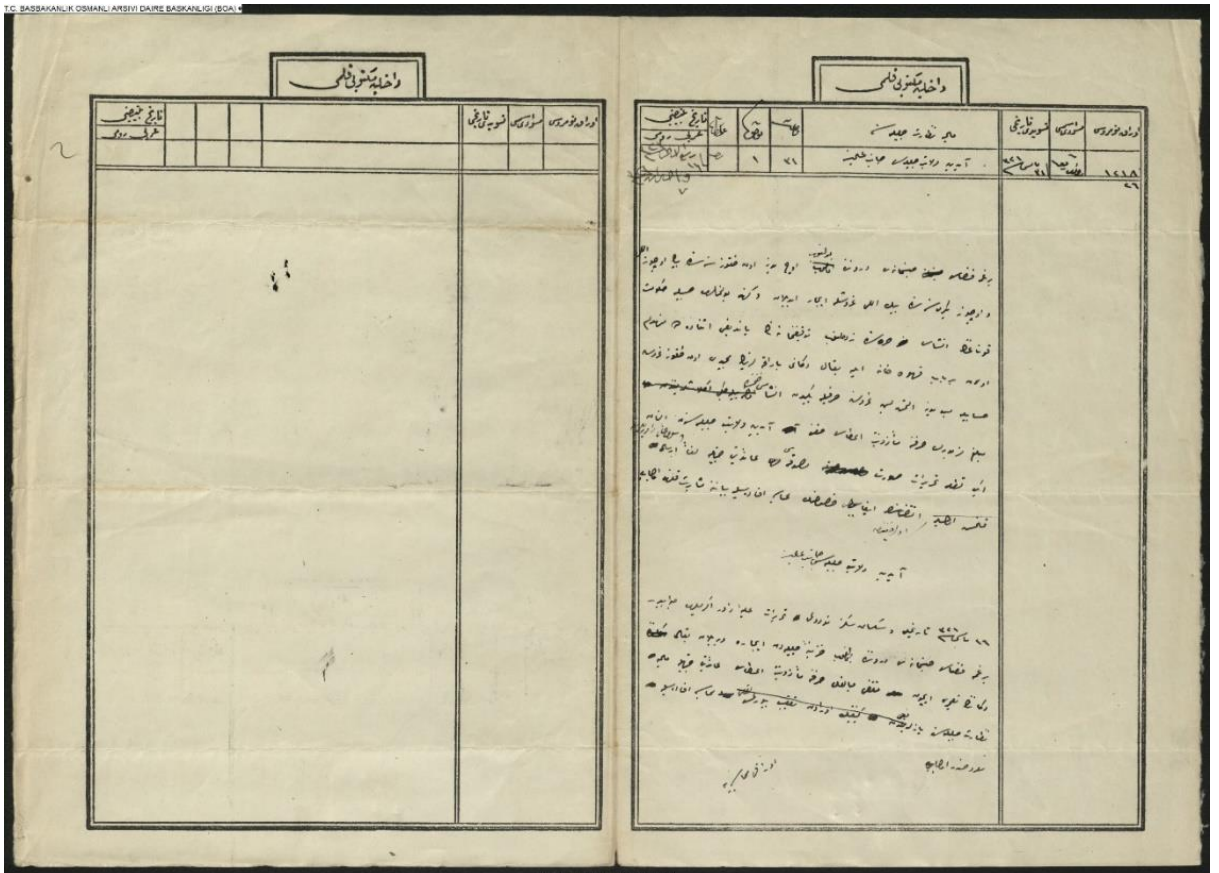
DH.MB.HPS.00112.00006.007

Belge 37: DH.MB.HPS. 112/6-7

DH.MKT.00945.00088.001

Belge 38: DH.MKT. 945/88-1

DH.MKT.00945.00088.002

Belge 39: DH.MKT. 945/88-2

اوقات همایونہ ناظری عظیم قوا اخی حقیتانیک مجلس ولایہ اعطا بیوردیونہ برقطعه تقریری مانندہ خستکا به عدله آشیانہ افزیز حقیقتانیک اوقات جلیلہ درک لطفاً آنندہ ترجمانہ
 حاجتیه انما وقتن سققانندہ نواهن برعظرونه یا ادر ایچمه مخلصندہ و توفیر قصبه سنده و بعضی زاده اولاد سزایک طقسانه غرضی اجاره واحده لواتن عدد و کابنه بازیه
 کوبه بکوبه خراب اولقدنه اولدیغنده تعینات ایجابسی طرفاندره مشوره اولتد اولدره اجاره مرقوم اولدرینه طفقوز بیک یوز اولدر غرضی دهاضیله سنده اولدر برک بیک
 ایکی یوز غرضی اجاره مزاجله و بسببیک غرضی مجدلله بالاجارتنه استجارینه یقودلاک ویا نفوز میا طلب اولتشی و مخندنه بالاندره دیکر طابظیور ایماشی اولدیغندیه سققان
 مذکورده نیک امتن طفقوز سنده اعتباراً اولوجولده مسومله اجاری عقدنه استینانه اراده سینه اولتشی اولوب ایچمه رسومانیک بعه دولت علیه دره اولوقاندره
 صراحت اولدیغندنه و کوسریلا مجملله ایچمه سققان مذکورده نیک کثرتنظراً دویج کوزنر کتیزه ببقه سققان مذکورده نیک بولونینی قضا ررضی مشرفه و بربرنه بعلیولت
 بولریستاجره اعالا اولقدندهر ای قضا رتزه بقببقه طا بده ارادندریغنی حالده دهانزاده مجملله ایچمه سکلوسی بولسی مأمول اولدرده بوصولت هم سققان مذکورده نیک
 صدر اداره سیله معمولیتی و همه خزیننه بنفقتی مستقیم اولدر بقتندنه اولوجولده قضا ریه اهایسندنه دهانزاده مجملله ایچمه بولری ارا سزیدیلوب بولری چلیکی صورتنه انداره
 بولوندیغنی و مسومانه ررضی بعه دولت علیه دره اولوقانیه حالده یا کت مسوملاک اولوقانیه قضا ریه کی سققان بونلده ایچار اولدرده قصور لری ررضی نیه محاکمه
 اهایسندنه طا بایته ایچار اولتشی مجلس ولایه ذکر قانتن اراده و بایر ده نوجوله امر اولاده سینه و کافتنا هیلی معامه و سز ضرور بیوردیلور ایچار کوردله اجاری
 مقتضاسی خصصتک ناظر مسارانیه حضراتیه هواییسی باننده امر و فرمانده حضرت محمد الاوکر بل

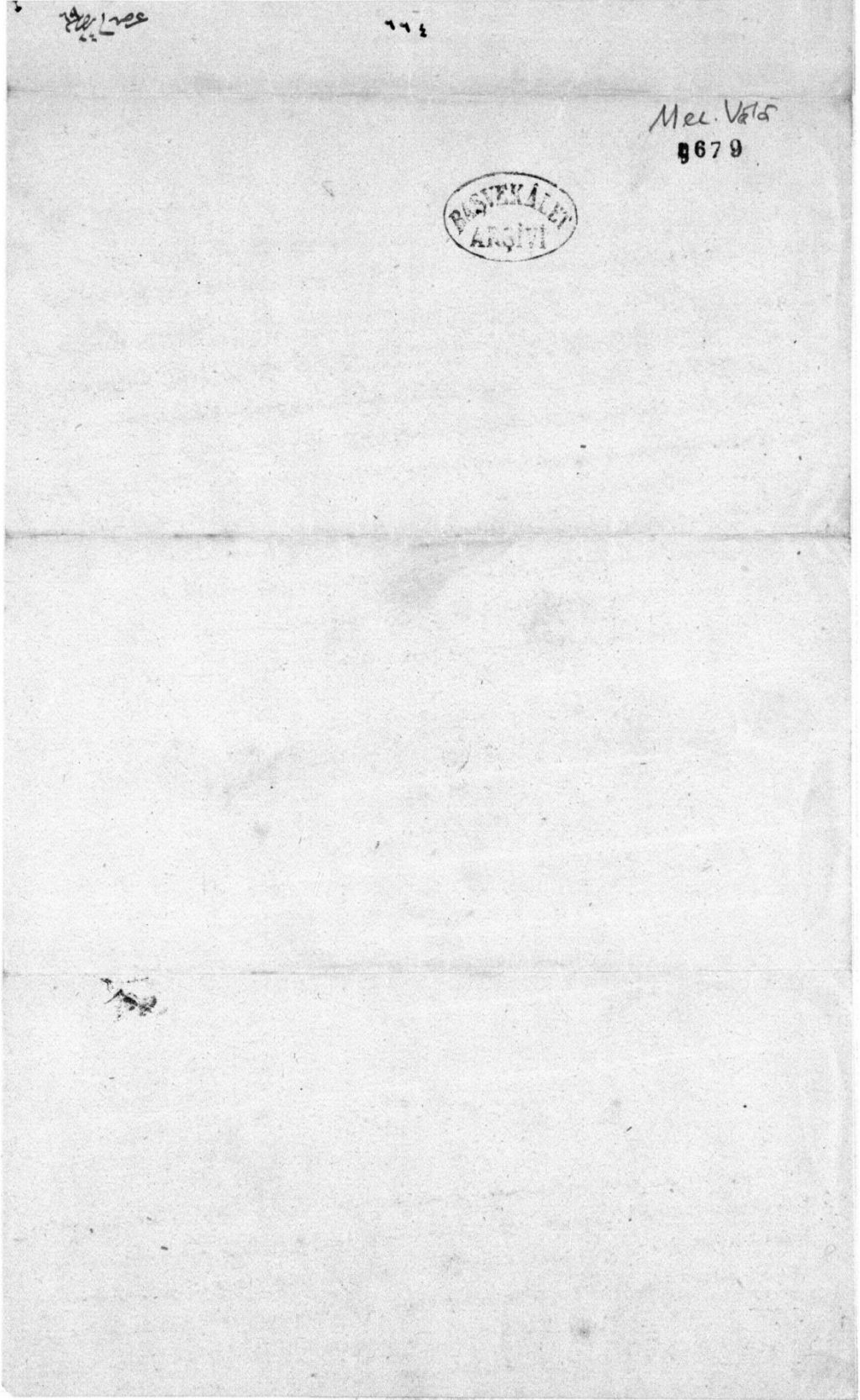
İ.MVL. 259/9679

1

İ.MVL.00259

Belge 40: İ.MVL.259

OSMANLI ARSIVI DAİRE BAŞKANLIĞI ©

İ.MVL.00259

Belge 41: İ.MVL.259

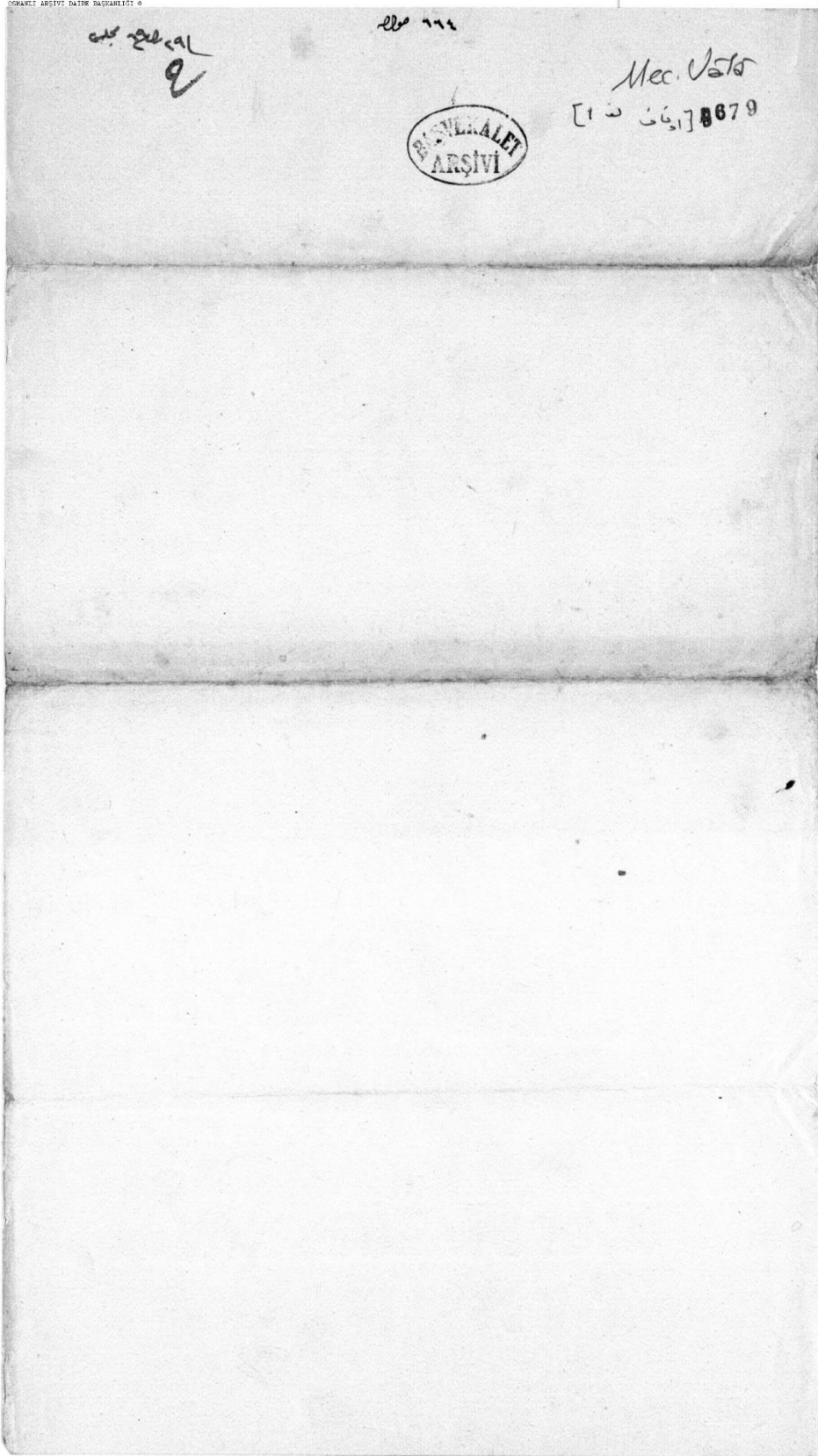
عظمتو قسم حضرتی
 سببه والوده نامہ انوب اوفانہ ہما برہہ نفع بہ جیلہ نیک ملغوف تقیریم برابر منظور علی جویشہ ایچوہ عمرہہ و تقسیم فن نہ مضطرب مانندہ
 شہادہ اولیغی و جرم جنکناہ اندر حضرتینک اوفانہ جیلہ لی موقعا نہ نہ نواصی بر محرم بعصہ نصیب و فرام اولوہ سکزینک طفاہہ غورہ
 اجارہ واحدہ لو انصہ عدد رکابہ و سارہ خراب اولغہ اولریندہ تعمیرتہ طقدنہ نہ نوبہ اولغہ اوڑرہ اجارہ رفوہ مظنونہ ایک یوزا وہ
 غورہ ضیلہ اولہ بی بیج ایک یکی یوز غورہ اجارہ و بیلیغ غورہ معملہ اہم اشجائیہ ص لب اولوہ نغولاک ویا نفوذ سیرہ انصہ مظنونا
 نہ نہ نہ اعتبار ایجایی شہادہ اولنوب سففاہہ رفوہ نہ رفوہ نیک کثرتہ نقلہ معبد سہ روچی اولریندہ رہا نہ یام معملہ اہم بی بیج ایشدیر
 بولنہ بی بیجی صالحہ اندرہ و بولنہ مدیفہ و رسو سادہ رفوہ نہ رفوہ نیک کثرتہ نقلہ معبد سہ روچی اولریندہ رہا نہ یام معملہ اہم بی بیج ایشدیر
 ایچا بیجہ فضورینک رفوہ سلاک اہا بسندہ نہ رفوہ نیک کثرتہ نقلہ معبد سہ روچی اولریندہ رہا نہ یام معملہ اہم بی بیج ایشدیر
 و شرف و در جو یوز ابر اک کورہ حکمہ اولنہ فضی بی بیجہ نیک کثرتہ نقلہ معبد سہ روچی اولریندہ رہا نہ یام معملہ اہم بی بیج ایشدیر

م
 سوردہ جاگیر لیریمہ
 ایچوب بیغی اولوہ شہادہ سببہ اصفاہہ نیک کثرتہ نقلہ معبد سہ روچی اولریندہ رہا نہ یام معملہ اہم بی بیج ایشدیر
 شہادہ عامہ صااااا صفاہہ شہادہ بی بیجی و نیک کثرتہ نقلہ معبد سہ روچی اولریندہ رہا نہ یام معملہ اہم بی بیج ایشدیر
 مظنونا رفوہ نیک کثرتہ نقلہ معبد سہ روچی اولریندہ رہا نہ یام معملہ اہم بی بیج ایشدیر
 و در رفوہ و در سولہ رفوہ نیک کثرتہ نقلہ معبد سہ روچی اولریندہ رہا نہ یام معملہ اہم بی بیج ایشدیر
 مظنونا نوبہ ایچا بیج فضورینک رفوہ سلاک اہا بسندہ نہ رفوہ نیک کثرتہ نقلہ معبد سہ روچی اولریندہ رہا نہ یام معملہ اہم بی بیج ایشدیر
 و در رفوہ سوردہ سببہ اصفاہہ نیک کثرتہ نقلہ معبد سہ روچی اولریندہ رہا نہ یام معملہ اہم بی بیج ایشدیر
 و در رفوہ سوردہ سببہ اصفاہہ نیک کثرتہ نقلہ معبد سہ روچی اولریندہ رہا نہ یام معملہ اہم بی بیج ایشدیر
 و در رفوہ سوردہ سببہ اصفاہہ نیک کثرتہ نقلہ معبد سہ روچی اولریندہ رہا نہ یام معملہ اہم بی بیج ایشدیر

i.MVL. 259/9679 2

i.MVL.00259

Belge 42: i.MVL. 259

İ.MVL.00259

Belge 43: İ.MVL.259

ORANLI ARSIVE DAIRE BAKMISIZI

فرهنگی سنجیده بر سر فضا سازه مجریه نیمی ابرمک ایچوره طوبوز اوجلی اوسبلک بر دایور ماکسی وضعه دایر اسرعی اوزر به مجلس مهران بر طهر لاجسی و مجریه

طوبوز اوجلی اوسب فرهنگی سنجیده بر سر فضا سازه مجریه نیمی ابرمک ایچوره بر دایور ماکسی وضعه دایر اسرعی اوجلی
مذکور دایور ماکسی المی بادکر فوزه اوله عقبه اتی البیاده سراز ابر مرقولک اسرعیه سعه یوزلی مجلس مهران سب ابر
برخی اوده فرهنگی سنجیده بر سر فضا سازه مجریه نیمی ابرمک ایچوره کافر فوزه بانی که و نه عاثر اولرده اتی بادکر فوزه نایب بر دایور ماکسی وضعی ایچوره مرقوم
دخست اوجلی اولرده

ایچو فاده استور ماکزی وضع ایچوره اول مرقوم ناهر فضا سازه اوده عذر دایور لراسی اوجلی ابرمک
ایچو فاده استور دایور ماکسی وضع اولرده دستگاه سلاسل سلطان سینه نیک موضوع اولر دایور مجریه و میری نظاماتک کاذبه تابع اولر
حکومت مجریه بر صورتی طلب ایچو دایور ماکزی وضع سینه سبک اوجلی ایچوره مرقوم اولرده

I. MVL 516/23258

1

I.MVL.00516

Belge 44: I.MVL. 516/23258

OSMANLI ARSIVI DAIRESI BAKURANLIGI

وقت غرواش

۵

دولتو عطفونو اتم حوضونو
 سابع شکرنام جنب معلوم بر فاج سدرنو مالک حوض شکرنام یا مو فصولا ابدولک ابرو اسبو با موفات بز لوبیا خوزه ده افزو افزاجی اسک اصلا اوزر
 ال ایلم اولسنه صورت و مصلو جملکن اولر خنده جود بر لوم چینه تعیر اولنانه بر نوع مکنه واسطه سیم اعلی و اجزا اولرینی مملو قه سیمینی مضافنده بر نوز قه
 دخی القی بارکرتونق بر نظم مکنه وضع ایدر برل اولر صورتی و لکن سولر اعمال اولر اوزر اوله ایلی عده جینه عیدیه بر فایده ات ایدر ات اهانیه توفانج و
 تسبیحندده عده مند اوسی اوزر اولر و صورتی صورتی شد معلوم جنب ریاسته جدرن دخی رجه سیمیه راجوب سولرینی خان لکلف خاجنده بر مناسبت محمد ایلیه
 بایمده و مذکور مکنه لرت و تنظیم ایکندر لرت اوزر رفعتی صادی لوزم کلانه معاونه و رفعت اجناس درجه ایلیه جینه ایکندر لرت لوزم لوزم لوزم لوزم
 اوقیه ایله اوزر سنی رفعت هدیه اقبیلر بلایر احسان اوزر اجمیع جنبان من السعیده منظر و وابسته لوزم اوقیه اولیایر و حوالان لوزم لوزم لوزم لوزم لوزم

ای
 طبع اولر اوقیه
 مکنه اوقیه

1. MVL 516/23258

2

I.MVL.00516

Belge 45: I.MVL. 516/23258

Empire Ottoman

MINISTÈRE

de l'Agriculture, du Commerce et des Travaux publics

CONSEIL
des
TRAVAUX PUBLICS

Séance
du 5 Septembre 1864.

Avis du Conseil des Travaux publics

sur la demande de Topouze Oflou Garabet pour l'autorisation d'établir dans le Caza de Bergama, Sandjak de Karasi, une machine à Vapeur pour l'égrenage de Coton.

Mr Topouze Oflou Garabet demande la permission d'établir une machine à Vapeur pour égrener le Coton, à Bergama dans le Sandjak de Karasi. La machine sera de six Chevaux de force.

Le Conseil est d'avis de lui accorder cette permission sous les termes suivantes -

Art: 1 - Mr Topouze Oflou Garabet est autorisé d'établir, à ses frais risques et périls, une machine à Vapeur fixe, d'une force de six Chevaux, pour l'égrenage de Coton à Bergama dans le Sandjak de Karasi -

Art: 2 - Avant d'établir cette machine Mr Garabet versera au Ministère des

I. MVL 516/23258

2 varak
(2shf 60ş)

3

I.MVL.00516

Belge 46: I.MVL.516/23258

2

du Travaux publics la somme de
Dix Livres Turques -

Art. 3 - L'établissement sera soumis
à toutes les lois de police ou fiscales
actuelles ou futures applicables à
de pareilles entreprises et sera
également soumis aux Règlements
des Machines à Vapeur, dont Mr. Gamble
devra procurer communication des
Gouverneur du Sandjats -

Le Président: *Demisip*

Le Secrétaire: *J. Gordon*

i.MVL.00516

Belge 47: I.MVL. 516/23258

4

نامه نظر مجلیه

۷۰

مردوبه جا کربده کج
 نامه نظر مجلیه شماره ۷۰ به نظر مجلیه شماره ۶۹
 در جواب نامه شماره ۶۹ مورخه ۱۳۰۲/۱۲/۲۵
 در جواب نامه شماره ۶۹ مورخه ۱۳۰۲/۱۲/۲۵
 در جواب نامه شماره ۶۹ مورخه ۱۳۰۲/۱۲/۲۵

مردوبه جا کربده کج
 نامه نظر مجلیه شماره ۷۰ به نظر مجلیه شماره ۶۹
 در جواب نامه شماره ۶۹ مورخه ۱۳۰۲/۱۲/۲۵
 در جواب نامه شماره ۶۹ مورخه ۱۳۰۲/۱۲/۲۵
 در جواب نامه شماره ۶۹ مورخه ۱۳۰۲/۱۲/۲۵

İ. MVL 516/23258

4

İ.MVL.00516

Belge 48: İ.MVL. 516/23258

۶۷

طوبی اوقی اوسک فری سنجی لایحه کانه برقر قیاسی خارجه مجریه نظیر ایملک اوزده برقراره انسته دهیث اعضای سنجی و برسن اولغی عیضال مجلس معارف اصول و انشا و دهیث
 قراره اولی اوزده بایزده نافه نظر دهیثله سنه اسیلی قیاسی مجلس مکروره قلم الیه قراره مزبور نفه دستار الیه معتمد یاریتو مجلس بایر کوروش اوزده زهره مزبور اولک دایره
 قلمبه و نه مازده قران و دهیث اولی حضرت مکروره کله ذکا اولماه فابریکل فرد و دایلی کورونه عاز اولورق ملک سالی بالکر قوش و مات اولمه و سیماکرا وضع اوزده اول
 مملوک نفه دستار الیه دوزنه اوده عدو عثمایی لیبسی اعضای ایملک و طابقت سنه لک فابریکل حضرت مکروره قلم الیه قراره مزبور نفه دستار الیه معتمد یاریتو مجلس بایر
 دعوت اعلی افاده و سیاهه و بیگلرلوی خار بیلورک مالک مجلس مکروره ملک کانه نهی محضاتی معص و شرط مکرورن دخی اصول و انشالی دایره نه اولرده اولمه کوروش اولمه مؤلفه لاده علی و کلان
 اولغی حاله شرط مکروره لک دخی و مکرور انبار و اخبار ادها اولماه شرطک و قیاسی سالی بر شیمی هاری بر قلمه و یاریتو قلمبر و اهل بایجا جانی حضرت نفه دستار الیه معتمد یاریتو مجلس بایر
 اولرده اوزده مزبور و قلمبه نفه قلمبه اولماه اوزده نهی مکروره لک اولورک (مع اولماه) و (المسوقه)

عیلی مات

İ. MVL 516/23258

5

İ.MVL.00516

Belge 49: İ.MVL. 516/23258

عظمتی اتم صفی
 طرز اوقاع اوسلک قره سیخی زعفره کانه بزم قصصی فایزده باوجود نظیر اتمک اوزره بر قایم انا سنه رخصت اعطای مقصده و توجیلا استعاشی اوزره
 مانع نظارده حدیسیم باخبره کیمی والاده فکر انانه مضیم مقبوله بر بر عظمه و تقسیم قوتی فائزده مستانه اولیجی و جیهی زکرا و نامه قایم تک ضروریانا کدوسته عا
 اولدوره مالک سی اقی با کیر قوتی و ایت اولجه و ایتو مالک بی وضع ایزد اول امانا شلو نظارده ش ایلا وزنه سنه اوله عدد عیالی لیر سی اعطای اتمک و سطنیه
 قایم ارقصده مؤسس اولده نظامانه حاله و استقبالا بجهت اتمک سطنیه تکدر قایم تک ایت کیمه رخصتی حاوی بر قطع و تیاره عیالی قصبر و ایزدی ایجا بر قوت
 نظارده ش ایلام سیر اوسی ترک قفسی ایزده اولدور هینجه اولره سینه حضرتی مازسه تمایله و ترصدور سوبوزر الا کوره کلمه اوله نفسی باینه تکله تا و کیر ایزد

۳
 الحکم
 ۱۸

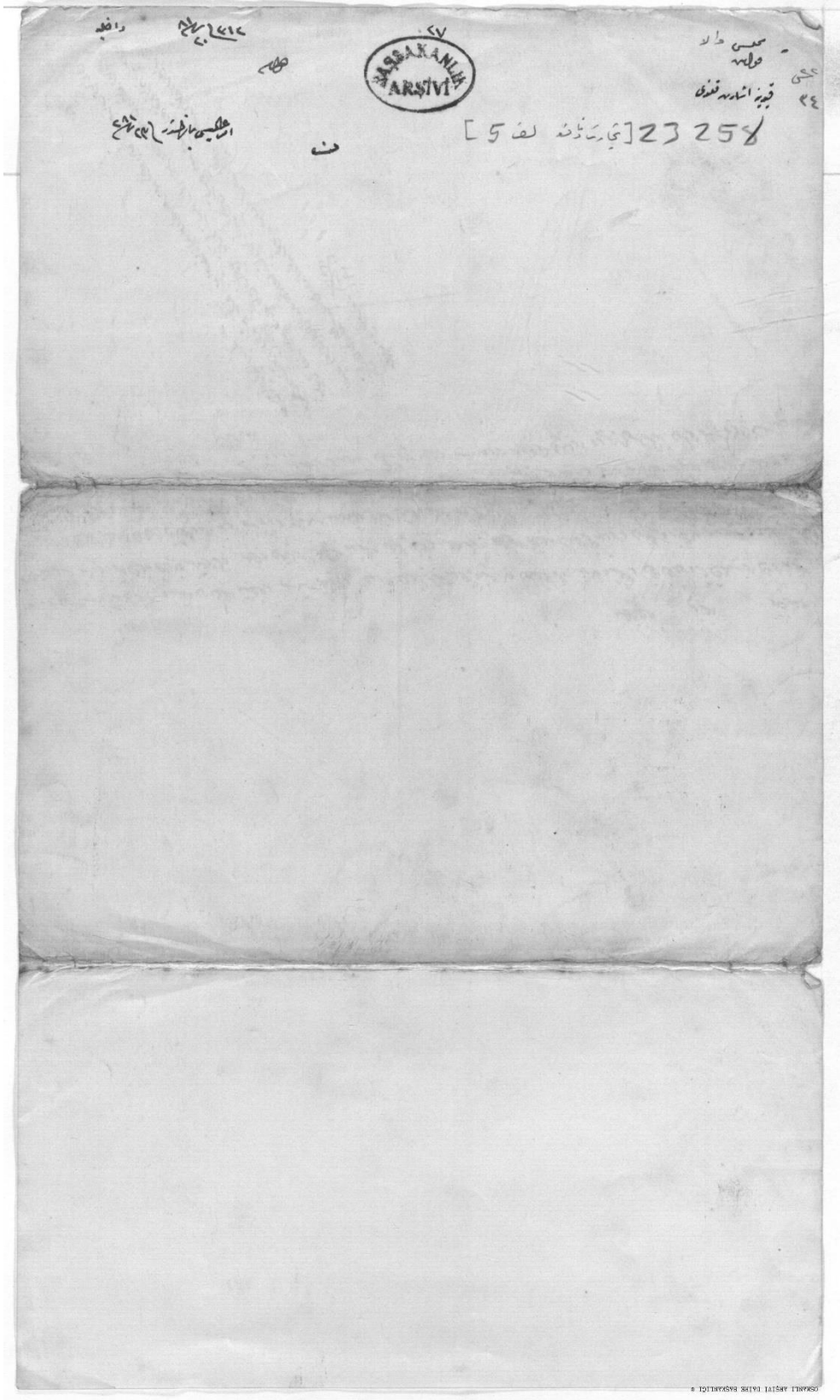
موردی که در این مورد
 در وزارت اوقاف و امور خیریه
 در تاریخ ۱۸/۱۱/۱۳۱۱
 در این مورد
 در تاریخ ۱۸/۱۱/۱۳۱۱
 در این مورد
 در تاریخ ۱۸/۱۱/۱۳۱۱

İ.MVL 516 / 23258

İ.MVL.00516

Belge 50: İ.MVL. 516/23258

I.MVL.00516

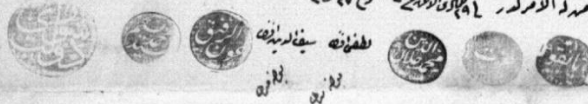

Belge 51: I.MVL. 516/23258

ایریمه ولایتی شورى دولتہ عواد جوریلانہ ایک قطعہ تخریفاتى داخلہ نہ رکھد سبلہ برہر ۱۴ و ۱۵ مادی اصلاحیہ تاریخہ داخلہ دارہ سزا عین اولمعلہ موقع
معتہ توفرى

تخریفاتى ماط ایریمه ولایتی مضافانہ بر طرفیاضہ قضائى سہى عمومى محصولانہ بوزہ ایک جھنگہ فارشولہ قادی قضا، مذکور ایریمه تخریفاتى
اولادہ انبار جیالریک اصلاح و نظمی و طریقہ و کوریجی تعمیران مقصود سہک اجراسی و سر قضایہ تشکیل و لایمینی ماکونیک کنہ نہ رسہ بویارہ باقمو اورہ
برناہ قومیسون تشکیلی و برکتی رشہ ایو برکتی ایریمه ناسی و انسا اولادہ داخلہ قضایہ عاقل و لرؤسہ عرہ لریک بعضی فروخت و بعضیہ عصار
اولادہ اورہ انبار ناسیہ مصارف مقصود لریہ فارشولہ قادی برعمہ قضایہ عقد اولادہ مجلس عمومی قرار لریہ قومیسون عحاسی و انتخاب
اولمینی و بوقضایک قرین و مناسبی جزیہ مرکز ولایتہ تحویل ارتباطی مقصود لریہ بیانہ عبارت بولنہ و نہ دن سا لریانک نکرہ سہ سہ
تشیات مذکورہ امور نافہ دنہ اولمہ منی ترویجی عاقل و نظر بر طریقہ و کوریجی تعمیر و انناسی ضمنی قضایہ سہى محصولانہ بوزہ ایک جھنگہ
فارشولہ تخصیص اھالیہ احوال تکلیف لریہ توفیقہ اولمینی بید مریکنہ و قرار واقع عاقل عاقل مجلس ادارہ ولایتی تخریفاتى تحتہ بولمہ
ایجابا یرہ گزندہ سربا اکلک معاملات نہ سبلہ قراری عرصہ اولمہ اورہ رضایک شورى دولتہ عواد س کو ستر لشد

تشیات وقعہ تکلیف معومینی و اھالیہ سعادت و منافعی سترم و حیدر صولہ ایضا مقصود عاقل اولادہ مواد محصولانہ اولمیلہ اساسی رضایک
قبول و ترویجی زردہ عاقل اولمینی کی طریقہ و کوریجی تعمیرانہ محصولانہ بوزہ ایک جھنگہ فارشولہ قادی مادہ سہ داخلہ نہ رکھد اشعار اورہ
مجلس ادارہ ولایتی تحتہ تخریفاتى بولمہ قاعہ مربعی ایجاب نہ اولد لریکنہ ایضای مقصباتی ضمنی ولایتہ مادونیت اعصا سبلہ برابر اشوارشولہ
مقصود مجلس ادارہ ولایتی تحتہ تخریفاتى الہ رفہ نوسک با مضطر اشعار لریک ایریمه ولایتہ تبلیغی نکر ظنہ و سر قضایہ تحویل
مربوطی طرف ولایتہ دیگر تخریفاتى اشعار اولمینی بموجب استنادہ مادونیت اعصا سہ مادی اصلاحیہ تاریخہ داخلہ دارہ سزا عین اولمعلہ
اولمعلہ امر و ناسیہ حضرتہ مدد الامر مرکز ایریمه ولایتی عاقل

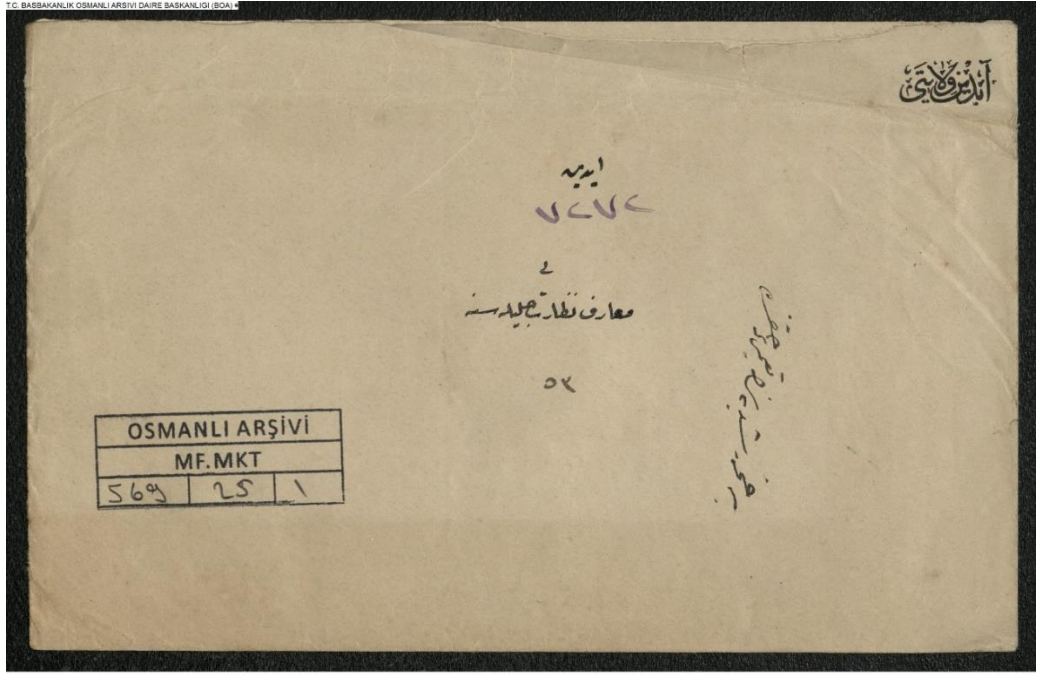

İ.ŞD 51/2822

1

İ.ŞD.00051

Belge 52: İ.ŞD.51/2822

MF.MKT.00569.00025.001

Belge 54: MF.MKT. 569/25-1

نتایج معجزه دانه برکت رسته بنام مصان نامه معصومه مخمسید شرف اول دفتر

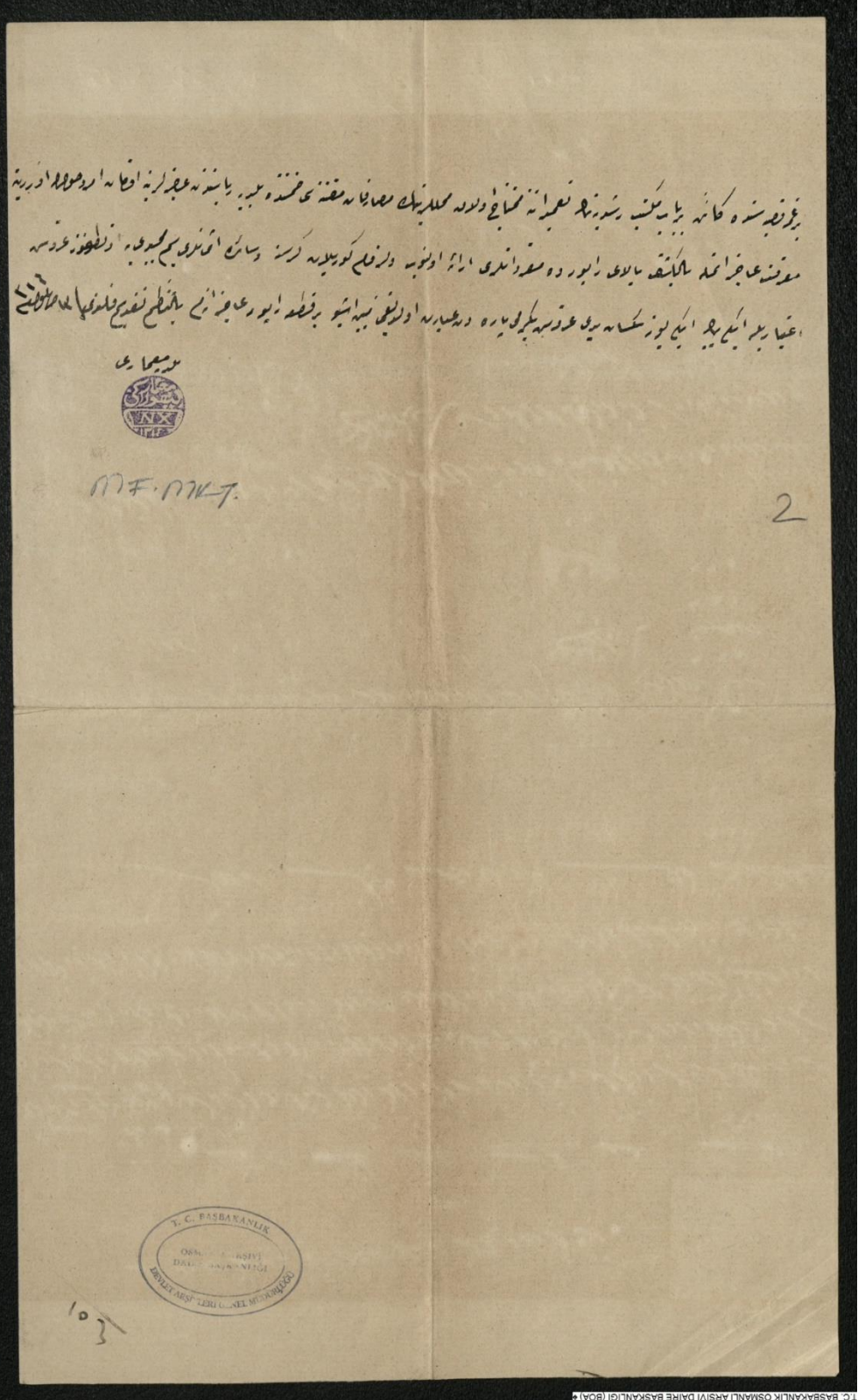
تاریخ	عدد	قیمت	توضیح	مجموعه
طبا بیکر	۸۰	۴۰		۴۰
طوان بیکر	۴۴	۹۶		۹۶
میسو اینه	۴	۴۰		۴۰
دولک بیکر	۴۰	۴۰۰		۴۰۰
یغلی بویا	۱۰	۱۷۰		۱۷۰
بویا بیکر	۴۰	۸۰		۸۰
مرصود لک	۸	۸۰		۸۰
کتب طبا بیکر	۶	۱۵۰		۱۵۰
طبا بیکر	۴۰	۴۰۰		۴۰۰
کردیت مکتوب	۱۶۵	۱۶۵		۱۶۵
تقاع	۱	۴۰		۴۰
کریج	۸	۱۰		۱۰
بایوش بیکر	۴۰	۱۶۰		۱۶۰
جوانا بیکر	۱۶	۱۶۰		۱۶۰
صدا	۸	۹۶		۹۶
مصلح اولیاء	۱۸۶	۱۸۶		۱۸۶
اودر صدر	۴۰	۴۰		۴۰
اوت باجونه	۴	۴۰		۴۰
بصیرت بیکر	۷	۴۰		۴۰
دیگر ایضاً	۵	۵۰		۵۰
				۶۶
				۴۹۴۴
				۵۶۸۵
				۴۴۸۷

باید در اول روز اول معجزه دانه در پیشانی خود زده شود تا برکت آن را بداند
 بکار این بویا بیکر در تمام بیماریها و کسالتها بسیار مؤثر است

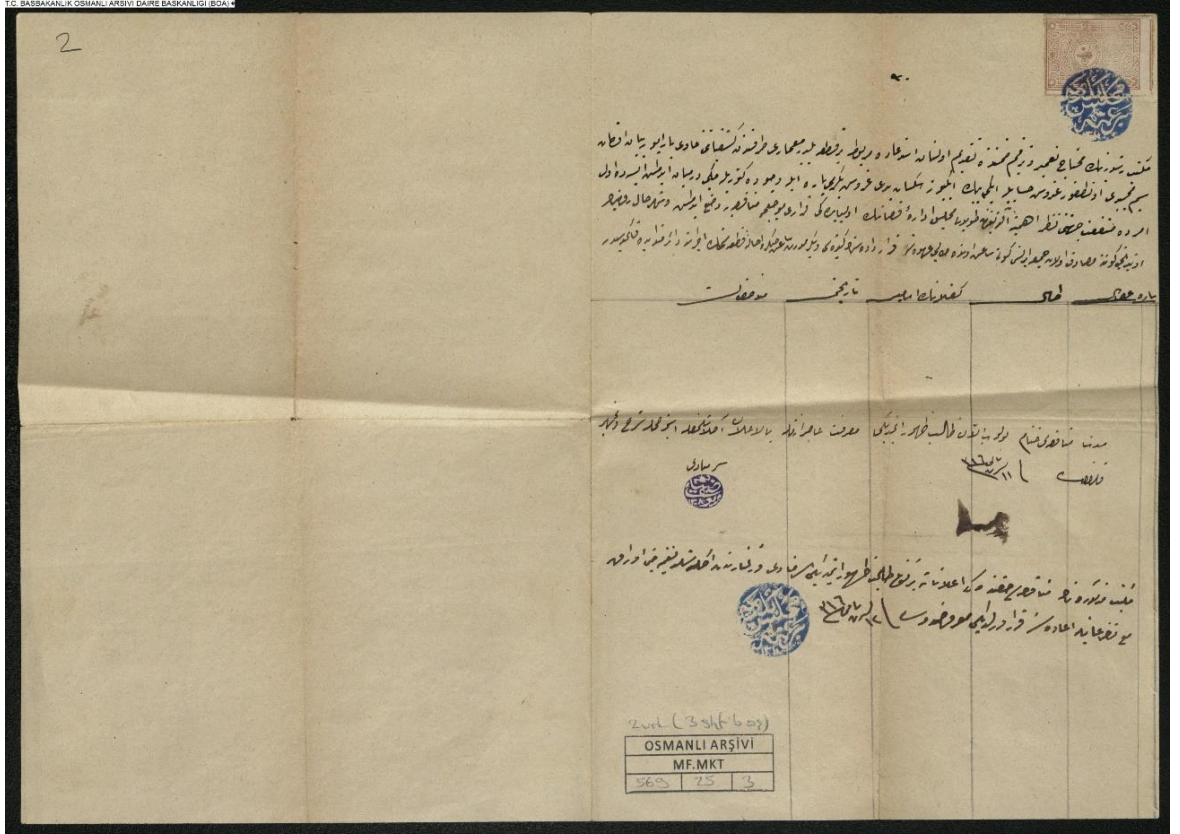
صفا

OSMANLI ARŞIVI		
MF.MKT		
569	25	2

MF.MKT.00569.00025.002

Belge 56: MF.MKT. 569/25-2

MF.MKT.00569.00025.003

Belge 57: MF.MKT. 569/25-3

Handwritten Ottoman Turkish text at the top right of the document.

۵۰۱

Handwritten title or header text in Ottoman Turkish script.

Main body of handwritten Ottoman Turkish text, likely a letter or official document.

Row of circular stamps or seals, each with handwritten text above it, possibly indicating official status or dates.

OSMANLI ARŞIVI
MF.MKT
569 25 4

MF.MKT.00569.00025.004

Belge 58: MF.MKT. 569/25-4

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIGI (BOA)

مصروف به بیتین ۱۶۰۰

۲۶
۳
۲۵۱

برخبر رسیده سند و غیره در حق فرزند کوسه بیرونه سالفه جن و اعطایه مرید
ممنوعه است و بنده ایلم موقوفه اوز قهوه خانه معارفه در حاکمته ارساله در حق
جدید خیمانه اربابزاده و زیدکانه بنوشیده بانه امروزه حقیقتاً اولاد کله

بیتین

قلمه ۱۶۰۰

MF. MKT

4

MF.MKT.00569.00025.004

Belge 59: MF.MKT. 569/25-4

ایازین

مکتوب

۱۸۶۴

۵۲

معارف نظامیه

دولتو انتم هفتیزی
 بخره قضاوت کی مکتب رسدینک تعمیر و ترمیمی ایچون کسفر و حمله ایلی بیک ایلیوزستان پدی چوقه قروان حرفی استیانه دارق قضاوت مکتور اداره محسند ن
 وار دولون اهر سرهای کتک تاریخی و ایلیوز ای بر نوم ولو مضطر ایله ملحقون کتف قتری و ضایعه بویوسی ولایت معارف مدیر لک اناده کبر لقا
 ایان اولقور اقتضاسک ایضا استعایر ایچون باند امر قومان و غیره ایله حرکت رسد اسلام الله و ایچا بویوسی و ایچا
 والی ولایتیه

OSMANLI ARŞİVİ		
MF.MKT		
569	25	5

MF.MKT.00569.00025.005

Belge 60: MF.MKT. 569/25-5

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIGI (BOA)

۱۳۹۱
 محاسبه ایستادگی
 ایضاً ولایت جدیدی و ایستادگی استواریت غیره ایضا که در کتب سابقه
 صورت آمده و لیکن بیغیر این جزئیاتاً صرفاً بعضی تصویباتی بجز این صورتی که
 اینست مجلس معاضد اردو حواله بفرمایند اینست اردو معاضد اردو که در اینست

مجلس
 ۱۳۹۱

۵۹۱
 برکت متب رسیده است و در کتب و در قبله طلباً و غیره ایجاب این ایجاب بوزنکته بی بی محمد خردینک مجلس دکناری و در اینست
 عالیات آن نیزین اجزی قسیده صرفاً در اینست تصویباتی مجلس به اردو حواله بفرمایند و در اینست مجلس دکناری و در اینست

۱۳۹۱
 محاسبه ایستادگی
 ایضاً ولایت جدیدی و ایستادگی استواریت غیره ایضا که در کتب سابقه
 صورت آمده و لیکن بیغیر این جزئیاتاً صرفاً بعضی تصویباتی بجز این صورتی که
 اینست مجلس معاضد اردو حواله بفرمایند اینست اردو معاضد اردو که در اینست

۱۳۹۱
 محاسبه ایستادگی
 ایضاً ولایت جدیدی و ایستادگی استواریت غیره ایضا که در کتب سابقه
 صورت آمده و لیکن بیغیر این جزئیاتاً صرفاً بعضی تصویباتی بجز این صورتی که
 اینست مجلس معاضد اردو حواله بفرمایند اینست اردو معاضد اردو که در اینست

۱۳۹۱
 محاسبه ایستادگی
 ایضاً ولایت جدیدی و ایستادگی استواریت غیره ایضا که در کتب سابقه
 صورت آمده و لیکن بیغیر این جزئیاتاً صرفاً بعضی تصویباتی بجز این صورتی که
 اینست مجلس معاضد اردو حواله بفرمایند اینست اردو معاضد اردو که در اینست

۱۳۹۱
 محاسبه ایستادگی
 ایضاً ولایت جدیدی و ایستادگی استواریت غیره ایضا که در کتب سابقه
 صورت آمده و لیکن بیغیر این جزئیاتاً صرفاً بعضی تصویباتی بجز این صورتی که
 اینست مجلس معاضد اردو حواله بفرمایند اینست اردو معاضد اردو که در اینست

MF.MKT.00569.00025.005

Belge 61: MF.MKT. 569/25-5

2

معارف عثمانيہ لکھنؤ - قلمی سائنسوں کا امتحان
 معارف عربیہ اور اسلامیہ علوم کا امتحان

امتحان کا درجہ	امتحان کی تاریخ	امتحان کی جگہ	امتحان کے نتائج	امتحان کے افسر	امتحان کے نصاب	امتحان کے سہولتیں
دہلی	1922	لکھنؤ	7	محمد علی	عربیہ اور اسلامیہ علوم	3

تعمیرات اور ترمیمیں

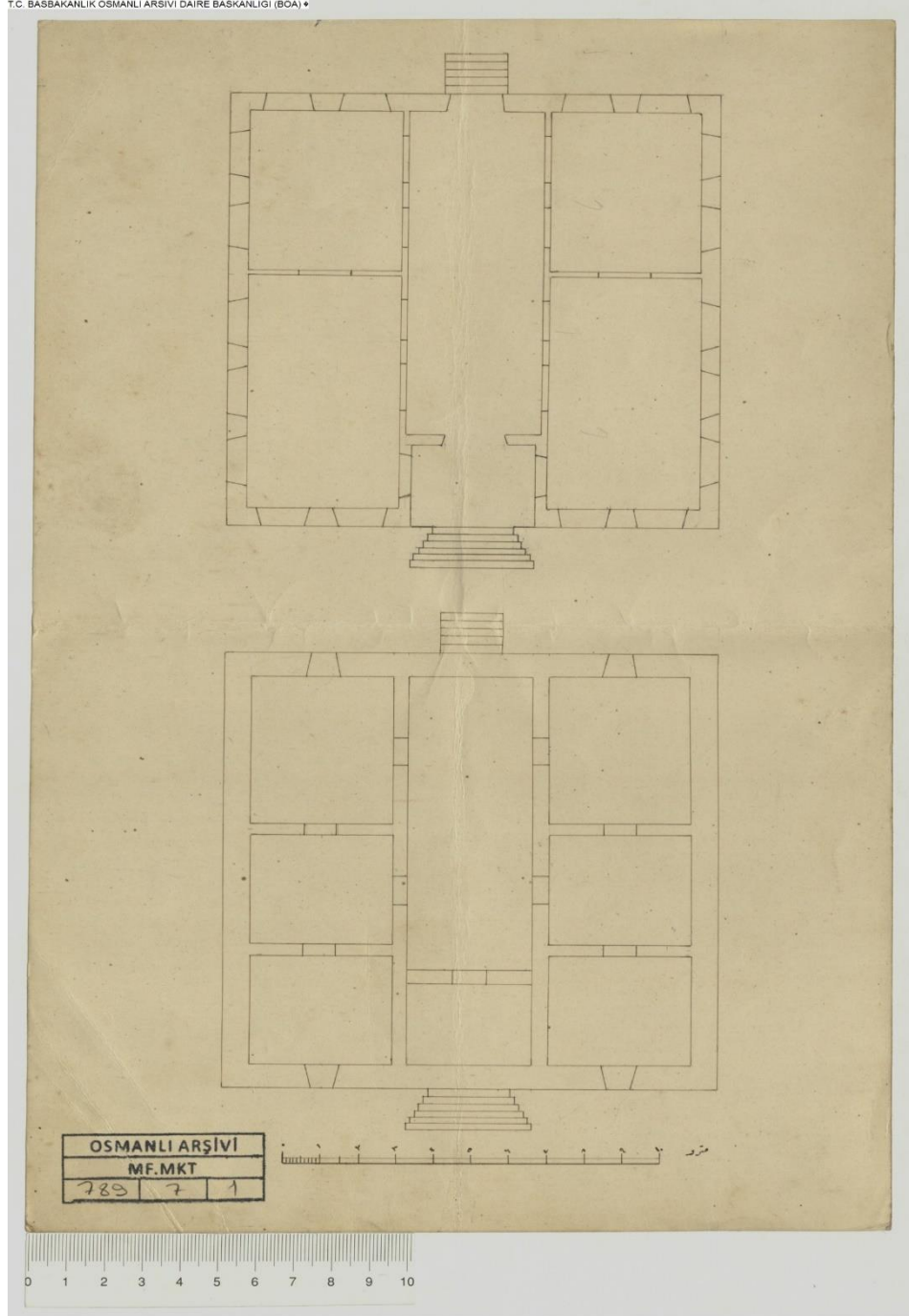
اس پر نظر کیا گیا ہے کہ اس میں کئی غلطیاں ہیں۔ اس میں ترمیمیں کی جائیں۔ اس میں ترمیمیں کی جائیں۔ اس میں ترمیمیں کی جائیں۔

تعمیرات اور ترمیمیں

MF.MKT.00569.00025.006

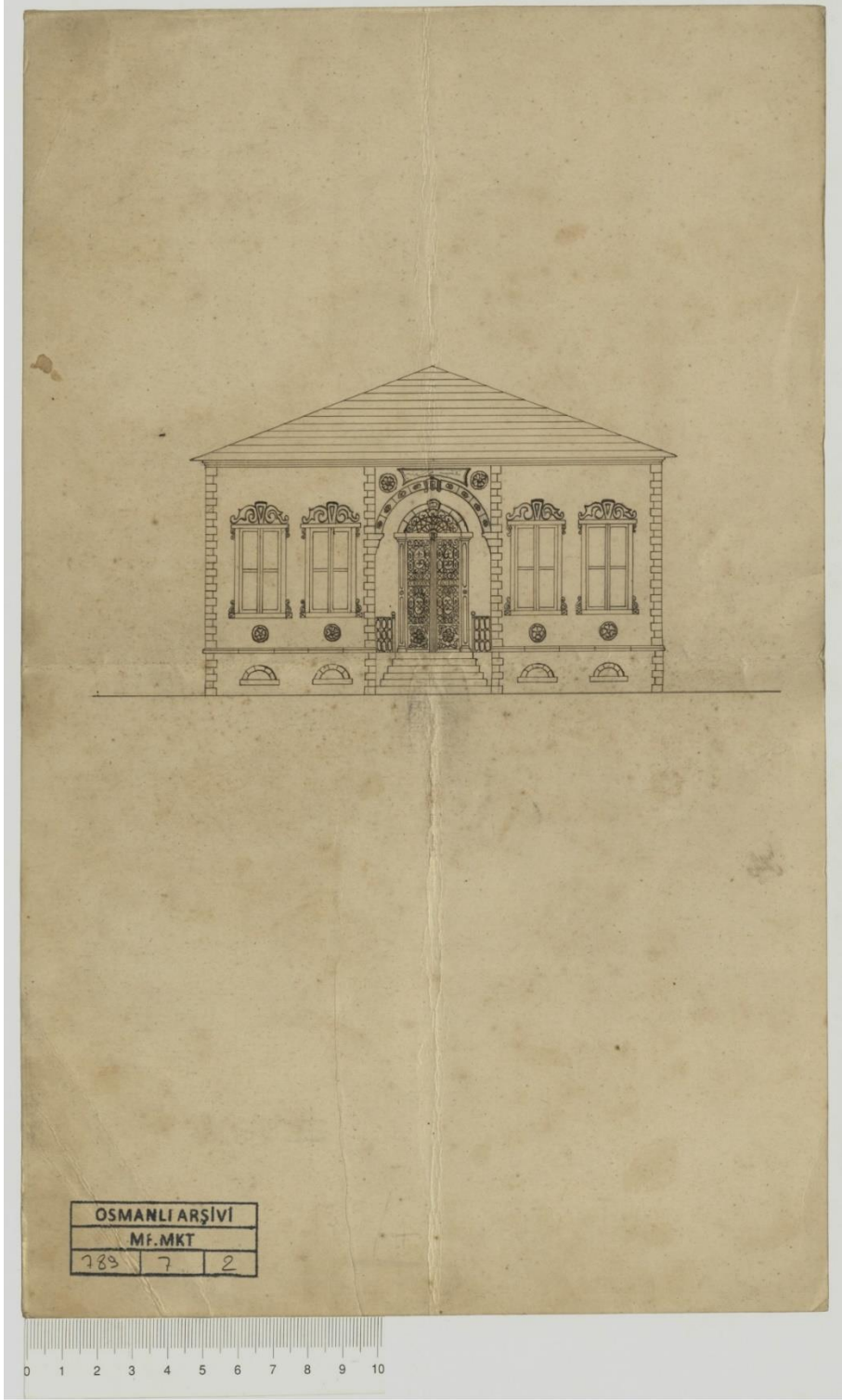
Belge 62: MF.MKT. 569/25-6

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARŞIVI DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA) ♦

Belge 63: MF.MKT. 789/7-1

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA) *

MF.MKT.00789.00007.002

Belge 64: MF.MKT. 789/7-2

تقدیراً فی حق اولاد آن سفا در حق دوزخ و فرید بر تو برده کبریا انسا در شهر امانتین زیره کور پرل سفا اذنیه اولاد سفا
کون سینه سوخ حاقه و حق ایشه اولادنه تنه غایب اولادک سیم بود اون عفره و کون حوان سیرانده هر حساب و و غیره
اراد سید با سر سیریه هم استوفاقه خاوس با کلم ما ولیم برشته - یا ان کما نزلنا

پرل سفا
۹۹۹۵

عنا :
اسف طلبه
اسف کشفه
لیه کلمه
ناریجه
۹۹۹۵
پرل سفا
۹۹۹۵

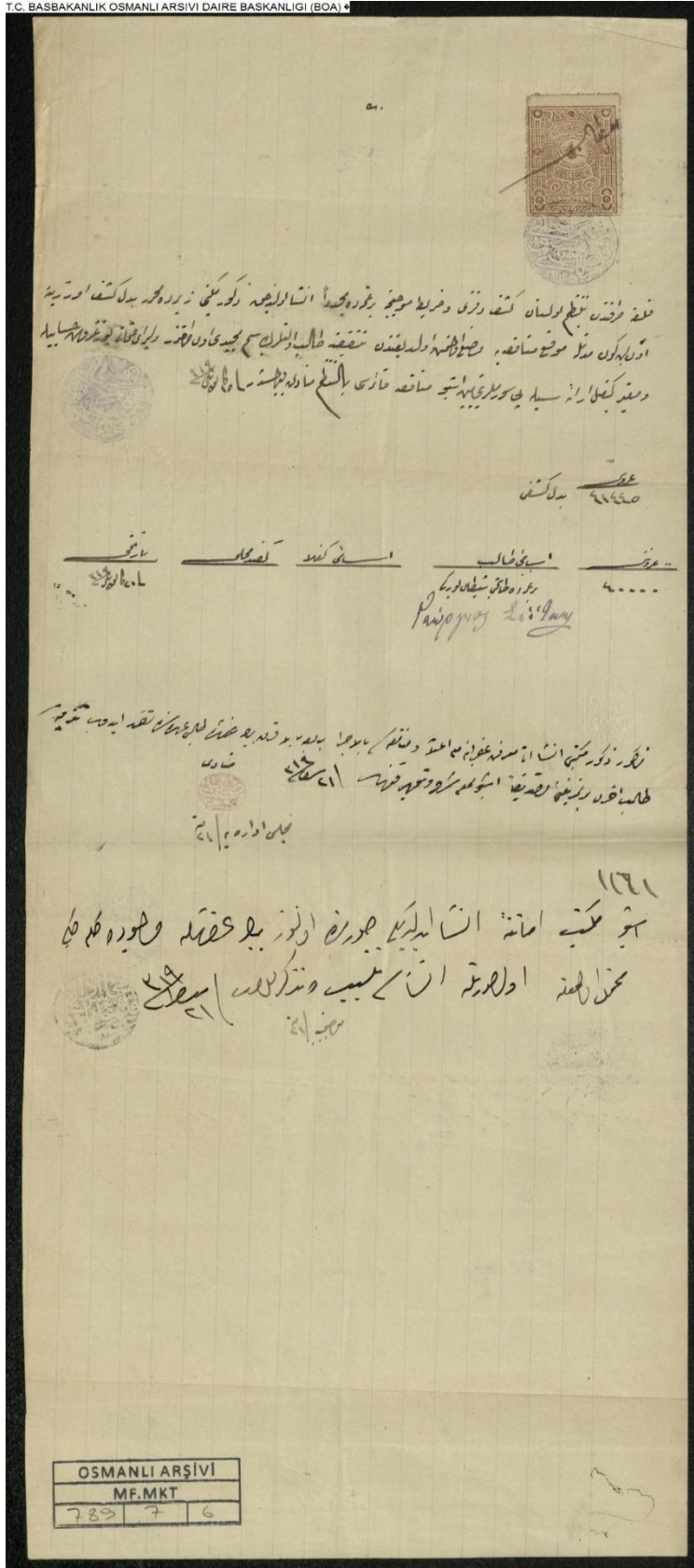
تقدیراً فی حق اولاد آن سفا در حق دوزخ و فرید بر تو برده کبریا انسا در شهر امانتین زیره کور پرل سفا اذنیه اولاد سفا
کون سینه سوخ حاقه و حق ایشه اولادنه تنه غایب اولادک سیم بود اون عفره و کون حوان سیرانده هر حساب و و غیره
اراد سید با سر سیریه هم استوفاقه خاوس با کلم ما ولیم برشته - یا ان کما نزلنا

کلیه امانت آن لیدیک عورن اولاد بیل علفنه اولاد کلمه
مخمس کلنه اولاد آن لک سننیه دتر اولاد سفا
مخمس کلنه

OSMANLI ARSIVI
MF.MKT
789 7 5

MF.MKT.00789.00007.005

Belge 67: MF.MKT. 789/7-5

MF.MKT.00789.00007.006

Belge 68: MF.MKT. 789/7-6

ایمانی

مکتوبات
عسکریه

۵

معرف نظر بدین

فصل اولم

برخ قسم سده زکوری و انانته محفوظ اولم رفد بعد ان سینه از دم کور بیلان ایلی باب مقصد بریز صریح لازم کلان اوجیوز لزان
 تدریجا معارف عمیه وارداتند تدارک اولم صغری بر خرقه منکر اداره سندن بیدر بیدرک بوجیت مناسب اولم طریقه ایلی انانته صغری
 ایچون کلونی بر لونه قار سولوه بولم معیوب بونک اهلای عمیه دن اعانه تدارکی قابل اولم بیجه ایلی کلان ایلی معارف عمومی ندرتاً بیده
 اسباب ترقیسی ایچون لک اعشار و کرک مسقا تده و دیجه سوی اولم معلون ایلی اولم حیکه سوز غر و سده معارف صغری
 و بر لید ایلی حالده بشق جماعانه درجی لیلوه اولم دیغه بیا کمار البیان انانته صغری ایچون صریح ایجا بایره اوجیوز لزان لاهصه
 معارف دن صریح فخرق مازویت اعصه سنک صوب عکله نفس رتبه لیدینه از بار مجله ایلی اداره و دیجه بالند کر اولم صریح اولم اولم
 والی دیلی بیده
 کتبه لقا ارسلان الوفا اقتضایک ایضا و انابا بولمسی باینده امر و فرمان عهدیه صمد اولم لدر -
 باء بیلوله ۱۲۴۶ تاریخ ماه ۱۲۴۶

OSMANLI ARŞIVI		
MF.MKT		
789	7	7

MF.MKT.00789.00007.007

Belge 69: MF.MKT. 789/7-7

مكتبه
MF MKT

789/7-7

7
4479

7

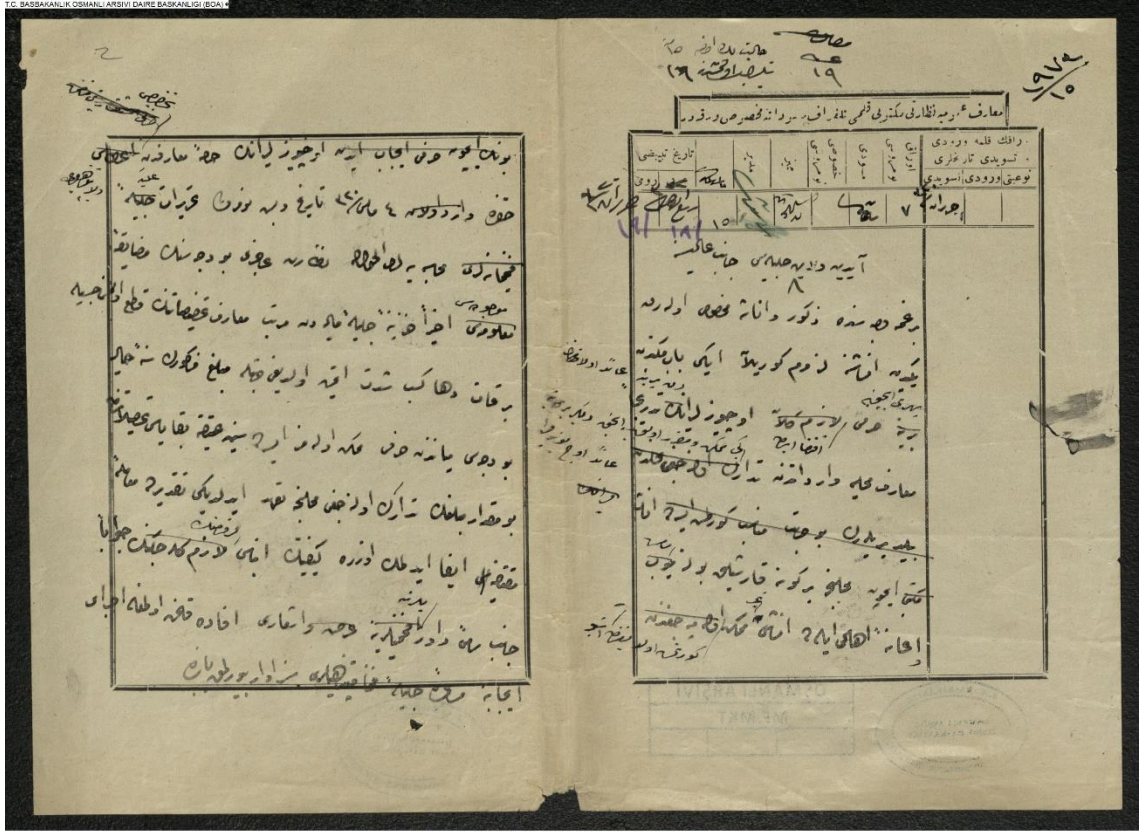
بقره صحت دكتور وانا في موصي اوله في صحت اناسه لزوم كوريله ايلى بايتقده برينه صوفه لازمه عله او هوزيرانه تديرجا معا فكلية
 داره صحت تدارك اوله صحتي كمنه بيلدريه ان بوجوت مناسب كوريله ايلى اناسه صحتي كمنه بيلدريه ان بوجوت مناسب كوريله ايلى اناسه صحتي كمنه بيلدريه
 ايده اناسه صحت اوله صحتي كمنه بيلدريه ان بوجوت مناسب كوريله ايلى اناسه صحتي كمنه بيلدريه ان بوجوت مناسب كوريله ايلى اناسه صحتي كمنه بيلدريه
 اسفاد اوليو بوجوت صحتي كمنه بيلدريه ان بوجوت مناسب كوريله ايلى اناسه صحتي كمنه بيلدريه ان بوجوت مناسب كوريله ايلى اناسه صحتي كمنه بيلدريه
 رها كتب صحتي كمنه بيلدريه ان بوجوت مناسب كوريله ايلى اناسه صحتي كمنه بيلدريه ان بوجوت مناسب كوريله ايلى اناسه صحتي كمنه بيلدريه
 عتبه بقايا صحتي كمنه بيلدريه ان بوجوت مناسب كوريله ايلى اناسه صحتي كمنه بيلدريه ان بوجوت مناسب كوريله ايلى اناسه صحتي كمنه بيلدريه
 انفا ايده اذره كينته انباري لانه مكله جيله جوايا اناسه صحتي كمنه بيلدريه ان بوجوت مناسب كوريله ايلى اناسه صحتي كمنه بيلدريه

فرمانه صحتي كمنه بيلدريه ان بوجوت مناسب كوريله ايلى اناسه صحتي كمنه بيلدريه ان بوجوت مناسب كوريله ايلى اناسه صحتي كمنه بيلدريه
 وردى
 قلم
 صحتي كمنه بيلدريه ان بوجوت مناسب كوريله ايلى اناسه صحتي كمنه بيلدريه ان بوجوت مناسب كوريله ايلى اناسه صحتي كمنه بيلدريه

MF.MKT.00789.00007.007

Belge 70: MF.MKT. 789/7-7

MF.MKT.00789.00007.008

Belge 71: MF.MKT. 789/7-8

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DARE ESKİMEŞİ (BOS)

1096/34

خوشنویس قاضی محمد علی...

عزیزم انتم... حفری و...

1908

OSMANLI ARSIVI
MF.MKT
1096/34

2 wit
(2 shk. book)

تولغا قورچون... حفری و...

1908

OSMANLI ARSIVI
MF.MKT
1096/34

Belge 72: MF.MKT. 1096/34-1

۵

معارف نظامی تعلیمی

ایاز بیگ

مکتوب
۱۳۵۵
۲۶

مخبره

بفرموده بر منزه خانم شاد ایچوبه لکالی محلیه
فرستاده در بیدیه عثمانی کونیه رسته بیته زار

عزیزم
بفرموده بر منزه خانم شاد ایچوبه لکالی محلیه
فرستاده در بیدیه عثمانی کونیه رسته بیته زار
مکتوب
۱۳۵۵
۲۶

OSMANLI ARŞIVI
MF.MKT
1096 34 2

FOTOĞRAFLAR

Fotoğraf 1: Selçuk Minaresi

Fotoğraf 2: Koyun Köprü (Erol Şaşmaz)

Fotoğraf 3: Bergama Ulu Cami (Erol Şaşmaz)

Fotoğraf 4: Ulu Cami kuzey cephe.

Fotoğraf 5: Debbağlar Hamamı

Fotoğraf 6: Debbağlar Hamamı

Fotoğraf 7: Küplü Hamam

Fotoğraf 8: Küplü Hamam

Fotoğraf 9: İncirli Mescid

Fotoğraf 10: İncirli Mescid

Fotoğraf 11: Taşhan

Fotoğraf 12: Taşhan

Fotoğraf 13: Taşhan

Fotoğraf 14: Taşhan

Fotoğraf 15: Kurşunlu Camii

Fotoğraf 16: Kurşunlu Camii

Fotoğraf 17: Çukurhan

Fotoğraf 18: Çukurhan

Fotoğraf 19: Lonca Mescidi

Fotoğraf 20: Lonca Mescidi

Fotoğraf 21: Hacı Hakim Camii

Fotoğraf 22: Hacı Hakim Hamamı

Fotoğraf 23: Laleli Camii

Fotoğraf 24: Laleli Camii

Fotoğraf 25: Ansarlı Camii

Fotoğraf 26: Şadırvanlı Camii

Fotoğraf 27: Şadırvanlı Camii

Fotoğraf 28: Hoca Sinan Mescidi (Erol Şaşmaz)

Fotoğraf 29: Hoca Sinan Mescidi (Erol Şaşmaz)

Fotoğraf 30: Parmaklı Mescid

Fotoğraf 31: Parmaklı Mescid

Fotoğraf 32: Arslancı Mescidi

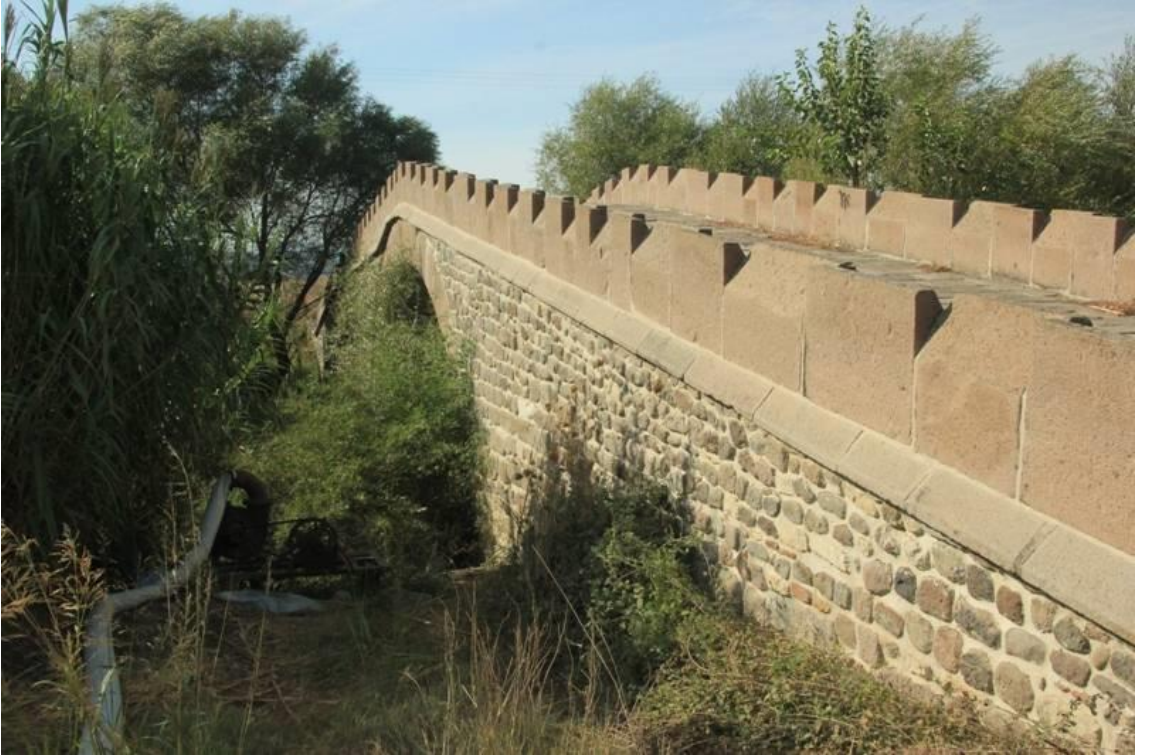
Fotoğraf 33: Arslancı mescidi

Fotoğraf 34: Eski Bedesten

Fotoğraf 35: Eski Bedesten

Fotoğraf 36: Şeytan Köprüsü (Erol Şaşmaz)

Fotoğraf 37: Mescidaltı Mescidi

Fotoğraf 38: Kulaksız Camii

Fotoğraf 39: Kulaksız Camii Minaresi

Fotoğraf 40: Harputlu Mescidi

Fotoğraf 41: Harputlu Mescidi Haziresi

Fotoğraf 42: Yeni Cami

Fotoğraf 43: Karaosman Sebili

Fotoğraf 44: Emir Sultan Camii

Fotoğraf 45: Emir Sultan Camii

Fotoğraf 46: Katırhan

Fotoğraf 47: Hatuniye Mescidi

Fotoğraf 48: Selimiye Mescidi

Fotoğraf 49: Selimiye Camii Minaresi

Fotoğraf 50: : Eski Hükümet Konağı (İlçe Emniyet Müdürlüğü)

Fotoğraf 51: Eski Belediye Binası

Fotoğraf 52: Eski Komutanlık

Fotoğraf 53: Rum Ana Okulu

Fotoğraf 54: Arrenegogion Ruhban Okulu

Fotoğraf 55: Arrenegogion Ruhban Okulu

Fotoğraf 56: Arrenegogion Ruhban Okulu

Fotoğraf 57: Daru'l-Hadis

Fotoğraf 58: Fakirler Yurdu

Fotoğraf 59: Arasta

Fotoğraf 60: Eski Bergama Erkek Lisesi

Fotoğraf 61: Eski Kız Meslek Lisesi

Fotoğraf 62: Eski İslam Gureba Hastanesi (Atatürk İlkokulu)

Fotoğraf 63: İslam Gureba Hastanesi

Fotoğraf 64: Hastane morgu

Fotoğraf 65: İlk Pamuk Fabrikası (Bergama Belediyesi UNESCO Dünya Mirası ve Alan Yönetimi Başkanlığı).

ÖZ GEÇMİŞ

KİMLİK BİLGİLERİ

Adı Soyadı : Emine Betül EREN

Doğum Yeri : Balıkesir

Doğum Tarihi : 25.09.1990

E-posta : ebese10@gmail.com

EĞİTİM BİLGİLERİ

Lise : Sincan Anadolu İmam Hatip Lisesi

Lisans : Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlahiyat Bölümü

Yabancı Dil ve Düzeyi: İngilizce-41

İŞ DENEYİMİ : 12 Eylül 2012 tarihi itibarıyla Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmeni.

ARAŞTIRMA ALANLARI:

TEZDEN ÜRETİLEN TEBLİĞ VE YAYINLAR: